

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ "ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE, POLAND
UNIVERSITY OF BIALYSTOK, POLAND
INSTITUTE OF MANAGEMENT ECONOMICS, Z.S., LITOMERICE, CZECH REPUBLIC
BRATISLAVA UNIVERSITY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT, SLOVAK REPUBLIC
JOHN VON NEUMANN UNIVERSITY, HUNGARY
SLOVAK ACADEMY OF AGRICULTURAL SCIENCES, SLOVAK REPUBLIC SCHOOL OF
BUSINESS AND ECONOMICS, ADAMAS UNIVERSITY, KOLKATA, INDIA

ЗБІРНИК ТЕЗ

**III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ ТА КРАЇН V-4 В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
DIGITAL TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL SYSTEM
OF UKRAINE AND V4 COUNTRIES IN THE CONTEXT OF
EUROPEAN INTEGRATION**

Частина II

26 квітня 2023 р.

Дубляни - Ірпінь

336(477):004.08]:330.92

**ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ТА КРАЇН V-4 В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ. DIGITAL
TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE AND V4
COUNTRIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION:** збірник тез
III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Дубляни, 26 квітня
2023 р.). Частина II. Дубляни: ЛНУП, 2023. 212 с.

ISBN 978-83-953142-5-4

*У збірнику максимально точно відображається орфографія
та пунктуація, запропонована учасниками.*

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

Укладачі: Грицина О.В., Горбовий А.Ю., Богач М.М.

НАУКОВИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Співголови:

Грицина О.В., к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Горбовий А.Ю., доктор технічних наук, професор, професор кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем факультету фінансів та цифрових технологій, Державний податковий університет

Члени комітету:

Онисько С.М., к.е.н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Філоненко М.М., к.ф.-м.н, доцент, завідувач кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Божанова О.В., кандидат економічних наук, доцент, в.о. декана факультету економіки і менеджменту навчально-наукового інституту «Інститут промислових і бізнес технологій», Український державний університет науки і технологій

Давиденко Н.М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Дема Д.І., кандидат економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів і кредиту, Поліський національний університет

Кириленко О.П., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, Західноукраїнський національний університет

Поплавська Ж.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку, Національний університет «Львівська політехніка»

Прокопчук О.Т., доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Уманський національний університет садівництва

Семак Б.Б., доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри маркетингу, Львівський торговельно-економічний університет

Шевчук І.Б., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики, Львівський національний університет імені Івана Франка

Dorota Chudy-Hyski, Assoc. Professor, Professor of the University of Silesia, Degree programme director: Human Resource Management, University of Silesia in Katowice, Poland

Joanna Prystrom, Dr hab., Professor, Department of Political Economy, Faculty of Economics and Finance, University of Białystok, Poland

Antonín Kučera, doc. Ing. CSc. MBA, Institute of Managerial Economics, z.s. Litoměřice, Czech Republic

Vladimir Gozora, Dr.h.c. Professor mpx.h.c. Professor Ing. PhD. MBA Slovak Academy of Agricultural Sciences, Slovak Republic

Ľuboš Cibák, doc. Ing. PhD. MBA, Bratislava University of Economics and Management, Slovak Republic

Robert Magda, Professor, John von Neumann University, Kecskemét, Hungary

Dr. Ajitava Raychaudhuri, Professor Emeritus and Head, Department of Economics School of business and Economics Adamas University, Kolkata, India

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Співголови:

Синявська Л.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Грищенко С.М., к.пед.н., старший дослідник, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Члени комітету:

Агрес О.Г., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Гладченко О.В., к.пед.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Ковалів В.М., к.е.н., доцент, декан факультету управління, економіки та права, Львівський національний університет природокористування

Колодій А.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Марків Г.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Ніжегородцев В.О., к.пед.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Омельчук А.А., к.т.н., старший викладач кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Погореловська І.Д., к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Ратушняк Т.В., к.ф.-м.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Редич О.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Рубай О.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Східницька Г.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Томашевський Ю.М., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Тофан І.М., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Шолудько О.В., к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Львівський національний університет природокористування

Ясенова І.С., к.т.н., доцент, доцент кафедри комп'ютерних та інформаційних технологій і систем, Державний податковий університет

Dr. Parimal Chandra Biswas, Director, International Relations, Adamas University, India

Відповідальний секретар:

Богач М.М., к.е.н., доцент, доцент кафедри вищої математики, Львівський національний університет природокористування

ЗМІСТ

ПАНЕЛЬ 4

FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ

PANEL 4

***FINTECH IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL SERVICES* 9**

Грицина О.В.

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В
УКРАЇНІ 9

Kolodiy A.V.

ESTABLISHMENT AND PERSPECTIVES OF FINTECH DEVELOPMENT
IN UKRAINE 12

Бінерт О.В., Юрчик Б.А.

ТЕХНОЛОГІЇ КРИПТОВАЛЮТ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ 15

Бурховецька Р. В.

FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ 18

Гладченко О.В., Охай В.В.

FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ 23

Жмудь В.В., Горбовий А.Ю.

ПЕРЕДАЧА ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ БЛОКЧЕЙН 26

Заїка О.С., Коляда Т.А.

УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАТ-
БОТУ 30

Гладченко О.В., Левкович М.А.

FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ 34

Небесенко А. О., Шепиленко В. Ю.

РОЛЬ FINTECH У ПРОГРЕСІ ФІНАНСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ 37

Савчук О.Я.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ FINTECH В УКРАЇНІ 40

ПАНЕЛЬ 5

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄВРОПИ

PANEL 5

***FORMATION OF THE EUROPEAN DIGITAL SINGLE MARKET* 45**

Редич О.В.

ЗРІЛІСТЬ ВІДКРИТИХ **ДАНИХ** УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО
ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄВРОПИ 45

Markovych N.V.

**DIGITAL TRANSFORMATION OF SMALL BUSINESS IN MODERN
CONDITIONS** 53

Васильченко Р.В., Шепиленко В.Ю.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ
ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ КРАЇН ЄС** 57

Дмитрів А.І.

**КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ** 60

Досин О.М.

**НА ШЛЯХУ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС:
ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ** 64

Марків Г.В.

ЦИФРОВІ ТРЕНДИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ ... 68

Шевчук І.Б., Діденчук В.С.

**МОДЕЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕСЬКОГО СОЮЗУ** 72

Шевчук І.Б., Стасенко З.В.

**ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ
РОЗВИТКУ ІТ-СФЕРИ УКРАЇНИ** 78

ПАНЕЛЬ 6

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В
РИНКОВИХ УМОВАХ**

PANEL 6

**FINANCIAL MANAGEMENT OF BUSINESS ENTITIES IN MARKET
CONDITIONS** 84

Онисько С.М., Фляк Ю. І.

**РОЛЬ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА** 84

Dorota Chudy-Hyski, Łukasz Bożek

**ONBOARDING IN AN ORGANIZATION AS AN INDISPENSABLE
ELEMENT OF HRM** 89

Klaudia Błachut, Artur Horbovyu

**ELASTYCZNE FORMY ZATRUDNIENIA JAKO SPECYFIKA NA
RYNKU PRACY** 102

Kotliński W., Kotlińska A.

**ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU WYNAGRODZEŃ W POLSCE ZE
WZGLĘDU NA CZYNNIKI SPOŁECZNE I DEMOGRAFICZNE** 109

Titenko Z.M. CONCEPTUAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES	114
Васильчишин Я., Борис В. М. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	118
Галімук Ю. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ (на прикладі прикордонних територій)	123
Гарасим'як Н.З. МАРКЕТИНГОВЕ АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ	128
Гнатишин Л. Б., Варфалюк В. В. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ В АГРОХОЛДИНГАХ	131
Грабович І.В., Шпак Н.О. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ	133
Дейнека К., Тоцька О. Л. АЛГОРИТМ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	135
Єскатерінін І. В., Шубенко І. А. РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ З РФ	140
Лященко Я.Ф. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ	145
Мажак В., Борис В. М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	149
Мартинюк Г. П. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	153
Пасічний В.А. ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА	157
Тофан І.М., Семко В.Г. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	159

Тритинник Х. І., Шепиленко В. Ю. ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	162
Удуд. І. Р., Бєлоус Д.Є. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	165
Федорченкова А. О., Галинська ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У МЕДИЧНОМУ УСТАНОВИ	171
Явна І. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	178
 ПАНЕЛЬ 7 КІБЕРБЕЗПЕКА У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ PANEL 7 CYBERSECURITY IN THE FINANCIAL SECTOR	
Тур О.З., Устиновська Т.Є., Клебан О.Д. КІБЕРБЕЗПЕКА У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ	182
Бойко Є. М. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ У ФІНСОВІЙ СФЕРІ	188
Гурмус М.В. КІБЕРБЕЗПЕКА У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ	193
Пророчук Х. В., Шепиленко В. Ю. ФІНАНСОВА КІБЕРБЕЗПЕКА	197
Радкевич У.В., Шепиленко В. Ю. КІБЕРБЕЗПЕКА У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ...	200
Семенова О.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ	203
Смірнова Н.І., Галтман Т.В. КІБЕРБЕЗПЕКА ПЛАТЕЖІВ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ОНЛАЙН-БАНКІНГУ	207

ПАНЕЛЬ 4
FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ
PANEL 4
FINTECH IN THE DEVELOPMENT OF FINANCIAL SERVICES

Грицина О.В., к. е. н., доцент
Львівський національний університет природокористування

**СТАН ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ В
УКРАЇНІ**

В умовах військового стану все більшої актуальності набуває проблема доступності населення України до основних фінансових послуг, підвищення рівня фінансової грамотності, що формує фінансову інклюзію суспільства в цілому. OECD/INFE визначає фінансову інклюзію як процес просування доступного, вчасного та повноцінного доступу до широкого спектру фінансових продуктів і послуг, поширення їх використання у суспільстві через впровадження існуючих та інноваційних підходів включно з фінансовою обізнаністю й освітою з метою просування як фінансового добробуту, так і економічної та соціальної інклюзії [1]. За даними Світового банку, понад 100 країн світу мають розроблену національну стратегію з фінансової інклюзії, фахівці Світового банку підтверджують позитивний вплив фінансової інклюзії на короткостроковий та довгостроковий добробут населення та економічне зростання країни. Водночас близько 31% або 1,7 млрд. дорослого населення у світі не мають розрахункового рахунка. Серед них 2/3 вважають, що ключовими причинами цього є брак грошей, віддаленість від постачальників фінансових послуг або недовіра до них [2].

Економічний зміст фінансової інклюзивності як індикатора доступності фінансових послуг для населення досліджували Л.В.Бережна, О.І.Снитюк, А.І.Шкляр, Л.А.Дудинець. Під фінансовою інклюзією розуміють повноцінний доступ до базового набору фінансових послуг населення країни, малого та середнього бізнесу. Доступність до фінансових послуг розглядається як стимул для економічного зростання і скорочення нерівності доходів населення.

Фінансова інклюзія допомагає здійснювати фінансове планування, вирішувати довгострокові завдання і дає можливість впоратися з непередбачуваними ситуаціями, пов'язаними з власними зобов'язаннями та платоспроможністю. Будучи відповідальними, фінансово обізнаними особами, споживачі схильні користуватися широким спектром фінансових послуг, таких як розрахунки та заощадження, кредитування та страхування, започаткування та розвиток бізнесу, інвестування в освіту та охорону здоров'я.

Україна зробила перші кроки в розбудові платіжно-кредитних послуг, фінансової грамотності та фінансової доступності ще в 1996 р. шляхом започаткування спільних з міжнародними картковими платіжними системами проектів емісії платіжних карток, впровадження зарплатних, пенсійних проектів, розвитку мережі прийому безготівкових платежів та прийняття відповідних законодавчих та нормативно-правових актів. Спостерігається інтенсивне впровадження інноваційних платіжних інструментів та сервісів, впровадження платіжними системами та міжнародними компаніями проектів MasterPass, Visa Checkout, G-PAY, Apple Pay. Сьогоднішній розвиток національної платіжної системи також тісно пов'язаний з блокчейном, криптовалютами та фінтехом, що відповідно вимагає належного рівня фінансової грамотності.

Для забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансового сектору України була прийнята Стратегія фінансового сектору України до 2025 року, яка визначає фінансову інклюзію як один із важливих напрямів, окреслює необхідність стимулювання фінансової доступності, у тому числі у сільській місцевості.

Рівень фінансової доступності в Україні залишається значно нижчим європейського рівня. Результати дослідження свідчать про те, що незважаючи на наявність у 63% респондентів рахунків у фінансових установах, 53% опитаних продовжують оплачувати комунальні послуги готівкою. Лише 22% респондентів здійснюють позики через банківські установи або користуються кредитними картками, кошти на депозитах зберігають 12% українців, тоді як готівку нагромаджують 52%. Очевидно, це пов'язано із такими чинниками, як наявність соціальних бар'єрів; віддаленість від адміністративних центрів, важкодоступність та малонаселеність сільських територій; значні фінансові обмеження; стереотипні поведінкові реакції сільських жителів; недостатній

рівень фінансової грамотності та культури жителів. Розвиток фінансової доступності та можливості участі сільських жителів як учасників фінансового ринку різні, як в контексті інвестування, так і проведення розрахунків та платежів. При недостатньому рівні фінансової усвідомленості і грамотності населення та бізнесових структур це може привести до посилення розриву в рівні та якості життя на сільських територіях.

На сьогодні стан фінансової інклюзії в Україні не досяг належного розвитку. Головний акцент на шляху до фінансової інклюзії НБУ робить на фінансову освіту молоді, інформаційно-консультаційну підтримку, захист прав споживачів фінансових послуг, вдосконалення та підвищення якості фінансових послуг, забезпечення інноваційного розвитку ринку фінансових послуг та посилення довіри населення до фінансових установ. Особливу увагу необхідно приділяти розвиткові фінансової доступності та інклюзії для жителів села і сільських територій, що є необхідною умовою підвищення їх добробуту, якості життя, включення в формальну економіку. Робота над підвищенням рівня фінансової інклюзії та фінансової грамотності є довгостроковою, тому вимагає координації та взаємодії різних стейкхолдерів та партнерів для досягнення поставлених цілей. Світовий досвід показує, що створення умов для вільного доступу всіх верств населення до фінансових продуктів і послуг сприяє підвищенню доходів громадян та розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Краус, К., Краус, Н., & Поченчук, Г. . (2022). Інституціональні аспекти та цифровізація фінансової інклюзії в національній економіці. *Innovation and Sustainability*, (2), 18–28. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.18.28>
2. Абрамова І. В. Стан і пріоритети фінансової інклюзії в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. №10. С. 294–300. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-10-294-300>
3. UFA2020 Overview: Universal Financial Access by 2020 / The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/brief/achieving-universal-financial-access-by-2020>

Kolodiy A.V., Candidate of Economic Sciences,
Associate professor
L'viv National Environmental University

ESTABLISHMENT AND PERSPECTIVES OF FINTECH DEVELOPMENT IN UKRAINE

The habits and demands of financial services by customers are changing relative to how rapidly new technologies are evolving. Their influence on the state of the current financial market is quite significant. According to some experts in the field of banking, clients prefer fast, convenient and mobile solutions. Therefore, the development of financial technologies (fintech) is based on their requests [1].

The development of the fintech industry in recent years is quite turbulent. Almost all areas of financial activity are tangential to it, as the introduction of new and convenient financial tools and services for the consumer of financial services is crucial. The main desire of such a consumer is to have such tools at his disposal that allow him to easily, safely and remotely manage his financial resources. With this in mind, the word fintech is new in the financial sphere. The field of financial technologies is quite new and therefore even its definition is interpreted differently.

The Financial Stability Board has proposed its own definition that can be taken into account. Namely, fintech is "technological innovation in the field of financial services, which can lead to the creation of new business models, applications, processes or products with a corresponding significant impact on the provision of financial services" [2, p. 7].

The development of financial technologies affects the change of the global financial system, as the newly created companies are more competitive and ultimately win and keep under their own control the traditional financial services. Thus, the creation of fintech companies predisposes them to provide faster and better financial services. This also applies to providing services to underserved segments. Considering the above, it is widely believed that the development of fintech companies will contribute to improving the efficiency of the financial system. In the long run, this will contribute to the economic growth of the country. However, insufficient information about fintech startups causes interest in this topic. A number of features, including economic, financial, technological and regulatory, have a

significant impact on innovation in finance and contribute to the development of entrepreneurship and competition.

Regarding Ukraine, it is worth noting that the financial market has undergone drastic changes over the past decade. A number of banking and non-banking market ecosystems were created. Such changes are a consequence of the growing demand in the financial sphere for digital operations and digital services.

The National Bank of Ukraine has developed a strategy for fintech development in Ukraine until 2025. This strategy was developed primarily for the purpose of implementing the anti-crisis policy of the National Bank of Ukraine in order to ensure the proper and uninterrupted operation of the financial system in the conditions of a global pandemic [3, p. 8]. Being an integral part of the Strategy for the Development of the Financial Sector of Ukraine until 2025, the fintech development strategy has expanded and detailed certain provisions of the previous one.

In particular, it elaborates more specifically and indicates the main measures, actions, terms and performers of the road map in relation to strategic goal 2 "Ensuring the development of the fintech market, digital technologies and platforms of regulators" of strategic direction V "Innovative development" of the Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025. Let's consider this strategic goal in more detail. Already from its name, which sounds like "Ensuring the development of digital technologies, computer design, analysis of big data, blockchain, automation, robotics and the use of artificial intelligence", it is possible to conclude that the NBU is aiming for significant digitalization in the country's financial system. Among the main actions envisaged in achieving this goal, the following can be singled out:

- conducting research, analysis of models (implementation schemes) of working financial incubators and accelerators;
- development, approval and implementation at the state level of a financing program (incubators) for the development of investment start-ups aimed at attracting investments into the economy;
- creation and introduction into industrial operation of an IT platform for consumers of financial services in order to introduce effective IT mechanisms for regulating market behavior and protecting the rights of consumers of financial services;

- development and implementation of unified databases, information protection rules, information exchange procedures between information databases, including via API;

- creation of platforms for risk analysis based on operations carried out through information systems of the NBU and objects of supervision and analysis of information in the information space;

- creation of regulatory and technical "sandboxes" [4, p. 83-84].

The Ministry of Finance, the Ministry of Economy, the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, National Bank of Ukraine, Deposit Guarantee Fund, National Securities and Stock Market Commission and specialized associations are expected to be the executors of these measures.

As a general summary, it should be noted that the development of the fintech market in Ukraine is slower than in other countries, is poorly capitalized, focuses on narrow niches, and has separate legislative restrictions. However, despite everything, it also has its positive characteristics, occupying leading positions in the development of certain niches, such as online lending, payment services, and virtual assets.

References

1. Bain & Company. (2017). Evolving the customer experience in banking. Bain & Company and Research Now. URL: media.bain.com/Images/-BAIN_REPORT_Evolving_the_Customer_Experience_in_Banking.pdf
2. Financial Stability Board. (2017). Financial Stability Implications from FinTech. URL: <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R270617.pdf>
3. Fintech development strategy in Ukraine until 2025. URL: bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4
4. Strategy for the development of the financial sector of Ukraine until 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4

Бінерт О.В., к.е.н., доцент
Львівський національний університет природокористування
Юрчик Б.А., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, II курс
Львівський національний університет природокористування

ТЕХНОЛОГІЇ КРИПТОВАЛЮТ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Криптовалюти - це цифрові активи, які використовують криптографію для захисту транзакцій та контролю створення нових одиниць. Вони не підконтрольні центральному органу та не мають фізичного втілення.

Основні особливості криптовалют: децентралізація, анонімність, безпека, мінімальні комісії та можливість миттєвих переказів грошей в будь-яку точку світу [1].

Історія криптовалют починається у 2009 році, коли була створена перша і найбільш відома криптовалюта - Bitcoin. Створив її анонімний розробник під псевдонімом Сатоші Накамото. Згодом, в 2011 році, було створено другу за популярністю криптовалюту - Litecoin. У 2015 році було запущено Ethereum, платформу для створення децентралізованих додатків та "розумних контрактів", що змінювала підхід до блокчейн технологій. Згодом, з'явилися інші альткоїни, такі як Ripple, Bitcoin Cash, Cardano, Dogecoin та багато інших. Кожна з цих криптовалют має свої особливості та переваги. Історія розвитку криптовалют досить цікава та складна і ще вона тягнеться з 1983 першою була eCash у 1996 E-Gold і Bit Gold , та 1998 B-Money і в 1990 Hasgcash, але вона постійно еволюціонує та змінюється. Кожна нова криптовалюта, яка з'являється на ринку, приносить нові ідеї та можливості. [2,3]

Основним принципом роботи криптовалют є технологія блокчейн, яка забезпечує децентралізованість та безпеку транзакцій. Кожна транзакція відбувається без посередництва центрального органу та не може бути змінена після того, як вона була збережена в блокчейні. Крім того, криптовалюти мають деякі переваги порівняно з традиційними валютами. Основні з них:

✓ децентралізація - криптовалюти не підконтрольні жодному центральному органу, що забезпечує більшу свободу та незалежність у використанні грошей;

- ✓ анонімність - транзакції з криптовалютами можуть бути здійснені анонімно, що забезпечує більшу конфіденційність та захист від шахрайства;
- ✓ мінімальні комісії - комісії за транзакції з криптовалютами зазвичай набагато менші порівняно з традиційними банківськими переказами;
- ✓ миттєві перекази - транзакції з криптовалютами можуть бути здійснені в режимі реального часу та без затримок, що забезпечує більшу швидкість та ефективність[4].

Блокчейн є основною технологією, на якій базуються криптовалюти, такі як Bitcoin, Ethereum та інші. Ця технологія дозволяє зберігати дані в безпечних блоках, які зв'язані між собою за допомогою криптографічних методів.

Кожен блок у блокчейні містить інформацію про попередній блок та усі транзакції, які відбулися з моменту створення попереднього блоку. Це забезпечує безпеку та надійність, оскільки будь-яка спроба змінити інформацію в одному блоку автоматично призведе до несумісності з інформацією в інших блоках. Блокчейн також дозволяє криптовалютам бути децентралізованими, оскільки дані зберігаються на вузлах мережі, а не на централізованому сервері. Це забезпечує більшу свободу та незалежність у використанні грошей [5]. Крім блокчейну, криптовалюти використовують інші технології, щоб забезпечити безпеку та надійність мережі. Дві з найбільш відомих технологій - це Proof of Work (PoW) та Proof of Stake (PoS).

Proof of Work є технологією, де майнери змагаються за право створювати новий блок у блокчейні, вирішуючи складні математичні завдання. Ця технологія використовується у Bitcoin та деяких інших криптовалютах.

Proof of Stake є іншою технологією, де користувачі, які утримують криптовалюту, можуть бути обраними для створення нового блоку. Ця технологія використовується у Ethereum та інших криптовалютах.

Переваги та недоліки кожної з цих технологій обговорюються у криптовалютній спільноті, і дослідження продовжуються, щоб виявити оптимальні способи забезпечення безпеки та надійності криптовалютних мереж [6].

Криптовалюти можуть мати застосування у багатьох галузях окрім фінансів, де вони стали особливо популярними. Одним з головних переваг використання криптовалют є їх децентралізація та безпека, що дозволяє їм стати привабливими для використання в різних галузях.

У логістиці, наприклад, криптовалюти можуть допомогти у поліпшенні системи відстеження та контролю за доставкою товарів. У медицині, криптовалюти можуть забезпечити безпеку та приватність медичної інформації пацієнтів. У голосуванні, криптовалюти можуть забезпечити безпеку та точність підрахунку голосів, а також запобігти можливості шахрайства.

Одним із цікавих прикладів використання криптовалют є платформа Akasha, яка використовує технологію блокчейн для забезпечення безпеки та приватності соціальної мережі. Інші проекти, такі як Civic, використовують блокчейн для створення цифрових ідентичностей, що можуть бути використані в різних галузях, від банківської сфери до соціальних мереж.

Криптовалюти продовжують активно розвиватись та вдосконалюватись, зокрема у напрямку децентралізації та масштабування. Один із головних викликів для криптовалют у майбутньому полягає у забезпеченні швидкості операцій та підвищенні масштабованості їх мереж.

Одним з рішень цього виклику є використання різних технологій масштабування, таких як Lightning Network та Segregated Witness, які можуть підвищити швидкість операцій та знизити комісії. Також, розробники працюють над різними протоколами масштабування, які дозволять збільшити кількість операцій, що можуть бути оброблені мережею криптовалют.

Крім того, децентралізація залишається важливим принципом розвитку криптовалют. У майбутньому, розробники можуть працювати над вдосконаленням протоколів та алгоритмів, які дозволять криптовалютам бути ще більш децентралізованими та безпечними.

Криптовалюти мають певні ризики, пов'язані з їх використанням. Наприклад, цілісність блокчейну може бути підірвана, якщо більшість майнерів приймуть неправильний блок. Крім того, кіберзлочинці можуть використовувати шахрайство, фішинг та соціальний інженеринг, щоб вкрати криптовалюти у користувачів. Також може виникнути ризик втрати доступу до гаманця, якщо користувач забуває свій пароль або втрачає свій приватний ключ [7].

Криптовалюти є досить новим явищем у фінансовому світі, тому їх регулювання ще знаходиться на етапі розвитку. Деякі країни вже прийняли законодавство, що регулює використання криптовалют, тоді як інші відкрито протидіють їх використанню. Державні органи можуть втручатися у

використання криптовалют, встановлюючи обмеження на їхнє використання, зокрема з метою боротьби зі злочинністю та запобігання використанню криптовалют у фінансуванні тероризму [8].

Розвиток криптовалют відкриває нові можливості для різних галузей та ставить перед собою виклики, які потребують вирішення.

Список використаних джерел

1. <https://www.investopedia.com/terms/c/cryptocurrency.asp>
2. <https://www.cryptovantage.com/guides/a-brief-history-of-cryptocurrency/>
3. <https://www.investopedia.com/tech/were-there-cryptocurrencies-bitcoin/>
4. <https://www.investopedia.com/terms/c/cryptocurrency.asp>
5. <https://www.ibm.com/topics/blockchain>
6. <https://blockgeeks.com/guides/proof-of-work-vs-proof-of-stake/>
7. Narayanan, A., Bonneau, J., Felten, E., Miller, A., & Goldfeder, S. (2016). *Bitcoin and Cryptocurrency Technologies: A Comprehensive Introduction*. Princeton University Press.
8. Richter, A., & Schilling, L. (2018). *The Role of Government Authorities in Regulating Cryptocurrencies*. In *Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion* (pp. 321-338). Springer.

Бурховецька Р. В., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, III курс
Державний податковий університет

FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ

FinTech є актуальним напрямком розвитку фінансових сервісів, оскільки він відкриває безліч можливостей для оптимізації та покращення фінансової інфраструктури. Технології FinTech можуть прискорити та автоматизувати процеси фінансових транзакцій, зменшити їх вартість та збільшити доступність фінансових послуг для користувачів.

За останні кілька років розвитку FinTech став надзвичайно швидким та динамічним. Це пов'язано зі зростанням попиту на безпечні та зручні фінансові послуги, які можуть бути надані в режимі реального часу. Крім того, FinTech відкриває нові можливості для доступу до фінансових послуг для людей, які раніше не мали таких можливостей, як малообслуговані групи та населення

віддалених регіонів. Нові технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та кібербезпека, також розвивають важливу роль у розвитку FinTech. Вони повинні забезпечити безпеку та надійність фінансових транзакцій, покращити ризиковий менеджмент та зменшити шанси на викривлення ринку. Усі ці фактори свідчать про актуальність FinTech у розвитку фінансових послуг. Він дозволяє забезпечити більш ефективний та демократичний розвиток фінансової інфраструктури, який сприятиме зміцненню економіки в цілому.

Дослідженням FinTech у розвитку фінансових сервісів займалися наступні науковці: Водоп'янов В.С., Гаркавенко В. О., Грінько І.М., Замковий О.І., Коваленко В.В., Котенко, Т. М., Соляник Л.Г. та інші.

Метою дослідження є розкриття особливостей fintech у розвитку фінансових сервісів, а також розробленні пропозицій їх покращення.

Фінансові технології, або Fintech – це галузь компаній, які використовують технології та інновації, щоб конкурувати з традиційними фінансовими організаціями на фінансовому ринку у формі банків і посередників. Fintech, у свою чергу, є симбіозом фінансів і нових технологій з використанням мобільних додатків і алгоритмів. Враховуючи зростання інтересу молодого покоління до фінансів та інвестування, процесу їх взаємодії через мобільні пристрої сприяє розвитку фінтех. Фінтех часто називають стартапами, які використовують новаторські нові технології мобільних платежів, грошових переказів, позик, фінансування тощо. Водночас фінансові технології надзвичайно швидко змінюються під впливом різноманітних суспільних потреб, що також є причиною розмитого розуміння цього поняття [1].

Основними джерелами фінансування фінтех-проектів є венчурний капітал, угоди поглинання та злиття, а також прямі інвестиції. Тут варто зазначити, що серед стартапів популярні альтернативні механізми фінансування: краудфандинг, краудінвестинг, P2B кредитування, онлайн-факторинг.

Що стосується українського ринку фінтехів, то, за даними UAFIC, налічується понад 100 фінтех-компаній, переважна більшість з яких є провайдерами платіжних послуг, які також розробляють онлайн-кредитування та інфраструктурні рішення. В Україні фінтех-ринок знаходиться на початковій стадії становлення компаній, які працюють у фінтех-секторі, більшість із них у

сферах платежів/грошових переказів (38 компаній), технологій та інфраструктури (36 компаній) і мобільних гаманців (22 компанії). Згідно з інформацією, наданою в UAFIC 2021, близько 70% фінтех-компаній не залучали кошти сторонніх інвесторів, з них 61% повністю поклалися на власні кошти, а ще 9% - залучали кошти друзів і родичів та лише 30% використовують зовнішнє фінансування, в основному приватних інвесторів [5].

Тенденції свідчать, що на українському фінтех-ринку бракує акселераторів, які могли б допомогти компаніям розвиватися на ранній стадії. Більше того, всупереч загальноприйнятій практиці, багато компаній в Україні намагаються вийти на ринок із готовою продукцією. Як наслідок, більшість українських фінтех-компаній знаходяться на етапі старту продажів або розширення бізнесу, і лише п'ята частина є зрілими [1].

Банки в Україні є найбільшими гравцями на українському фінтех ринку. Ефективний розвиток національного фінтех-ринку багато в чому залежить від партнерства між банками та фінтех-компаніями, які віддані розвитку фінансових технологій.

Важливим моментом у розвитку фінтеху є активна участь Національного банку України, який виконує не лише роль суперрегулятора, а й ініціатора та платформи для розвитку фінтех-проектів. За його участю у січні 2020 року було схвалено «Стратегію розвитку фінансового сектору України 2025». Одним із стратегічних напрямків стратегії є розвиток ринку фінтех та цифрових технологій [3].

Проект стратегії базується на комплексному вивченні найбільш просунутих і розвинених у світі фінтех-екосистем і сучасного підходу регуляторів у всьому світі до регулювання ринку фінансових інновацій. Документ базується на чотирьох основних компонентах сучасної фінтех-екосистеми: регулювання та політика, капітал, попит і талант [3].

FinTech забезпечує доступність фінансових послуг для широкого кола користувачів, які раніше не мали можливостей через високу вартість та складність процедур. Крім того, FinTech забезпечує підвищення конкуренції у фінансовій сфері, що веде до зниження вартості фінансових послуг та підвищення їх якості. Особливості фінтеху у розвитку фінансових сервісів:

– Швидкість та ефективність: FinTech-послуги надають клієнтам можливість отримати доступ до фінансових сервісів у режимі реального часу, знижуючи час на обробку та реалізацію транзакцій.

– Інноваційні технології: FinTech-послуги використовують новітні технології, такі як штучний інтелект, блокчейн та інші, що дозволяють покращити фінансові послуги та забезпечити більшу безпеку для клієнтів.

– Відкритність та доступність: FinTech-компанії дозволяють клієнтам з різних куточків світу користуватися фінансовими послугами без обмежень, забезпечуючи доступність та відкритість в управлінні своїми фінансами.

– Клієнтсько-центричність: FinTech-компанії зосереджують свою увагу на потребах клієнтів, пропонуючи індивідуальні рішення та персоналізовані послуги [4, с. 144].

Напрями розвитку FinTech для фінансових сервісів в Україні можуть включати:

– Розвиток електронних платіжних систем. Україна має потенціал для розвитку електронних платіжних систем, які зроблять оплату послуг більш зручною та безпечною. У цьому напрямку можуть бути розроблені нові сервіси для мобільних платежів, інтернет-банкінгу та онлайн-карткових транзакцій.

– Розвиток криптовалют. Криптовалюти стають все більш популярними в Україні, і це може призвести до розвитку нових фінансових сервісів на основі блокчейн-технологій, таких як обмін криптовалюти, платежі за товари та послуги та інші [2].

– Розробка фінтех-стартапів. Україна має потенціал для розвитку інноваційних фінтех-стартапів, які можуть запропонувати нові та зручні сервіси для клієнтів банків та інших фінансових установ.

– Використання штучного інтелекту та машинного навчання. Фінтех може використовувати нові технології, такі як штучний інтелект та машинне навчання, для автоматизації фінансових операцій та вдосконалення процесів ризик-менеджменту та аналізу даних.

– Розвиток регуляторної бази для фінтех-компаній. Україна може розвивати регуляторну базу для фінтех-компаній, щоб забезпечити стабільність та безпеку фінансових операцій, а також заохочувати інновації та розвиток фінтех-компаній в країні [2].

Отже, за останні роки FinTech став невід'ємною частиною фінансового сектора, що привело до революції у фінансовій галузі. Нові технології можуть швидше, дешевше та зручніше проводити фінансові операції, зменшуючи витрати та збільшуючи доступність фінансових послуг. Український ринок FinTech поки що знаходиться на початковій стадії розвитку, але вже зацікавив інвесторів та почав активно розвиватися. Це відкриває нові можливості для українських фінансових компаній, які можуть використовувати технології FinTech для покращення своїх послуг та підвищення своєї конкурентоспроможності. До напрямків розвитку FinTech у фінансових сервісах України входять: розширення доступності фінансових послуг за допомогою мобільних додатків та онлайн-платформи, розвиток платіжних систем та електронних грошей, використання блокчейн-технологій у фінансових операціях, розробка інноваційних фінансових продуктів та послуг, впровадження штучного інтелекту та аналітики даних. для покращення фінансового планування та прийняття рішень.

Список використаних джерел

1. Гаркавенко В. О, Грінько І.М. Вплив цифровізації на трансформацію глобального фінансового ринку. *Економіка та суспільство*, 2021. №33. URL. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-74> (дата звернення: 14.04.2023).
2. Замковий, О.І, Котенко, Т. М. Fintech трансформації та їх вплив на сталість розвитку фінансових ринків та інститутів в Україні в екосистемі корпоративної культури. *Економіка та суспільство*, 2022. №38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-17> (дата звернення: 14.04.2023).
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL. <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy> (дата звернення: 14.04.2023).
4. Соляник Л.Г., Замковий О.І., Водоп'янов В.С. Ринок FinTech-послуг в Україні: тенденції розвитку і поширення на тлі оптимізації банківських ризиків. *Причорноморські економічні студії*. 2021. № 70. С. 143–150.
5. Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній. URL. <https://fintechua.org/> (дата звернення: 14.04.2023).

Гладченко О.В., к.пед.н., доцент
Охай В.В., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, I курс
Державний податковий університет

FİNTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ

Під час пандемії важливість цифрової безпеки суттєво зросла, а саме в період, коли компанії для ведення бізнесу почали застосовувати віддалений доступ. Та знову це вагоме питання стало ключовим у 2022-2023 роках на тлі повномасштабної війни в Україні. Підприємства з різних галузей, зокрема фінансової, та різних країн змушені нині протистояти російським кібератакам.

Компанії Fintech використовують різноманітні технології, включаючи штучний інтелект (AI), великі дані, автоматизацію роботизованих процесів (RPA) та блокчейн. Алгоритми штучного інтелекту можуть дати уявлення про звички витрат клієнтів, дозволяючи фінансовим установам краще зрозуміти своїх клієнтів. Чат-боти – це ще один інструмент штучного інтелекту, який банки починають використовувати для обслуговування клієнтів.

Роботизована автоматизація процесів – це технологія штучного інтелекту, яка зосереджена на автоматизації конкретних повторюваних завдань. RPA допомагає обробляти таку фінансову інформацію, як кредиторська та дебіторська заборгованість, ефективніше, ніж ручний процес, а часто і більш точно [1].

Блокчейн – це новітня технологія у фінансовій сфері, яка залучила значні інвестиції з боку багатьох компаній. Децентралізований характер блокчейну може усунути необхідність транзакцій третіх сторін.

На думку опитаних експертів, ТОП-5 найбільш перспективних напрямів розвитку фінансово-технологічного сектору в Україні в найближчі два роки – це кібербезпека, платежі, блокчейн, необанки та відкритий банкінг, а половина експертів виділили, що саме кібербезпека є найбільш перспективний напрям розвитку даного сектору [2].

Аналітики Gartner виділили сім основних тенденцій кібербезпеки, що були актуальними у 2022 році [3]:

1. Розширення поверхні атаки. Враховуючи широке використання “хмари” з’являються нові та складні “поверхні атак”, тобто зростає число джерел ризиків. Це робить організації більш вразливими до атак, тому рекомендується керівникам безпеки в організаціях виходити за рамки традиційних підходів до моніторингу безпеки, виявлення та реагування на кіберзагрози.

2. Захист систем ідентифікації. Дані системи піддаються постійній атаці. Зловживання обліковими даними тепер є основним методом, який зловмисники використовують для доступу до систем і досягнення своїх цілей [4].

3. Ризики при постачанні ПЗ. Gartner прогнозує, що до 2025 року 45% організацій у всьому світі зазнають атак на свої ланцюжки постачання програмного забезпечення, що в три рази більше, ніж у 2021 році. Це нова стратегія зловмисників, адже ламати програмне забезпечення простіше у момент його створення, особливо під час використання розробниками загальнодоступних бібліотек. Керівники безпеки та управління ризиками повинні контролювати постачальників ПЗ, щоб ті, і собі, краще контролювали процеси.

4. Консолідація постачальників. Велика кількість постачальників рішень з кібербезпеки призводить до суттєвого ускладнення роботи та збільшення числа працівників служби безпеки, але нині постачальники консолідують функції безпеки в одній платформі та запроваджують параметри ціноутворення та ліцензування, щоб зробити комплексні рішення більш привабливими. Gartner вважає консолідацію бажаною тенденцією, яка має зменшити складність, скоротити витрати та підвищити ефективність для підприємств.

5. Сітка служб кібербезпеки. Концепція CSMA ґрунтується на тому, що компоненти архітектури безпеки повинні працювати разом, незалежно від того, де вони знаходяться, обмінюватись даними та загалом підсилювати один одного. До 2024 року організації, які запровадять сітчасту архітектуру кібербезпеки, зменшать фінансовий вплив окремих інцидентів безпеки в середньому на 90%.

6. Розподілені рішення. Щоб процес був достатньо гнучким, директорам з інформаційної безпеки варто перекласти на раду директорів та на бізнес-лідерів частину відповідальності за забезпечення інформаційної безпеки.

7. Людина, як і раніше, є “слабкою ланкою”. Помилки співробітників, як і раніше, є причиною більшості витоків даних, як вважають у Gartner, свідчить про неефективність традиційних підходів до навчання у цій сфері. Сучасні організації повинні інвестувати у цілісні програми зміни поведінки та культури в компанії.

Проаналізувавши ці сім основних тенденцій кібербезпеки, компанії зможуть краще протистояти новим ризикам у 2023-му та 2024-му роках [3].

Розвиток цифрових послуг спричинив зростання фінансового шахрайства, кіберзлочинів, цифрових вторгнень та витоків даних. Кібератаки на банки зросли у 14 разів у 2021 році порівняно з 2020 роком. Одночасно випадки шахрайства збільшилися на 238%. У 2021 році фінансові підприємства втратили в середньому \$5,72 млн через витік даних [5].

Дослідження Sargemini показало, що переважна більшість організацій не мають змоги відстежувати роботу пристроїв. Використання застарілого обладнання, розробленого до того, як кібербезпека стала ключовим елементом, відкриває багато вразливостей для кібератак [6].

Традиційні підходи до забезпечення виявлення та реагування на загрози не встигають за обсягом, різноманітністю та швидкістю сучасних загроз. В результаті дослідження 27% усіх керівників та 40% керівників служб безпеки стверджують, що їхні організації недостатньо підготовлені до сучасних загроз, що швидко змінюються.

Новим глобальним фінтех-трендом, як вважають експерти, може стати Ransom-as-a-Service (RaaS). RaaS, завдяки використанню технологій Big Data та Machine Learning, може надати критично важливі дані про операції з відмивання грошей відділу, що відповідає за комплаєнс у компанії. Крім того, RaaS може знизити адміністративні витрати, забезпечити фінансову стабільність та убезпечити клієнтів від порушення цілісності даних [7].

Список використаних джерел

1. Intelligent process automation: The engine at the core of the next-generation operating model | McKinsey. URL: www.mckinsey.com
2. Fintech trends 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1vQ-mu9Jvb7gcT1bKOFHADJC6ZwS6NIJR/view>
3. 7 головних трендів кібербезпеки на 2022 рік / 7 Top Trends in Cybersecurity for 2022. URL: <https://www.gartner.com/en/articles/7-top-trends-in-cybersecurity-for-2022>

4. Кібербезпека як ключовий фінтех-тренд року: що варто знати про загрози та захист. URL: <https://fintechinsider.com.ua/kiberbezpeka-yak-klyuchovyj-finteh-trend-roku-shho-varto-znaty-pro-zagrozy-ta-zahyst/>

5. Banks need best practices to fight rising cyberattacks. URL: <https://fintechmagazine.com/banking/banks-need-best-practices-to-fight-rising-cyberattacks>

6. Cybersecurity in Smart Factories. URL: <https://prod.ucwe.capgemini.com/wp-content/uploads/2022/06/Cybersecurity-in-Smart-Factories-Web-2.pdf>

7. Ransomware as a service is the new big problem for business. URL: <https://www.zdnet.com/article/ransomware-as-a-service-is-the-new-big-problem-for-business/>

Жмудь В.В., здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня

Державний податковий університет

Горбовий А.Ю., д.т.н., професор

Державний податковий університет

ПЕРЕДАЧА ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ БЛОКЧЕЙН

Створення системи для ефективної передачі майнових, інтелектуальних та інших прав власності чітко лягає в канву розвитку, заявленого державою Україна. Найголовнішим питанням є створення потрібної законодавчої бази для реалізації цієї ідеї, а також пошук балансу між анонімністю яку намагається транслювати блокчейн спільнота та уникненням шахрайства в передачі права власності. Щодо законодавства то на разі передача нерухомого майна вимагає володіння наступними документами:

- договори, на підставі, яких набувається право власності (купівлі-продажу, дарування, міни);
- свідоцтво про право власності, видане органом приватизації наймачам житлових приміщень у державному та комунальному житловому фонді;
- свідоцтво про право власності на нерухоме майно, видане до 1 січня 2013 року органом місцевого самоврядування або місцевою державною адміністрацією;

- свідоцтво про право на спадщину, видане нотаріусом чи консульською установою України;
- свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя, видане нотаріусом або консульською установою України;
- судові рішення, що набрало законної сили, щодо набуття права власності на нерухоме майно;
- інші документи, що відповідно до законодавства підтверджують набуття права власності на нерухоме майно.[1]

З огляду на попередню інформацію можна зробити припущення, що ці ж дані будуть вимагатись при переоформленні права власності у блокчейні.

Трансфер об'єкта нерухомості від одного власника до іншого за допомогою сучасних технологій допоможе уникнути так званого чорного реєстрування.[2]

(Примітка : "чорне реєстрування" - це незаконна реєстрація права власності на нерухоме майно у державному реєстрі. Це означає, що власність на нерухомість фактично не передавалася законним шляхом, а отримувач права на неї використовує шахрайські способи реєстрації, щоб дійти до власності) Закон "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців" від 2015 року мав спростити процедуру внесення змін до реєстру, але натомість спростив методи здійснення махінацій.

Новий закон розширив кількість осіб, які мають доступ до держреєстру із правом внесення змін.

Окрім власне держреєстраторів, повноваження з реєстрації майна отримали не тільки нотаріуси, але й акредитовані суб'єкти як, наприклад, комунальні підприємства або інші юридичні особи публічного права.

Вже на третій рік роботи нового закону – станом на середину липня 2019 року – в країні функціонувало 277 комунальних реєстраторів.

Новий Закон від 2016 року також запровадив принцип екстериторіальності, тобто реєстратори можуть вносити зміни, незалежно від їхнього власного місцезнаходження та місцезнаходження майна, стосовно якого відбуваються зміни власника у держреєстрі.

Також закон не вимагав виписок із реєстру у паперовій формі. Хоча паперові документи також можна підробити, проте наявність документообігу

одночасно в електронній та паперовій формах робить паперові виписки з єдиного держреєстру свого роду додатковими доказами на користь законного власника майна, який став жертвою "чорних реєстраторів".[3] Уникнути маніпуляцій з незаконним реєструванням може те що блокчейн є повністю відкритою одиницею і є імутабельним (тобто створений запис вже неможливо редагувати, без того щоб це не викликало питань у інших користувачів технології) Другим фактором який допоможе уникнути зловживань це наявність валідаторів в блокчейні та обмеження в правах нотаріусів , які не матимуть можливості вносити зміни в уже існуючі записи в реєстрі блокчейну. Натомість нотаріус у цій схемі матиме можливість лише деякі можливості такі як:

- відхиляти спробу купівлі у разі подачі недостатньої інформації суб'єктом претендуючим на купівлю нерухомості ;

- вносити перший допис у блокчейні у співпраці з Міністерством Юстиції у випадку майбутнього переведення права власності у сферу блокчейн, що наприклад у біткоїні має термін " Initial block"(первинний блок). [4]

Приблизна зміна володіння та користування відбуватиметься за наступною схемою:

- 1) Створення з Міністерством Юстиції та уповноваженими державою особами(нотаріуси, акредитовані суб'єкти як, наприклад, комунальні підприємства або інші юридичні особи публічного права.) первинного блоку з інформацією про об'єкт володіння .

- 2) Можливість підтверження реєстрації особи , яка надсилає відповідні документи через створену спеціальну форму для тих, хто матиме бажання в майбутньому здійснювати купівлю різних майнових прав у блокчейні.

- 3) Можливість заборони або відхилення запиту на купівлю права володіння, у зв'язку з певними обмеженнями , такими як санкції, правопорушення, тощо, які під час реєстрації громадянина у блокчейні були відсутні але могли з'явитись в майбутньому.

- 4) Якщо дві особи які намагаються передати один іншому (перший грошову винагороду, а другий правом володіння об'єктом користування та бажанням продажу першому) та відповідають потрібним умовам для

здійснення угоди(наявність всіх потрібних дозволів та документів), тоді трансфер об'єкта власності підтверджується валідатором та здійснюється і створюється новий блок , де вже буде вказано персону яка придбала об'єкт як нового розпорядника ним.

5) Блокчейн матиме фіксовану суму винагороди для валідатора(прим. нотаріус зазвичай отримує 1% від суми продажу) та автоматичну сплату податку при продажу об'єкта, який буде встановлений згідно вимог законодавства та для валідатора буде можливість змінювати цей показник у випадку якщо він його буде збільшено або навпаки зменшено у майбутньому.

В Україні податок на продаж права власності є податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) і ставка податку залежить від типу майна, яке продавалося, а саме:

- Нерухоме майно: ставка податку складає 18% від суми доходу, отриманого від продажу.

- Рухоме майно (автомобілі, мотоцикли, квадроцикли, судна, літаки тощо): ставка податку складає 5% від суми доходу, отриманого від продажу.

При цьому, якщо фізична особа проживає в Україні менше 183 днів у році або не є резидентом України, то вона сплачує податок на продаж права власності за рахунок збільшення суми доходу, отриманого від продажу, на податкову базу ПДФО в Україні.[5]

Список використаних джерел

1.ЗАКОН УКРАЇНИ Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень пункт 4 стаття 4. Редакція закону від 23.03.2023.

2. Шахрайство з нерухомістю відповідно до статті 190 або 190-1 Кримінального кодексу України.

3. <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/02/22/682584/>

4. Bitcoin Whitepaper 31.10.2008

5. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 24 грудня 1997 року № 334/97-ВР, а також Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI., статті 175,179 Податкового кодексу України.

Заїка О.С., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, II курс
Державний податковий університет
Коляда Т.А., к. е. н., с. н. с., доцент
Державний податковий університет

УПРАВЛІННЯ ОСОБИСТИМИ ФІНАНСАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЧАТ-БОТУ

Під FinTech (фінтех) або фінансовими технологіями ми розуміємо технології, що використовуються у фінансових послугах, які надають різним компаніям цифрові платформи, програмне забезпечення, програми, бізнес-моделі тощо, що в основному здійснюється через Інтернет, й використовуються для допомоги в управлінні фінансовими операціями.

Проблемі розвитку фінансових інновацій присвячені наукові праці багатьох учених, серед яких А. Броддаса, О. Васюренко, М. Міллера, П. Туфано, В. Волосович, Л. Жердецької, М. Залеської, А. Шкляра та ін.

Фінансові технології зробили революцію в традиційній фінансовій системі, змінили уявлення людей про поняття «гроші» та допомогли їм швидко перейти до віртуальних коштів. Віддалений банкінг, мобільний банкінг, інтернет-банкінг, швидкі платежі, дистанційна ідентифікація, технології NFC, електронна комерція – це далеко не повний перелік останніх інновацій у фінансовому секторі.

За напрямками діяльності розрізняють такі категорії FinTech-компаній [1]:

1. Управління особистими фінансами (програмне забезпечення для мобільних телефонів, стаціонарних комп'ютерів, яке дозволяє контролювати рух ваших коштів, отримувати детальні звіти та прогнози майбутніх витрат на основі прогнозного аналізу).

2. Платежі (тут велику роль може зіграти блокчейн).

3. Кредитування (одним із найпопулярніших є однорангове кредитування, зараз дуже розвинена можливість отримати кредит без звернення до банківської установи).

4. Інвестиційні платформи (робототехніка та аналіз великих даних давно стали послугами, за які інвестори готові платити великі гроші, а мобільний доступ до портфелів приваблює навіть неінвесторів).

5. Фандрайзинг (найпопулярніші Kickstarter і Indiegogo).

6. Безпека (автоматизація верифікації клієнтів, розробка заходів запобігання шахрайству).

7. B2B FinTech (окремий напрямок, який вирішує проблеми обчислення та обміну даними в бізнесі, розробка смарт-контрактів на основі блокчейну).

8. Грошовий переказ (переказ грошей без залучення банківських установ, як правило, на мобільну платформу).

9. Аналіз великих даних (Big Data).

10. Reg Tech (дозволяє автоматизовано адаптувати бізнес до змін законодавства та умов ринку).

11. InsureTech (автоматизовані страхові продукти, мобільні додатки, сумісність на рівні Інтернету речей, р2р-страхування, автоматизація платежів).

12. Штучний інтелект (дозволяє скоротити витрати на персонал).

13. Необанки (банки на вимогу) (філії демонструють тенденцію до зростання споживчого інтересу, основна проблема – довіра клієнтів і регулювання).

14. Криптограми (куплені, продані та похідні): криптобіржі, біржі, майнінгові компанії, інвестиційні та ICO-сайти.

15. Блокчейн - це розподілена база даних (сховища даних, які не пов'язані спільним процесором).

Розглянемо першу категорію. Наразі є розробленими різні варіанти чат-ботів, зокрема й для контролю людиною власних фінансів.

Так, наприклад, розроблений нами чат-бот, який ми назвали «FinanceRisBot», може бути використаний людиною для розподілення власних коштів по днях місяця. Людина, вказавши свій рівень доходів та суму обов'язкових платежів на місяць, може встановити для себе ліміт витрачених грошей на день, з'ясувати, які максимальні витрати в день при цих даних є можливими. Дуже зручно користуватися даною технологією людині, яка має стабільний, але середній заробіток, що допоможе їй раціонально розподіляти кошти від «зарплати до зарплати» (рис.1).

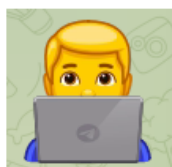
Розглянемо детально складові фінансового помічника.

Ваш загальний баланс: він складається з суми балансу для обов'язкових платежів + баланс для щоденних платежів + балансу на день.

RCPD = recommended consumption per day = рекомендована витрата на день, сума яка кожен день додається до залишку балансу на день.

Щомісячний платіж = сума витрат, які будуть кожен місяць (наприклад абонплата за мобільний зв'язок, на аренду квартири, проїзні тощо).

Дохід в місяць – сума доходів в місяць, яка скоріш за все у вас точно буде. Встановлюється при первинному налаштуванні. У подальшому бот буде вважати сумою доходів в місяць ваші доходи за минулий місяць – сума витрат за минулий місяць.

Ваш загальний баланс: 15400.0гривні
Баланс обов'язкових платежів: 900.0гривні
Баланс для щоденних платежів: 13845.16гривні

Баланс день: 654.84гривні
RCPD: 477.42гривні
Витрачено сьогодні: 300.0гривні

Щомісячний платіж: 900.0гривні
Дохід на місяць: 16000.0гривні

За поточних витрат 300.0гривні/день суми 13845.16гривні буде достатньо на 46.0 днів

Доходи	Витрати
Щомісячний платіж	Оновити денний баланс
Статистика	Налаштування

Рис.1. Чат-бот FinanceRisBot [авторська розробка]

RCPD розраховується так, щоб коштів вам вистачило рівно на 31 день до наступного дня зарахування, якщо у вас сума надходжень перевищує зазначену суму доходів – рекомендована сума витрат збільшується, але таким чином, щоб у вас був запас і на наступний місяць також.

Якщо ви отримуєте дохід – сума доходу спочатку додається до балансу для обов'язкових платежів, а вже потім до суми щоденних платежів.

Якщо ваша сума витрат перевищує баланс на день, витрати відіймаються від загального балансу на щоденні витрати. Якщо і цей баланс буде недостатньо – відіймається від балансу для обов'язкових платежів.

Функціонал дуже простий, у Вас є кнопка доходів, та витрат. Теж саме що в калькуляторі "+" та "-".

Щомісячний платіж = теж саме що і Витрати, тільки сума буде списана з балансу для обов'язкових платежів.

Оновити баланс на день = баланс на день + RCPD.

Наразі бот не може сформувати статистику, ця функція в розробці. Буде розподілено витрати та надходження за категоріями.

У налаштуваннях ви можете самостійно встановити суму RCPD, але вона буде перерахована автоматично після наступного надходження.

Можливо встановити суму балансу на день. Ваш загальний баланс від того не зміниться.

Можете змінити валюту, в якій буде все відображатися ("гривні" можуть бути іншими позначками та смайликами).

Також можете вручну вказати суму доходів на місяць та розмір щомісячних платежів.

Посилання на бота: t.me/FinanceRisBot

Вважаємо, що такі фінансові технології стануть у нагоді кожній людині, яка має фінансові надходження та бажає чітко планувати свій бюджет.

Список використаних джерел

1. Прохорова М.Е. Нові фінансові технології на сучасному фінансовому ринку. *Стратегія розвитку України*. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/14012>

Гладченко О.В., к.пед.н., доцент

Державний податковий університет

Левкович М.А., здобувач вищої освіти першого

(бакалаврського) рівня, III курс

Державний податковий університет

FINTECH У РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СЕРВІСІВ

У сучасному світі технологічний розвиток відкриває багато можливостей, однією з яких є розвиток фінтех-компаній. Фінтех (від англ. FinTech — фінансові технології) — корпоративний сектор, який використовує технології для покращення фінансових послуг. Розглянемо, як фінтех вплине на розвиток фінансових послуг.

Однією з найважливіших переваг фінтех-компаній є можливість пришвидшити процеси та зменшити витрати. Наприклад, інтелектуальні програми дозволяють користувачам здійснювати транзакції зі своїми банківськими рахунками, не відвідуючи відділення банку. Такі програми пропонують швидкість і простоту використання. Особливо це важливо для молодих і активних глядачів [1].

Крім того, фінтех-компанії роблять фінансові послуги доступнішими для людей, які раніше не мали можливості це зробити. Наприклад, деякі фінтех-компанії пропонують мікрокредити, що може бути важливим для малого бізнесу та приватних підприємців [4].

Ще однією ключовою перевагою фінтех-компаній є їх здатність до інновацій. Наприклад, технологія блокчейн і криптовалюта дозволяють користувачам здійснювати транзакції, не звертаючись до банків чи інших фінансових установ. Така технологія може зменшити витрати та ризики та забезпечити раннє попередження про шахрайство та шахрайство, яке може перешкодити реалізації цих переваг.

Однак слід враховувати недоліки фінтех-компаній. Одним із найбільших ризиків є захист персональних даних користувачів. Тому компанії повинні докладати чимало зусиль, щоб захистити дані користувачів і забезпечити безпеку транзакцій [1].

Фінтех не покликаний замінити традиційні банківські установи, а сприяти їх розвитку та модернізації. На цьому етапі фінтех-компанії доповняють традиційні банківські послуги та забезпечать альтернативу для тих, хто шукає більш інноваційні та зручні фінансові рішення [2].

Щоб краще зрозуміти, як фінтех впливає на розвиток фінансових послуг, розглянемо кілька прикладів розгортання фінтех технологій.

Одним із найпоширеніших прикладів є такі платіжні системи, як PayPal, Stripe і Square. Вони пропонують електронні платежі та грошові перекази, що значно скорочує час і вартість традиційного банківського обслуговування.

Іншим прикладом є розумні інвестиційні радники, такі як Wealthfront, Betterment і Robinhood. Вони використовують алгоритми та штучний інтелект для розрахунку ризиків та оптимізації портфелів інвесторів, що дозволяє підвищити ефективність інвестицій та знизити витрати на операції.

Також фінтех-компанії можуть забезпечувати мікропозики та кредитування на низьких відсоткових ставках для малого та середнього бізнесу, які раніше не мали доступу до традиційних банківських кредитів. Це дозволяє підвищити конкурентоспроможність малого та середнього бізнесу та сприяти розвитку економіки в цілому [2, 3].

Нарешті, фінтех-компанії можуть допомагати у сфері страхування. Наприклад, страхові компанії можуть використовувати дані про стан здоров'я та стиль життя клієнтів, щоб пропонувати персоналізовані страхові продукти та послуги, що відповідають їхнім потребам.

Фінтех-компанії дійсно відіграють важливу роль у розвитку фінансових сервісів, забезпечуючи доступ до нових технологій та інновацій. Вони сприяють покращенню ефективності та зниженню витрат на фінансові операції, що дозволяє забезпечити краще обслуговування клієнтів та збільшити прибуток компаній [3].

Однак, разом з перевагами фінтех-технологій, існують і деякі виклики та ризики, пов'язані з їх використанням. Наприклад, це може бути пов'язано зі збільшенням кіберзагроз та ризиків безпеки даних, які можуть використовуватися зловмисниками для злочинних цілей [3].

Важливо враховувати соціально-економічний вимір при використанні фінтех-технологій, оскільки може існувати ризик нерівності доступу до фінансових послуг. Це може бути пов'язано зі складністю використання деяких

інноваційних технологій для певних груп населення або нерівним розподілом доступу до Інтернету та електронних пристроїв. Крім того, використання фінтех-технологій може призвести до збільшення кількості робочих місць, які вимагають нових навичок і знань у технологічному секторі. Таким чином, урбанізація та глобалізація можуть сприяти зростанню фінтех-індустрії та розвитку цифрової економіки в цілому.

Отже, фінтех-технології стали необхідною складовою сучасної фінансової системи та прискорюють її розвиток. Однак, важливо розуміти реальні та потенційні ризики використання цих технологій та приділяти достатню увагу аспектам безпеки, доступності та соціальної справедливості. Це може забезпечити сталий та ефективний розвиток фінтех-індустрії, яка дозволить забезпечити доступ до фінансових послуг більшій кількості людей та сприяти економічному розвитку в цілому. Фінтех-компанії відіграють важливу роль в розвитку фінансових послуг. Вони спрощують процеси та зменшують витрати, розширюють доступ до фінансових послуг, сприяють інноваціям та стають альтернативою для тих, хто шукає більш зручні та ефективні фінансові рішення. Однак компанії повинні проявляти обережність і докладати чимало зусиль, щоб захистити особисту інформацію своїх користувачів і забезпечити безпеку їхніх транзакцій.

Список використаної літератури

1. The Future of FinTech and Banking: Global Fin Tech Investment Triples In 2014. *RESEARCHBRIEFS*. 26.03.2015. URL: <https://www.cbinsights.com/research/fintech-and-banking-accenture/>
2. The Rise Of FinTech In Banking. *Russell Bedford*. December, 2019. URL: <https://www.russellbedford.com/latest/insight/the-rise-of-fintech-in-banking/>
3. Seven technologies shaping the future of fintech. *McKinsey & Company*. 09.10.2021р URL: <https://www.mckinsey.com/cn/our-insights/our-insights/seven-technologies-shaping-the-future-of-fintech>
4. Що таке фінтех і як він впливає на ваше життя вже сьогодні? *Економічна правда*. 5.12.2018 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2018/12/5/641431/>

Небесенко А. О. здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, II курс

Державний податковий університет

Шепиленко В. Ю., старший викладач

Державний податковий університет

РОЛЬ FINTECH У ПРОГРЕСІ ФІНАНСОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

На сьогоднішній день, розвиток FinTech у фінансових послуг є досить актуальною темою. Велику популярність фінтех почав набувати популярності ще у 2008 році, ще коли масштабна світова криза та її наслідки змушували вкрай сильно скорочувати витрати фінансових компаній. Тому почали з'являтися та розповсюджуватися різноманітні стартапи й нові моделі бізнесу, які могли задовольнити побажання, що вимагали прискіпливі клієнти. Іншим етапом швидкого розвитку припав на період пандемії, коли люди не могли нормально виходити на вулицю та відвідувати різні магазини. Тобто це все призвело до популярності онлайн-транзакцій, що сприяли значного збільшення чисельності інвестиційних проектів саме у сфері надання цифрових послуг. Сам термін було вперше впроваджено Пітером Найтом у 80-х рр. XX ст. в газеті Sunday Times в однойменній статті «FinTech», і ця категорія використовувалося для опису бота, що автоматично вносив зміни до сервісу електронної пошти [1].

Варто зазначити, що фінтех посилює конкурентоспроможність завдяки впровадженню інновацій та поступово заміщує сектор фінансових послуг, що надаються традиційними фінансовими установами та посередниками на ринку фінансових послуг. З точки зору споживача фінансових послуг, це нові додатки та інноваційні продукти, що пропонуються як традиційними фінансовими установами, так і компаніями, що розробляють фінансові технології поза банківською системою, які можуть надавати фінансові послуги одночасно різними незалежними постачальниками послуг.

Фінтех пропонує значні можливості для всіх гравців фінансового сектору. Вони можуть забезпечити клієнтам нижчі витрати, платежі в режимі реального часу, ширший спектр послуг та більшу зручність. Фінтех може допомогти розширити доступ до фінансів для осіб, які не мають достатнього фінансового обслуговування, малих та середніх підприємств. Визначаючи позитивний вплив

фінансових технологій на всіх його учасників, дослідники виявили посилення конкуренції на ринку, конвергенцію інформаційних технологій фінансовими установами з метою диверсифікації їхнього бізнесу, зменшення інформаційної асиметрії та більш ефективного ціноутворення, розширення спектру фінансових послуг та кола потенційних клієнтів, країн, що розвиваються, та розвинених країн [2, с. 4].

Банки є найбільшими гравцями на українському фінтех-ринку. Ефективний розвиток фінтех-ринку в країні значною мірою залежить від співпраці та взаємодії між фінтех-компаніями та банками, які інтенсивно займаються розвитком фінансових технологій. Статистика показує, що 79% банків мають системи, які важко інтегрувати, і лише 6% банків досягли бажаної рентабельності інвестицій завдяки співпраці з фінтех-компаніями.

Сьогодні фінтех-індустрія проявляється у масштабному впровадженні високотехнологічних інструментів; фінтех-компанії пропонують різні види фінансових послуг і працюють на різних ринках. Одні пропонують послуги безпосередньо користувачам фінансової системи, інші розробляють інноваційні продукти для інших компаній.

Розвиток цифрових технологій сприяє генеруванню потенційних ризиків, що впливають на ефективність функціонування фінансової системи. До таких ризиків належать ринкові ризики з негативними наслідками через значні зміни ринкової кон'юнктури, кіберризика, зумовлені специфікою середовища фінансових технологій, технологічні ризики, пов'язані з перебоями у наданні послуг через збої в роботі сервісів або помилки, а також правові ризики, пов'язані з недостатнім захистом прав споживачів [3, с. 64].

Наразі у світі існує понад 10 000 фінтех-стартапів, і їхня кількість постійно зростає: серед Топ-10 світових стартапів 2018 року особливе місце посідають такі проекти у сфері фінансових технологій: Bancor (зручний прямий обмін різних криптовалют на платформі), Building Blocks (соціальний проект, що використовує технологію блокчейн). Building Blocks (соціальний проект з використанням технології блокчейн), Starling Bank (проект онлайн-банкінгу), кредитна платформа нового покоління Kabbage та інвестиційна платформа Robinhood.

На міжнародному рівні США та Великобританія вважаються найбільш зрілими ринками. Однак інші регіони, включаючи Азію (наприклад, Сінгапур і

Південну Корею), прагнуть створити власні розвинені фінтех-індустрії. Лідерами є фінтех-стартапи, але традиційні фінансові установи також починають інвестувати в новітні технології. Примітно, що фінансові технології проникають і в інші сфери економіки. Сьогодні фінансові установи конкурують з великими інтернет-компаніями, телекомунікаційними компаніями, ритейлерами, автовиробниками, виробниками електроніки та іншими нефінансовими гравцями [4].

Надання послуг фінтех-компаніями базується на новітніх технологіях. Це такі технології, як біотехнології, блокчейн, технологія розподіленого реєстру (Decentralized Ledger Technology), краудфандинг та краудінвестиції, штучний інтелект, інтеграція великих даних, електронна комерція, кредитні маркетплейси, кредитування користувачів (P2P-кредитування) тощо, через мобільні пристрої та соціальні мережі.

Споживачі фінансових послуг потребують більш різноманітного асортименту продуктів, які були б максимально актуальними, щоб вони могли конкурувати за клієнтів з фінтех-компаніями, які можуть запропонувати більш швидкі та адресні фінансові послуги.

Цей факт підкріплює необхідність активного використання банками фінансових послуг. Банки повинні активно використовувати передові інноваційні технології та підтримувати своє лідерство в галузі фінансових операцій.

Провівши дослідження можна сказати, що найважливішими особливостями ринкової та продуктової стратегії на даному етапі є реакція на світові тенденції та орієнтація бізнес-технологій на цифрову економіку. Водночас бізнес-ситуація гравців фінансового ринку визначає поділ напрямків розвитку, тобто формування партнерств між банками та фінтех-компаніями для компенсації слабких сторін один одного. Перспективи розвитку фінансових технологій в Україні пов'язані з організацією системних розробок та інтеграцією цифрових технологій у ключові сфери життя людини, бізнесу та економіки.

Список використаних джерел

1. Селкова Н. Що таке ФінТех і як він впливає на ваше життя вже сьогодні? Економічна правда. 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2018/12/5/641431/>

2. Шевченко О. М., Рудич Л. В., Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. *Електронне наукове фахове видання*. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/8588/1/Staty_Shevchenko.pdf

3. Волосович С.В., Василенко А.В. Regtech в екосистемі фінансових технологій. *Modern Economics*. 2019. №15. С 62–68

4. Банки і фінтех-компанії: сила – в єдності. URL: <https://finclub.net/overview/banki-i-fintekhkompanii-sila-v-edinstve.html> (дата звернення: 14.07.2020).

Савчук О.Я., викладач економічних дисциплін,
*Івано-Франківський фаховий коледж Львівського
національного університету природокористування*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ FINTECH В УКРАЇНІ

Фінансові технології FinTech набули надзвичайної популярності у всьому світі протягом останніх років. Вони відкривають нові можливості споживачам для віддаленого доступу до фінансових послуг у таких сферах: грошові перекази та платежі, бюджетування та фінансове планування, заощадження й інвестиції, запозичення і страхування.

FinTech – це технології, які використовуються в секторі фінансових послуг і в основному ними користуються самі фінансові установи. Але на сучасному етапі розвитку економіки все більше і більше FinTech представляє технології, які кардинально змінюють традиційні фінансові послуги, включаючи мобільні платежі, грошові перекази, кредити, збір коштів та управління активами. Компанії, які займаються розвитком та впровадженням FinTech-інновацій, можна умовно поділити на дві групи:

- стартапи, які надають технічні рішення для наявних фінансових компаній.

- стартапи, які працюють безпосередньо зі споживачами фінансових послуг.

FinTech-компанії використовують новітні технології та пропонують послуги через мережу Інтернет, працюючи по всьому світу. Таким чином, вони не лише відразу забезпечують кращий сервіс для клієнтів, роблять банківські

продукти доступнішими для різних верств населення і малого та середнього бізнесу, але і скорочують операційні витрати.

Водночас слід розуміти, що FinTech, несучи в собі позитиви для фінансового ринку, значно збільшує виклики і загрози його стабільного й безпечного функціонування, що обумовлено наступними причинами:

- для ефективного функціонування Фінтех необхідні персональні дані про клієнтів і їх фінансових транзакціях, які збираються за допомогою механізму Big Data і стандарту відкритих банківських даних API;

- FinTech-сервіси прагнуть до міжпродуктової кооперації, саме так вони можуть більш якісно задовольняти запити клієнтів, тобто виникає необхідність передачі персональних даних, а іноді й фінансових активів між різними продуктами Фінтех;

- в даний час в сфері FinTech немає єдиного стандарту безпеки обміну даними, і кожен Фінтехгравець визначає для себе власні правила кіберзахисту інформації;

- фінансові технології є одним з найбільш популярних об'єктів для кібератак і хакінгу з метою розкрадання персональної інформації, фінансових активів або здійснення шахрайських операцій від імені клієнта [1, с. 51].

Серед непрямих ризиків функціонування фінансових технологій варто виокремити ризик застосування фінансових технологій з метою відмивання грошей та фінансування тероризму, який може призвести до криміналізації фінансового сектору, що погіршить якість фінансових послуг та створить підґрунтя для втрати коштів сумлінних споживачів. Одним з основних напрямів подолання загроз та підвищення рівня безпечності функціонування фінансового сектору при застосуванні інструментів FinTech є формування системи нормативно-правового регулювання сфери FinTech як на міжнародному, так і на національних рівнях. Нині вже існують вимоги щодо необхідності ідентифікації клієнтів, протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. В окремих країнах зароджується регулювання криптовалютних операцій. Водночас загрози при застосуванні інструментів фінансових технологій дав поштовх виникненню нових видів страхування ризиків, що реалізуються у сфері FinTech. Іншим потужним засобом протидії загрозам стали RegTech, що зародилися як складова FinTech, а нині перетворюються у

потужного учасника їх екосистеми. Регулятивні технології не створюють конкуренцію на фінансовому ринку, а інтегруються в чинну фінансову систему.

Виходячи з міжнародної практики, стрімке зростання фінтех-ринку властиве небагатьом країнам і тим, що розвиваються (Азія, Африка); через обмежені можливості щодо наявності банківських рахунків, але доступності мобільного зв'язку фінтех-продукти стають більш пріоритетними порівняно з банківськими послугами. Однак не всі фінтех-компанії можуть запропонувати користувачам якісні послуги, як, наприклад, компанії Китаю чи Індії; водночас, незважаючи на невеликий рівень проникнення, все ж основні капітали у фінтех-галузі зосереджені в Європі і США.

Багато зі створених в Україні Fintech-компаній націлені на європейський ринок. Відбувається експорт інтелектуального ресурсу до інших країн. Формується інфраструктура, необхідна для розвитку стартап-середовища, у вигляді акселераторів та інкубаторів. Проте, задля стимулювання зростання нових проєктів, необхідно ще пройти серйозний шлях створення правильних умов для ведення бізнесу в країні – це стосується як регуляторного середовища та змін у законодавстві, так і політики оподаткування для інноваційних компаній, а також простоти та прозорості у створенні стартапів [3, с. 162].

Важливим кроком у розбудові вітчизняного фінтехринку повинен слугувати вибір ефективної моделі взаємодії між основними гравцями цього ринку, насамперед між фінтех-компаніями та банківськими установами. Ігнорування банками фінтех-компаній вочевидь є вже неможливим, як підтверджує досвід розвитку фінтех-індустрії у всіх розвинутих країнах. Придбання банками успішних фінтех-компаній для інтеграції у свій бізнес або створення окремих фінтех-компаній усередині фінансових конгломератів – справа не сьогоднішнього дня. Логічним, виходячи із сучасного вектору розвитку вітчизняного ринку, є впровадження моделі партнерства, заснованій на наданні доступу до клієнтської бази, а також продуктів і послуг шляхом створення відкритих API [2, с. 21].

Однією з умов подальшого розвитку вітчизняного інноваційного-інвестиційного підприємництва, до якого відноситься і галузь FinTech, є його державна підтримка, що має передбачати:

- створення системи пільгового оподаткування інноваційного підприємництва;

- створення системи державної підтримки інвестицій, через систему пільгового кредитування;
- створення державної системи гарантій та страхування інвестицій;
- створення нормативно-правової бази регулювання інвестицій в інновації, в тому числі іноземного інвестування;
- розробка і впровадження освітніх програм у сфері управління інноваціями;
- підвищення якості комплексу заходів в сфері захисту інтелектуальної власності.

Для успішної реалізації усіх переваг FinTech-інновацій необхідна консолідація зусиль усіх учасників: представників фінансової сфери, IT-сфери, бізнесу, інвесторів, держави, населення.

Впровадження FinTech неможливе без популяризації фінансових сервісів і підвищення фінансової грамотності громадян, тому потрібно впроваджувати відповідні фінансові освітні програми за допомогою різноманітних інформаційних каналів в залежності від цільової аудиторії (шкільна і вища освіта, початківці-підприємці, громадяни з низьким рівнем доходу, економічно активне населення, тощо).

Отже, вітчизняна сфера Fintech послуг перебуває на етапі активного розвитку, що проявляється у збільшенні кількості Fintech компаній та спільнот, які підтримують та забезпечують розвиток вітчизняного Fintech ринку. В основному, така тенденція спричинена зростанням кількості Інтернет-користувачів та ступеня проникнення Інтернету, зростанням кількості активних юзерів смартфонів, комп'ютерів та планшетів, розвитком електронної комерції, у тому числі мобільної.

Беззаперечно, FinTech-інновації трансформують ринок фінансових послуг, тож відповідна політика держави і бізнесу з урахуванням цифрових тенденцій дозволить підвищити рівень капіталізації національної економіки.

Список використаних джерел

1. Борисюк О., Шматковська Т., Дацюк-Томчук М. Драйвери та бар'єри розвитку Фінтех на фінансовому ринку. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. РОЗДІЛ III. Фінанси, банківська справа та страхування. № 3. С. 44-53
2. Гаврилко Т. О., Антонова Р. FinTech: Зарубіжний досвід та особливості розвитку в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*.

2020. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 29. С. 17-22

3. Колінець Л., Радинський С. Інвестиційна політика у галузі FINTECH: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 2 (63). С. 156-163

ПАНЕЛЬ 5
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ
ЄВРОПИ
PANEL 5
FORMATION OF THE EUROPEAN DIGITAL SINGLE MARKET

Редич О.В., к.е.н., доцент
Державний податковий університет

ЗРІЛІСТЬ ВІДКРИТИХ ДАНИХ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО
ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄВРОПИ

Україна та ЄС у 2018 році узгодили Дорожню карту інтеграції до Єдиного цифрового ринку (ЄЦР) (Digital Single Market, DSM), яка постійно оновлюється. Дорожня карта враховує революційні зміни у праві ЄС та передбачає впровадження найновітніших цифрових норм та стандартів. У впровадженні цієї Карті зараз беруть участь 29 органів державної влади України. Цифровий ринок ЄС був створений для розвитку електронних комунікацій та цифрової економіки і працює на трьох основних засадах:

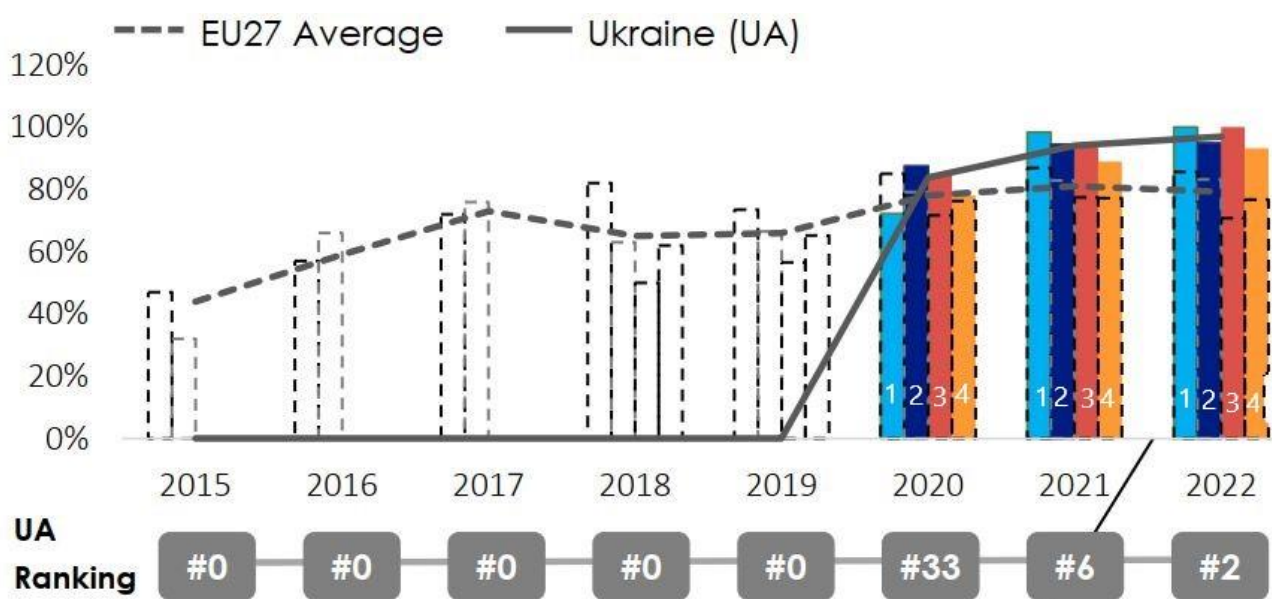
1. вільний доступ до онлайн-продуктів і послуг;
2. рівні умови для розвитку та процвітання цифрових мереж;
3. створення умов для зростання цифрової економіки.

Згідно з дослідженням Trade+ International Trade Research Center та Українського центру Європейської політики, інтеграція України до єдиного цифрового ринку ЄС призведе до зростання ВВП України на 12.1 %. Також, така інтеграція сприятиме позитивним змінам у торгівлі: експорт українських товарів до ЄС зросте до 17%, послуг – до 12%, а експорт європейських товарів до України – до 22%, послуг – до 9% [1].

ЄЦР — це стратегія Європейської комісії, яка «забезпечує доступ до онлайн-діяльності для окремих осіб і компаній за умов чесної конкуренції, захисту споживачів і даних, усунення проблем із геоблокуванням і авторським правом. Прийнята 6 травня 2015 року стратегія включає 16 ініціатив. Досягнення в рамках стратегії включають ратифікацію Загальних правил

захисту даних (General Data Protection Regulations, GDPR). Зокрема важливою є Директива про повторне використання даних державних відомств, (Public Sector Information Directive, PSI) яка передбачає створення спільного простору даних у ЄС і регулює спільні умови міжнаціонального доступу до публічних даних державних відомств [2, 3].

Отже одним із аспектів інтеграції України до ЄЦР є формування екосистеми відкритих даних (ВД). З огляду на те, що Україна у 2022 році у загальноєвропейському рейтингу Зрілість відкритих даних (Open Data Maturity) зайняла другу позицію після Франції (рис.1), доцільно дослідити аспекти подальшої взаємодії та співробітництва в галузі ВД країн, що є найближчими географічно та історично. В першу чергу це країни Вишеградської четвірки (V-4) – Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, країни прибалтійського регіону – Литва, Латвія, Естонія та країни-кандидати в члени ЄС, до яких належить і Україна, це Албанія, Чорногорія, Сербія, Боснія і Герцоговина.

1 – Політика ВД; 2 – Портал ВД; 3 – Вплив ВД ; 4 – Якість ВД.
Рис.1. Зрілість відкритих даних України у 2022 році
(Побудовано автором на основі [4])

У 2022 році консалтингова компанія Sargemini на замовлення Європейської Комісії та Офісу публікацій Європейського Союзу, підготувала та опублікувала звіт «Зрілість відкритих даних 2022» (Open Data Maturity 2022), в

якому порівнюється розвиток європейських країн у сфері ВД. Звіт дає уявлення про кращі практики, що впроваджуються у Європі, які можуть бути перенесені в інші національні та місцеві контексти, а також надає рекомендації щодо прискорення розвитку ВД. У черговому восьмому щорічному звіті, розміщеному на Європейському порталі даних аналізуються 35 країн, серед яких 27 країн-членів ЄС, три країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) (Ісландія, Норвегія, Швейцарія), 4 країни-кандидати (Албанія, Чорногорія, Сербія, Україна) та потенційний член ЄС Боснія і Герцеговина. Цей звіт має на меті допомогти країнам-учасникам краще зрозуміти свій рівень зрілості, зафіксувати їхній прогрес у часі, знайти сфери для вдосконалення та порівняти їх з іншими країнами [4] .

Методика оцінювання зрілості ВД використовує чотири виміри:

Політика (Policy): зосередження уваги на політиці та стратегіях країн щодо ВД;

Портал (Portal): оцінка функцій та можливостей порталу, які дозволяють користувачам отримати доступ до ВД через національний портал та підтримують взаємодію в рамках ВД. національному порталі та підтримувати взаємодію всередині спільноти ВД;

Вплив (Impact): аналіз діяльності з моніторингу та вимірювання повторного використання ВД та їх впливу;

Якість (Quality): зосередження на механізмах, що забезпечують якість (мета) даних.

Особливістю методології звіту «Зрілість відкритих даних» у 2022 році є врахування положення Директиви про відкриті дані [3] щодо впровадження наборів даних високої цінності.

Високоцінні набори даних - це набори даних з високим потенційним економічним та соціальним впливом. Директива про відкриті дані заохочує

держави-члени ЄС сприяти повторному використанню даних державного сектору, приділяючи особливу увагу публікації таких категорій даних: геопросторові, спостереження за Землею та навколишнім середовищем, метеорологічні, статистичні, дані про компанії та власників компаній, а також дані про їх мобільність.

На сьогодні 96% держав-членів ЄС вже працюють над визначенням *високоцінних даних*, які мають бути пріоритетними для публікації. 85% країн ЄС-27 вже готуються до моніторингу та вимірювання рівня повторного використання наборів даних високої цінності, і всі вони мають на меті просувати або вже просувають набори даних високої цінності. 63% країн ЄС готуються забезпечити інтероперабельність високоцінних наборів даних поряд з наявними наборами даних з інших країн. Цього року вимір впливу зазнав найбільшого зниження порівняно з іншими вимірами - з 78% у 2021 році до 71% у 2022 році.

Російська агресія в Україні та наслідки цього конфлікту для європейської економіки та європейської економіки та енергетичного ринку створили підґрунтя для нових соціально-економічних викликів на європейському рівні. Війна суттєво вплинула на роботу з відкритими даними в Україні, українські інтернет-ресурси (особливо державні) потрібно було робити тимчасово недоступними.

Проте у 2022 році Україні вдалося підвищити рівень зрілості своїх ВД і досягти значного успіху в політичному у політичному вимірі. Потенціал ВД був використаний країнами Європи для реагування на війну в Україні. Зокрема, деякі країни використали ВД для моніторингу рівня використання енергії та для сприяння інтеграції українських біженців на своєму ринку праці.

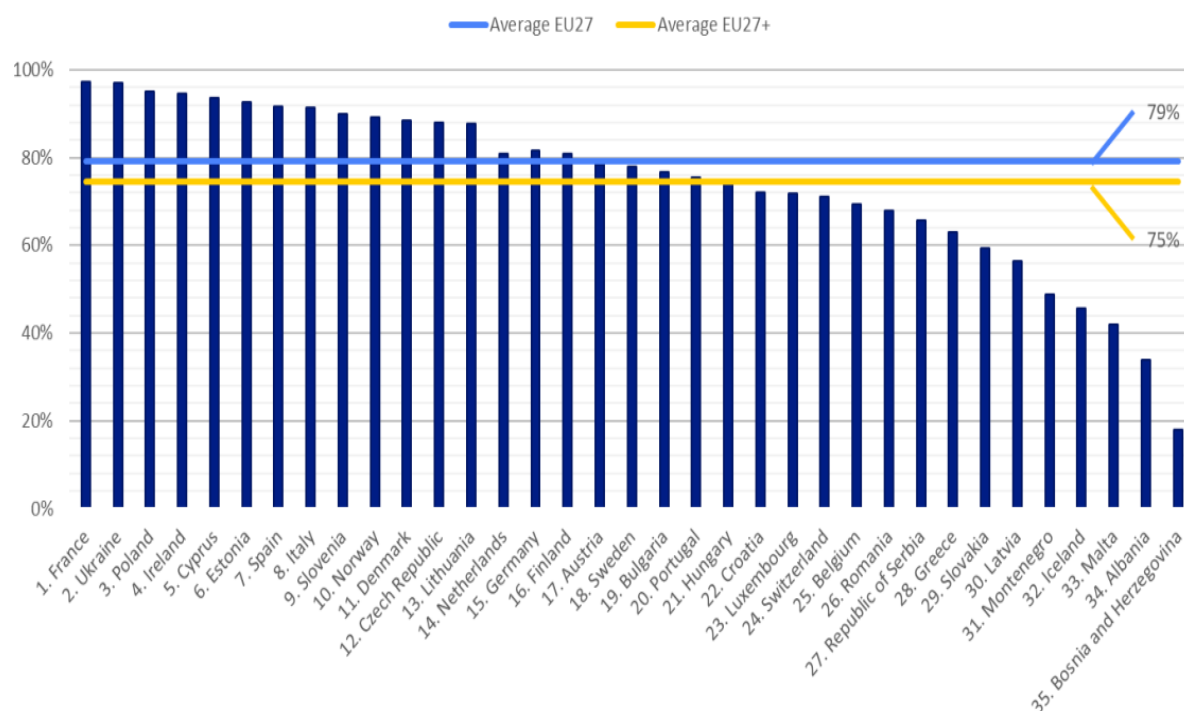

Рис.2 . Загальні показники зрілості відкритих даних ЄС у 2022 році
Джерело [4]

На рис.2 показано загальні показники зрілості ВД усіх 35 європейських країн-учасниць рейтингу у 2022 році. У 2022 році середній показник зрілості відкритих даних у країнах ЄС-27 становить 79%, що на 2 відсотки менше порівняно з 2021 роком. У звіті 2022 року країни поділяються на кластери за значеннями показника (від низьких показників до високих): на «початківців» (beginners), «послідовників» (followers), «прискорювачів» (fast-treckers) та «тренд-сеттерів» (trend-setters).

На рис.3 показана коробчаста діаграма для всього масиву даних ЄС-27+ для 35 країн. На діаграмі показані позиції країн вишеградської четвірки - (Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина), країн Прибалтики (Естонія, Латвія, Литва), які є членами ЄС та країн кандидатів в члени ЄС (Україна, Сербія, Албанія, Чорногорія та Боснія і Герцеговина). «Коробка» діаграми фактично включає значення «послідовників» і «прискорювачів», що попадають в інтерквартильний розмах (ІКР), яким є різниця між третім і першим квантилем, у нашому випадку це діапазон 66,3% - 90,6%.

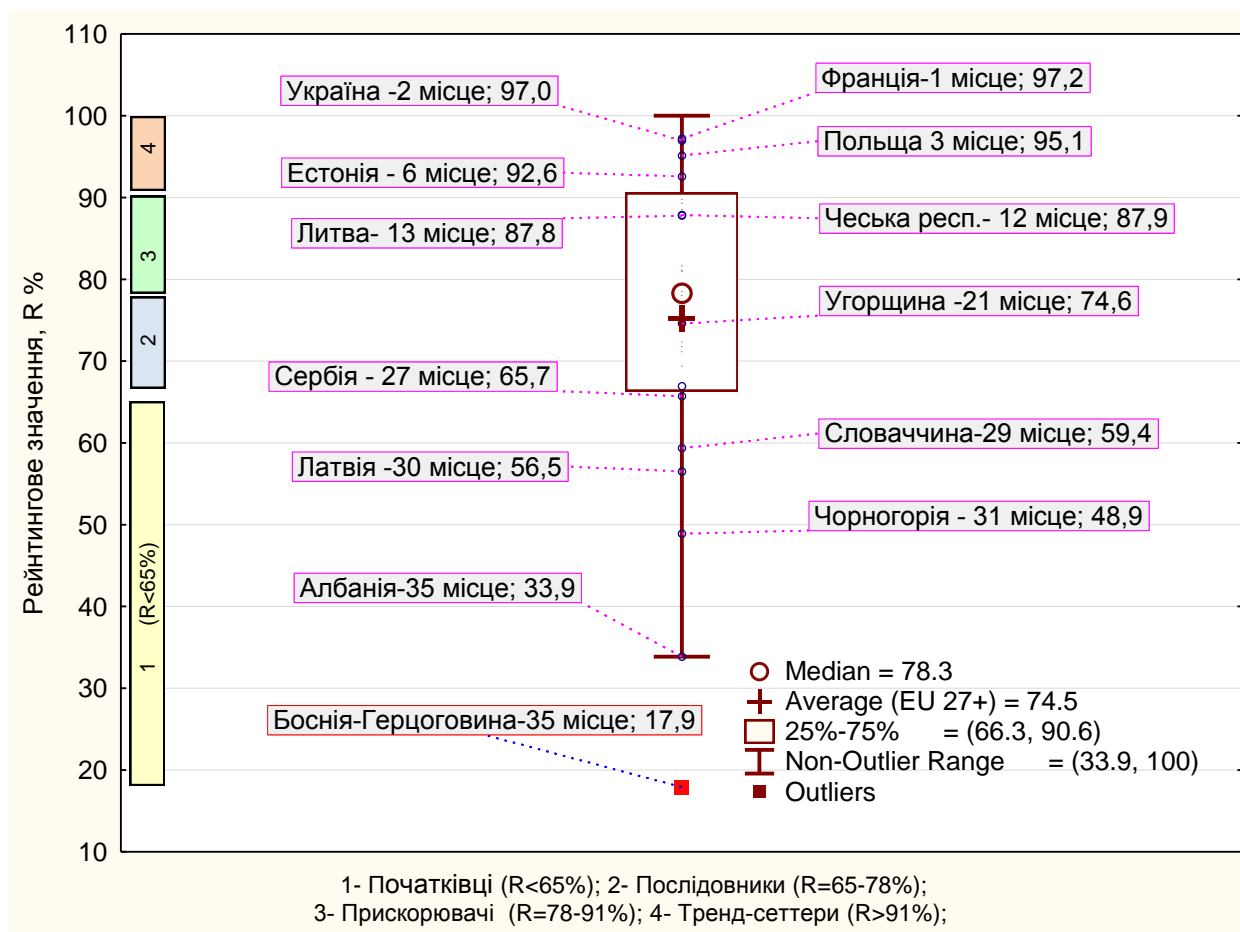

Рис.3. Позиціонування країн за значенням показника зрілості ВД
 (Побудовано автором на основі [4])

Високу зрілість ВД мають країни із значеннями показників понад 65%. Кластер лідерів, до яких увійшла у 2022 році і Україна складається з восьми країн з найвищими показниками, у тому числі це: Франція, Польща, Ірландія, Кіпр, Естонія, Іспанія та Італія. П'ять країн, що входять до кластеру «прискорювачів», демонструють дуже схожі результати сконцентровані в межах 3% (88%- 91%) – це Чеська республіка, Литва, Данія, Словенія, Норвегія. Як видно із діаграми (рис.3.), за значенням зрілості ВД у 2022 році у кожній із проаналізованих груп є «початківці», «послідовники», «прискорювачі або «тренд сеттери». Важливою зміною в методології 2022 року є реструктуризація виміру впливу ВД. В Україні протягом минулого року Міністерство цифрової трансформації провело 4 дослідження з оцінки впливу ВД. Серед них - економічний вплив ВД, антикорупційний та соціальний вплив ВД у сфері фінансової прозорості України та у сфері лісового господарства. У 3 країнах кандидатах (Чорногорія, Сербія та Україна) державним службовцям які

працюють з даними, пропонуються плани професійного розвитку або навчання. Зокрема Державним податковим університетом (Україна, Ірпінь) для підвищення кваліфікації державних службовців пропонується курс «Використання відкритих даних в органах місцевого самоврядування».

Що стосується фінансової сфери, Міністерство фінансів України впровадило інструмент BOOST для аналізу бюджетних показників [5]. Його мета - сприяти ефективному використанню бюджетних коштів, покращити процеси прийняття рішень, підвищити прозорість та підзвітність. І в Сербії, і в Україні зацікавлені сторони державного сектору активно відстежують соціальний вплив ВД за допомогою проведення досліджень або включення соціального впливу ВД до своїх стратегій роботи з даними. У Чорногорії, Сербії та Україні зацікавлені сторони в державному секторі активно проводять заходи, спрямовані на моніторингу впливу ВД на навколишнє середовище, здійснюючи дослідження. В Україні ВД використовуються для підвищення прозорості в енергетичній галузі. Такі проекти, як Low Carbon Ukraine та ГО «Врятуймо Дніпро» створюють аналітичні матеріали про виробництво електроенергії виробництва електроенергії на основі ВД для моніторингу ринку та виявлення проблем та реформування енергетичної галузі. Сербія та Україна пропонують користувачам можливість програмно формувати запити метаданих через API або точку доступу SPARQL. З 5 країн кандидатів 3 (Албанія, Сербія та Україна) пропонують загальний механізм зворотного зв'язку на своїх національних порталах. Україна є єдиною країною, яка повідомила про впровадження на своєму національному порталі механізму, що дозволяє користувачам оцінювати набори даних, і є єдиним національним порталом, який пропонує користувачам можливість запитувати набори даних.

Якщо Чорногорський портал має в середньому 1200 унікальних відвідувачів на місяць а портал Сербії є приблизно 28 000 відвідувачів, то Український - 180 000 відвідувачів. Як і минулого року, лише Чорногорія та Україна проводять аналітику використання API. Близько 50% трафіку чорногорського порталу генерується за рахунок використання API, у той час як українського порталу - близько 80%. Україна - єдина країна, яка повідомила про наявність стратегії забезпечення сталості порталу ВД. 50%-69% метаданих в Україні отримуються з джерел автоматично, а не редагуються вручну. Інші 4 країни кандидати повідомили, що цей показник становить менше 30%. Більше

того, 3 з 5 країн кандидатів стверджують, що метадані оновлюються протягом доби. Чорногорія оновлює метадані раз на тиждень, а в Боснії і Герцеговині це може зайняти більше місяця. Україна використовує інструмент бізнес-аналітики для моніторингу метаданих і є єдиною країною, яка публікує додаткову інформацію про якість доступних метаданих. Сербія, і Україна повідомляють, що понад 90% відкритих даних, доступних на національному порталі, супроводжуються інформацією про ліцензування [4].

Аналіз показників зрілості відкритих даних у аналізованих групах країн дає можливість сформулювати наступні рекомендації. Для інтеграції України та інших країн до ЄЦР, особливо у регіональному аспекті, доцільно створювати мережу спеціалістів з відкритих фінансових даних. Підтримувати зв'язок між національними стратегіями і потребами відомств та місцевих органів влади. Співпрацювати з національними командами даних, університетами та науково-дослідними установами, а також європейським порталом даних для розробки системи оцінки виміру впливу. Продовжувати проводити спільні дослідження для оцінки економічного впливу відкритих даних як на мікро-, так і на макрорівні, особливо у сфері фінансових послуг, технологій блокчейну та криптовалют. Мотивувати громадський сектор робити більший внесок у національні програми з ВД. Надавати можливість користувачам завантажувати власні дані та демонструвати свої ідеї та розробки на національних порталах. Дозволити користувачам коментувати та оцінювати набори даних і вбудовувати їхні відгуки та оцінки в пошукові алгоритми. Надати можливість розпорядникам ВД покращувати якість своїх даних на основі відгуків та оцінок користувачів.

Список використаних джерел

1. Михайло Федоров. Як Україна рухається до Єдиного цифрового ринку ЄС. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/10/7316920/>
2. Директива (ЄС) 2019/1024 Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про відкриті дані та повторне використання інформації державного сектору (нова редакція). URL: EUR-Lex - 32019L1024 - EN - EUR-Lex (europa.eu)
3. Open Data Around the World - European Union. URL <https://www.stateofopendata.od4d.net/chapters/regions/european-union.html>
4. Рейтинг зрілості відкритих даних 2022. Open Data Maturity 2022. URL: <https://data.europa.eu/en/publications/open-data-maturity/2022>
5. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=7&year=2019&budgetType=NATIONAL>

Markovych N.V., Ph.D., Associate Professor,
Lviv National Environmental University

DIGITAL TRANSFORMATION OF SMALL BUSINESS IN MODERN CONDITIONS

Digital transformations and business models focused on the use of information technologies open up new opportunities for all sectors of the economy. The dynamics of the development of information products and opportunities for business development based on the use of Internet technologies made it possible to increase the role and importance of the use of information technologies in business. The world economy has changed due to the development and application of these technologies. From the point of view of the digital economy, information technologies create opportunities for specialization and cooperation between companies from different regions, reducing transaction costs, creating easy access to foreign markets and facilitating the development of new e-business models [1].

During the legal regime of martial law and in the post-war period, the optimization of business processes becomes a condition of survival for many enterprises. Business needs to survive, find new forms for growth and development. Business consulting plays a special role in this, which contributes to the optimization of business processes at enterprises, conducting an internal audit of the results of their production activities, providing the necessary advice on taxation, the use of financial and credit mechanisms, etc.

It is generally accepted that small business is not a significant subject of demand in the market of consulting services. First, the resource capabilities of small businesses are limited. Not all small business entities are ready to finance the work of consultants and allocate time for it. Second, the owner's performance as a manager often leads to the fact that advice from consultants is received with skepticism. Thirdly, a small business for many is a kind of entrepreneurial start-up, rather risky. Often, the lack of proper education makes it difficult to realize the presence of certain problems in business. Although it is the lack of knowledge that becomes the first step when contacting consulting companies or individual consultants [2].

Basically, the questions that small business entities turn to consultants with are typical. Among them: legal issues (registration, choosing an appropriate

organizational form of doing business, relations with counterparties, the need to respond to innovations in legislation, termination of business, etc.); economic issues (drafting of business plans, accounting and reporting, management of expenses and income, attraction of financing, improvement of individual business processes, marketing); management issues (adjustment of management accounting, time planning, personnel management, etc.); social issues (mainly regarding the social protection of the entrepreneur and his employees).

In the domestic market of consulting services, there are almost no specialized companies that focus exclusively on small businesses as a subject of demand for consulting services. Small business consulting appears as one of the directions of numerous consulting practices. Or, if the consulting company is highly specialized (for example, tax consulting or HR-consulting, etc.), services to small businesses can be allocated in a separate practice. Basically, consulting companies are focused on solvent consumers of services that form individual consulting requests and are ready to adequately finance the provision of such services [3].

For individual consultants, the small business segment is more attractive. A typical situation is when a consultant carries out a number of similar projects for different entrepreneurs. For example, tax accounting, management accounting, etc. For a consultant, this approach means cost savings, since the problems with which small businesses turn to consultants are mostly typical. Representatives of small businesses are difficult to perceive the bureaucracy and hierarchy of consulting companies and it is much easier to find a common language with single consultants.

No less significant segment of consulting services to small businesses under modern conditions is "automatic" consulting, which is carried out with minimal intervention directly consultant. In Ukraine, there are a considerable number of electronic consulting platforms that do not even need to contact a consultant. Thanks to the structuring of the material, small businesses can get typical answers to their typical questions. These platforms use the chatbot principle. For example, on the Diya.Business platform, it is possible to download tables in Excel format to create a business plan, organize management and financial accounting.

Chatbot consulting is not possible without the participation of a consultant, in particular in the part that someone should create appropriate materials, provide access to them. It's a huge job. However, such services are often free for small businesses. They can be financed by:

– governments that are interested in developing this segment of the economy. Small business is a driver of socio-economic development, easily perceives and spreads innovations, reduces the burden of social responsibility for the state, creates a competitive environment. Therefore, the state is ready to pay for the services of consultants and make them available to small businesses;

– international organizations that provide consulting services to small businesses at their own expense as part of support for reforms in different countries of the world (for example, the EU4Business program introduced by the EU to support small businesses in the Eastern Partnership countries);

– directly consulting companies, thus seeking to expand the target audience of consumers of their services. Free and open explanation of certain issues increases the credibility of the company, the likelihood of using its services in the future.

Thus, in the market of consulting services provided to small businesses, there is a gradual rejection of traditional consulting models - expert, project and process. In the "expert consulting" model, the risk of misunderstanding, rejection of the consultant's recommendations is high. In addition, we need diagnostics, which is expensive and time consuming. The "project consulting" model, focused on solving a specific problem, encounters limited solvent demand from small businesses. The "process consulting" model can only be used in a limited way, since the specifics of small businesses make it impossible to separate and separate business processes.

Gradually, the main model for providing consulting services to small businesses is case consulting, or providing consulting services in the form of ready-to-use algorithms for solving a particular problem. A variety of case consulting is chatbot consulting, which simulates the communication of a consultant with a client. Chatbot consulting has both certain advantages and disadvantages. The advantages include: relative cheapness (money is spent at the development stage (one-time investment) and at the support stage, but there is no need for the constant presence of a consultant); absence of psychological barriers in the perception of the advice of the consultant. For consulting companies, a specific advantage is the prospects for promoting their product and expanding the consumer audience. For clients from small business - the opportunity to receive advice free of charge.

At the same time, the disadvantage of chatbot consulting is the lack of an individual approach to the client. Chatbot consulting allows you to answer only typical questions ("first level"), more complex questions still require contacting a

consultant. Also, such a consulting model requires significant one-time investments at the stage of creation. Given that the business environment is rapidly changing, it is necessary to constantly update the content of the algorithms offered to the client. This is why consulting companies are not ready to implement such a model of consulting services. At the same time, governments and international organizations, on the contrary, are willing to use this model. This is due to the fact that the criterion for the effectiveness of providing consulting services for them is not profit, but the degree of coverage of the target audience, as well as the size of the social effect.

Thus, the principles of chatbot consulting are aimed at:

– minimization of communication between the client and the consultant. The transition to two-way contact is carried out only when the client cannot independently use the ready-made simplified algorithm for solving the problem or the problem turns out to be more complex and goes beyond the algorithm;

– typical requests of small businesses. More complex issues require the involvement of a “live” rather than an “artificial” consultant;

– gratuitousness. Such services are preferably free for the client, so they can be provided mainly by government or international advisory platforms. For most consulting firms and individual consultants, this method of consulting is unprofitable. The consulting chatbot model is unsuitable in large and medium-sized businesses. But for small businesses, it has the right to life, which is successfully confirmed by the active use by Ukrainian entrepreneurs of automated consulting services on the online platform Diya.Business. Among the different models of consulting services, this model has considerable prospects for development. However, they can be implemented only with the public support of cooperation between the state and business.

References

1. Business during the war. *Lviv Chamber of Commerce and Industry*. 2022. URL: <https://lcci.com.ua/biznes-pid-chas-vijny/> (accessed on 12.04.2023)
2. Digital in Ukraine 2022: trends of the Ukrainian Internet. URL: <https://cases.media/article/digital-v-ukrayini-2022-trendi-ukrayinskogo-internetu-ta-vpliv-viini> (accessed on 24.03.2023).
3. Korobka S.V. Operational consulting in the management system of a small enterprise. *Economy and society*. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-12> (accessed on 10.04.2023).

Васильченко Р.В., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, III курс
Державний податковий університет
Шепиленко В. Ю., старший викладач

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ КРАЇН ЄС

Організаційно-економічні механізми формування Єдиного цифрового ринку країн Європейського Союзу (ЄС) є важливим аспектом розвитку цифрової економіки в регіоні. Ця тема є актуальною, оскільки ЄС активно працює над створенням спільного цифрового ринку, який би забезпечував вільний рух цифрових товарів, послуг та даних між країнами-членами ЄС. У цій доповіді розглянемо організаційно-економічні механізми, які сприяють формуванню Єдиного цифрового ринку країн ЄС.

Одним з ключових організаційно-економічних механізмів формування Єдиного цифрового ринку є регулятивна політика ЄС. Європейська комісія розробляє та впроваджує ряд регуляторних заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку цифрової економіки в регіоні. Це включає прийняття регуляторних актів, таких як Директива про електронну торгівлю, Регламент про захист персональних даних (Загальний регламент про захист даних - GDPR), Директива про авторське право в цифровому односторонньому ринку та інші, які регулюють різні аспекти цифрової економіки, зокрема електронну торгівлю, захист даних, авторське право, електронні платежі та інші.

В кінці XX - початку XXI ст. ринок інформаційних послуг Європейського Союзу швидко розвивався, збільшувалися обсяги інформаційних послуг, удосконалювалася їх номенклатура, змінювався склад їх виробників, відбувалися злиття і поглинання в інформаційній індустрії, посилювалася роль інформаційних мереж в наданні інформаційних послуг. [1]

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і розвиток елементів інформаційного суспільства розглядається в більшості країн сучасного світу як одне зі стратегічних завдань і загальнонаціональних пріоритетів. ІКТ, а також пов'язана з ними суспільна та людська діяльність

творюють інформаційну сферу сучасного соціуму, від якої в нинішніх умовах визначальним чином залежить його економічний та інноваційний потенціал, соціальний прогрес, ефективність управління, здійснення демократичних процедур, освіта, рівень людського розвитку, національна безпека та обороноздатність і багато іншого. Відставання країни в темпах зростання товарів і послуг, які виробляються та надаються за допомогою ІКТ (т. зв. «цифровий розрив»), автоматично спричинює її відставання і в інших галузях. І навпаки – динамічний, сталий розвиток інформаційної сфери є фундаментальною підставою підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені і якості життя її громадян.[2]

Інституціональна структура Європейського Союзу, її еволюція й адаптація до змін, що відбуваються в ЄС, насамперед, до поглиблення і розширення інтеграції, стала останнім десятиліттям об'єктом пильної уваги як закордонних, так і вітчизняних дослідників [4]. Розвиток ІКТ розглядається як одне з трьох основних джерел подолання понад 20-відсоткового відставання продуктивності праці в ЄС від аналогічного показника США. При цьому, два інших “напрямки прориву” мають пряму причетність до ІКТ-сектору: це стимулювання інновацій, а також інвестиції в людський капітал.

Сьогодні інформаційна політика Європейського Союзу виходить із доктрини європейського інформаційного суспільства, яка була проголошена 1994 року в доповіді «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (доповідь М. Бангеманна). Розвиток інформаційнокомунікаційних технологій та інформатизації суспільства в Європейському Союзі входить до кола його найважливіших пріоритетів і реалізується насамперед у межах політики у сфері інформаційного суспільства (Information society policy) та аудіовізуальної продукції і ЗМІ (Audiovisual and Media policy).[3]

При вивченні проектних документів Європейського Союзу звертає на себе увагу їх тісна взаємопов'язаність і чітка ієрархічність. Весь корпус документів творить таку собі піраміду, де будь-яка загальна стратегія чи програма складається з низки більш ретельно та конкретно розроблених галузевих стратегій чи програм, а ті в свою чергу «розпадаються» на ще вужчі локальні проекти, у межах яких вже є можливість безпосередньої та предметної роботи на рівні окремих регіонів, спільнот, підприємств тощо.[2]

Так, наприклад, «Цифровий порядок денний для Європи» являє собою загальноєвропейську галузеву стратегію, але водночас є інтегральною складовою загальної програми соціально-економічного розвитку ЄС «Європа 2020». При цьому, як показано вище, в самому «Порядку денному» визначено сім пріоритетних напрямів роботи заради виконання тринадцяти головних завдань, що сформульовані у вигляді конкретних цифр і календарних дат. Задля реалізації цих завдань запланований 101 захід.[5]

Між країнами ЄС та Україною існує суттєвий технологічний розрив, що демонструє поточну низьку цифрову підготовленість України та не дозволяє Україні увійти в кластер помірно розвинених країн. З огляду на аналіз економіки України у аспекті залучення інформаційно-телекомунікаційних технологій визначено нерівномірність «інформатизації» залежно від галузей та секторів. Так, фінансова сфера найбільш розвинута в цьому напрямку, а, наприклад, державний сектор значно відстає порівняно з європейськими країнами. У цілому в рейтингах цифрових показників Україна займає середні місця, головні перешкоди розвитку пов'язані з відсутністю цифрової стратегії держави, непослідовністю регуляторної політики та недовірою населення новітнім фінансовим інструментам.[4] У зв'язку з цим доцільно вивчити європейський досвід з цього питання та включити завдання щодо розвитку цифрової економіки у глобальний план реформування держави.

Розвиток єдиного цифрового ринку ЄС є необхідним завданням в силу того, що всі галузі економіки тісно пов'язані з елементами цього ринку. Наявні в даний час регуляторні бар'єри всередині ЄС гальмують не тільки розширення торгівлі товарами і послугами з групи ІКТ, а й обмежують розвиток всієї економіки Євросоюзу. Стратегія ЄЦР націлена на зняття цих бар'єрів. При її успішній реалізації дане має стати імпульсом для розширення ринків, надання послуг кращої якості за нижчими цінами, реалізації нових проектів і збільшення числа робочих місць. Побудова єдиного безбар'єрного інформаційного простору, створення умов для розширення електронної торгівлі товарами, технологіями і послугами можна вважати факторами стимулювання економіки.[6] Довгостроковим вектором розвитку єдиного цифрового ринку в ЄС є застосування ІКТ для підвищення якості освіти та медичного обслуговування, вирішення соціальних проблем населення, підвищення доступності культурних цінностей.

Список використаних джерел

1. Європейська комісія. (2021). Європейський план відновлення: Оновлений ЄС для нового покоління. Доступно за посиланням: <https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe-ukraine-uk>
2. Європейська комісія. (2020). Дієва Європа: стратегія європейської комісії для цифрового віку. Доступно за посиланням: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-commissions-strategy-digital-age_2020
3. Європейська комісія. (2021). Цифрова Європа: цифровий трансформаційний рубіж ЄС. Доступно за посиланням: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-europe_en
4. Європейська комісія. (2021). Єдиний цифровий ринок ЄС. Доступно за посиланням: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en>
5. Європейська комісія. (2021). Цифрові технології в ЄС. Доступно за посиланням: https://ec.europa.eu/info/topics/digital-technology_en
6. European Parliament. (2020). Digital Single Market Strategy: Opportunities and Challenges. Доступно за посиланням: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/646170/IPOL_STU\(2020\)646170_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/646170/IPOL_STU(2020)646170_EN.pdf)

Дмитрів А.І., викладач II категорії

*Відокремлений структурний підрозділ «Стрийський фаховий коледж
Львівського національного університету природокористування»*

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сьогодні ми є свідками радикальної трансформації у світовому виробництві, що не має аналогів у минулому. Цифровий розвиток України відіграє ключову роль у прискоренні економічного і соціального розвитку країни спрямовуючи її економічний та інноваційний потенціал, впливаючи на різні сфери, конкурентоспроможність на міжнародній арені, зростання ефективності української промисловості.

Основні технологічні тенденції, які характеризують цифрову економіку (гіперз'єднання, суперкомп'ютер, хмарні обчислення, кібербезпека та інтелектуальні продукти), створили світ, де традиційних кордонів продуктів і пропозицій послуг більше не існує. Індивідууми, підприємства і суспільства з'єднуються в режимі реального часу, створюючи світ, який більш дружний, інтелектуальний і чуйний.

За останнє десятиліття ми побачили суттєві зміни в тому, як люди і бізнес об'єднуються для вироблення благ. Ґрунтуючись на популярності соціальних мереж, підприємства створили свої власні бізнес-мережі для підключення постачальників, клієнтів і внутрішніх систем.

У цифровій економіці аналогові об'єкти генерують цифрові сигнали, які можна виміряти, відстежувати й аналізувати для кращого прийняття рішень. Необхідність контролю й управління як усілякими окремими механізмами і машинами, так і навколишнім середовищем, транспортними потоками, виробництвом, бізнесом, охороною здоров'я, безпекою, соціальними процесами, призвела до створення великої кількості пристроїв, які з'єднано людьми, центрами обробки даних і між собою. Для їхньої ефективної роботи потрібне створення глобальної системи зв'язку, якою може служити Інтернет [1].

Концепція цифрової трансформації несе в собі три основних переваги, актуальних для будь-якого виду бізнесу:

- підвищення ефективності наявної інфраструктури;
- виникнення якісно нових бізнесмоделей;
- збільшення виручки або скорочення витрат у наявних бізнес-моделях.

Цифрова трансформація бізнесу виходить далеко за рамки індустрії ІКТ, вона має вплив на весь ланцюжок вартості. Зокрема, можна розглянути такі три напрями, в яких можуть використовуватися нові цифрові технології:

- Пошук клієнтів: фірми можуть застосовувати цифрову інформацію та соцмережі, щоб залучати своїх клієнтів новими способами. Наприклад, вони можуть створювати спільноти цифрових користувачів для надання додаткової вартості.

- Операційні процеси: цифрові технології дають змогу досягти великих результатів в операційній діяльності на всіх етапах ланцюга вартості.

- Бізнес-моделі: цифрова трансформація дає змогу розробляти абсолютно нові форми створення та отримання вартості.

Кардинальні зміни вже найближчим часом чекають на всі традиційні галузі економіки. Тільки ті, хто добре підготується сьогодні, зможуть завтра обіграти конкурентів. Перевага першого гравця буде феноменальною, оскільки підготовка до переходу на цифрові технології вимагає часу, значних ресурсів і фундаментального реформування культури компанії. У результаті формула

конкуренції «я теж» не спрацює, і багато компаній виявляться вилученими із джерел прибутку у своїх галузях у майбутньому. [2]

Всі компанії, які зрозуміли важливість цифрової трансформації, можна поділити на три етапи за їхньою цифровою зрілістю [3]:

Перший етап. На цьому етапі для компаній характерні інвестиції в новітні цифрові інструменти на зразок дронів для доставки вантажів на віддалені виробничі майданчики, AR-окулярів і т. п. При цьому у керівників немає розуміння, як усе це пов'язано з бізнесом у цілому. Одна промислова компанія інвестувала десятки мільйонів доларів у спільний проект із розроблення безпілотних вантажівок, хоча логістика вантажів становить менше відсотка в загальній питомій собівартості. Навіть якщо розробка буде успішна, за наявних обмежень інфраструктури та покриття 4G-ефект від дорогої інновації на балансі прибутків і збитків позначиться незначно.

Другий етап. Компанії розставляють пріоритети інвестування у цифрові проекти. Система повідомить на системне розуміння, де цифрові рішення можуть створити найбільшу вартість для наявної бізнес-моделі компанії, які інвестиції потрібні, який очікуваний ефект від упровадження, оцінюються і ризики зміни існуючої бізнес-моделі за рахунок упровадження нових цифрових технологій у галузі. Компанії вчаться формувати збалансований портфель цифрових проектів на найближчу і довгострокову перспективи, вибудовувати систему його моніторингу та оновлення.

Третій етап. У компанії є ефективна стратегія цифровізації, яка дає змогу структурувати зусилля і використовувати «опорні точки» за участю в багатообіцяючих «цифрових боях».

Цифрова трансформація бізнес-моделей має велике значення, тому що дає такі переваги [5]:

- За допомогою онлайн-каналів і комунікації з клієнтами будь-яка компанія може дізнатися не тільки про те, що думають і чого хочуть покупці, а й вплинути на їхні рішення.
- Підвищення задоволеності клієнтів (63%). Люди стали частіше використовувати технології не тільки в цілях пошуку і навчання, а й для порівняння продуктів і послуг.
- Збільшення лідогенерації (49%). Лідогенерація – це генерація інтересу споживача або клієнта до продуктів або послуг підприємства.

З початком роботи у цифровому середовищі більша кількість людей зможе про компанію дізнатися і зв'язатися з нею.

- Зростання трафіку (53%) – використовуючи в бізнесі цифрові канали, багато клієнтів і споживачів почнуть з'являтися через них. Більшість споживачів шукає необхідні продукти і послуги в Інтернеті, і digital-трансформація є ключем до залучення нових клієнтів.

Природно, що шлях цифровізації у кожного підприємства буде індивідуальним і за підходами, і за часом, але трансформація необхідна, і головне для керівників підприємств – це усвідомлення доцільності та актуальності заходів з активного впровадження нових технологій у виробництво [4]

Створення державою зовнішнього клімату, орієнтованого на цифровізацію підприємств, шляхом формування нормативно-правової бази, а також природні процеси цифровізації соціуму забезпечать в найближчій перспективі відсів підприємств, які виробляють низькоякісну продукцію, не зацікавлені в підвищенні конкурентоспроможності виробництва

Список використаних джерел

1. Боднар О. Цифровізація та конкурентоспроможність бізнесу – ключові драйвери розвитку української економіки. URL: <https://business.ua/litsa/item/2452tsifrovizatsiyatakonkurentospromozhnistbiznesu-klyuchovi-drajveri-rozvitku-ukrajinskojiekonomiki>.

2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nras/pro-shvalennya-konceptsiyi-rozvitku-cifrovoyiekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-tazatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>.

3. Про тренди digital-маркетингу для малого бізнесу 2017. URL: <https://psm7.com/blogs/o-trendaxdigitalmarketinga-dlya-malogo-biznesa-v-2017-godu.html>. Назва з екрану.

4. Щороку в Україні з'являється 400 digitalстартапів. URL: <http://watcher.com.ua/2016/06/17/schoroku-vukrayini-zyavlyayetsya-400-digital-startapiv/>. Назва з екрану.

5. Игнатова Г.В. Причины возникновения резервов качества на промышленных предприятиях. Факторы успеха. 2015. № 2(5). С. 15–18.

Досин О.М., викладач економічних дисциплін
*ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж
Львівського національного університету природокористування»*

НА ШЛЯХУ ДО ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ ЄС: ЕЛЕКТРОННА КОМЕРЦІЯ

За останні декілька років відбувся суттєвий прогрес у сфері цифровізації та новітніх технологій. Розвиток цифрових технологій стосується багатьох сфер сучасного життя, від освіти та робочих місць до системи соціального забезпечення та впливу на систему державного управління. Цифрові інструменти забезпечують прозорість влади та ефективніше електронне урядування, сприяють економічному зростанню, виробництву та експорту, через підвищення продуктивності існуючих індустрій, та створення принципово нових сфер цифрової економіки з підвищеною доданою вартістю. Також цифровізація веде до спрощення умов для розвитку бізнесу, залучення інвестицій, та надає ширші можливості для задоволення інтересів та захисту прав споживачів.

Саме тому цифровізація розглядається як важливий елемент сталого розвитку економіки та суспільства, а такі технології як інтернет речей (IoT), хмарні технології, електронна ідентифікація (eID) та штучний інтелект (AI) можуть сприяти досягненню Глобальних Цілей Сталого Розвитку Організації Об'єднаних Націй до 2030 року.

Технологічні зміни відбуваються швидко. Це вимагає якісного та своєчасного реагування, у тому числі і в питаннях адаптації законодавчого та регуляторного полів. Європейський Союз та інші розвинені країни не тільки декларують підтримку розвитку цифрового простору, але й роблять практичні кроки в цьому напрямі.

Підхід ЄС до цифрової трансформації означає розширення можливостей та залучення до неї кожного громадянина, посилення потенціалу кожного бізнесу та вирішення глобальних викликів, і передбачений рамковими та стратегічними документами, такими як: Стратегія Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market Strategy for Europe), Підключення до Європейського Гігабітного суспільства (Connectivity for a European Gigabit Society), нещодавно

розробленої стратегії Цифрова Європа 2025 (Digital Europe 2025) та Програми розвитку загальноєвропейських стандартів у сфері телекомунікацій та цифрових технологій тощо.

Стратегія Єдиного цифрового ринку ЄС була запропонована Європейською Комісією у 2015 році з метою досягнення синергії між країнами ЄС у царині новітніх технологій, транскордонної торгівлі та надання послуг в межах Єдиного цифрового ринку (далі - ЄЦР). Стратегія спрямована на те, щоб економіка, промисловість та суспільство Європи в повній мірі скористатися перевагами нової цифрової ери. ЄС активно створює вільний та безпечний ЄЦР, де люди можуть безпечно спілкуватись, здійснювати покупки в інтернеті без кордонів, а підприємства можуть продавати свої товари/послуги через інструменти електронної комерції по всьому ЄС. Тобто, ЄЦР пропонує розширені можливості для: користувачів, малого та середнього бізнесу, інноваційних стартапів, креативного сектору, наукового та безпекозміцнюючого співробітництва у додаток до модернізації вже існуючих індустрій.

Протягом останніх років електронна комерція швидко розвивається у всьому світі, забезпечуючи при цьому безпрецедентні засоби і можливості для розвитку торгівлі та економіки країн у цілому.

Потреба в нагальних змінах законодавчого регулювання сфери електронної комерції обумовлена швидкими темпами її розвитку та зростанням частки економіки, що переходить в онлайн-площину, у тому числі з огляду на світову пандемію та збільшення обсягів товарів/послуг, що купуються дистанційно.

Такі зміни мають бути здійснені з урахуванням наміру України щодо приєднання до ЄЦР ЄС та сприяння розвитку електронної комерції, насамперед за рахунок усунення транскордонних бар'єрів, а також покращення умов на внутрішньому ринку.

На сьогодні ЄС є одним із найбільших ринків електронної комерції у світі. А тому здійснення кроків щодо інтеграції до європейського ринку матиме позитивний ефект як для національного бізнесу, так і для споживачів. Максимальне регуляторне наближення в сфері електронної комерції до гармонізованих правил ЄС призведе до зменшення перешкод та обмежень у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС. Як результат, бізнес отримає

кращий доступ на європейський ринок, що в поєднанні із посиленням захисту прав споживачів та підвищенням прозорості в сфері електронної комерції призведе до зростання обсягів електронної торгівлі та матиме позитивний ефект для економіки країни.

На виконання взятого відповідно до Додатку XVII-3 Угоди про асоціацію зобов'язання щодо імплементації положень Директиви №2000/31/ЄС в Україні був прийнятий Закон «Про електронну комерцію», а також внесено зміни до інших законодавчих актів у сфері електронної комерції.

Однак, незважаючи на те, що Директива № 2000/31/ЄС залишається ключовим актом ЄС щодо регулювання в сфері електронної комерції, багато чого змінилося з моменту її прийняття 20 років тому. Відповідно до ухваленої Стратегії розвитку цифрового ринку в ЄС були здійснені додаткові кроки щодо гармонізації положень європейського законодавства для подальшого розвитку електронної комерції, а саме:

- переглянутий порядок здійснення електронних платежів (Директива №2015/2366/ЄС, Положення № 2015/751/ ЄС)
- введені нові правила для припинення невинного геоблокування (Положення № 2018/302/ЄС)
- запроваджені нові правила щодо послуг транскордонної доставки посилок (Положення № 2018/644/ЄС).

З урахуванням основних змін у законодавчому полі ЄС, а також тенденцій у регулюванні сфери електронної комерції, в Україні мають бути найближчим часом врегульовані наступні аспекти:

а) Захист прав споживачів, підвищення їхньої довіри та безпеки, у т.ч. за транскордонними угодами:

- Забезпечення дотримання прав та інтересів споживачів на всіх етапах: перед, під час та після покупки товарів/ послуг на ринку електронної комерції;
- Заборона геоблокування та геодискримінаційних практик;
- Регулювання порядку укладення дистанційних контрактів на поставку цифрового вмісту та цифрових послуг і захист прав споживачів за такими контрактами.

б) Діяльність онлайн-ринків та торговельних майданчиків:

- Регулювання питання відповідальності електронних торговельних майданчиків перед споживачем за недобросовісні дії сторонніх продавців;

- Визначення чітких правил розміщення інформації про продавця з можливістю перевірки даних про суб'єктів господарювання з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських організацій;

- Розширення переліку дій, що підпадають під нечесну підприємницьку практику;

- Забезпечення достовірності та об'єктивності системи відгуків про товари;

- Запровадження заходів щодо запобігання монополізації ринків великими торговельними онлайнмайданчиками (за зразком DMA).

в) Ефективна система захисту прав споживачів та врегулювання спорів:

- Запровадження механізму досудового врегулювання спорів між споживачами та продавцями (альтернативні способи вирішення спорів про порушення прав споживачів);

- Створення онлайн-платформи розв'язання спорів у сфері електронної комерції (аналог платформи ODR в ЄС).

г) Заходи щодо стимулювання розвитку транскордонної електронної торгівлі:

- Спрощення системи оподаткування та розмитнення товарів, які імпортуються в результаті дистанційної купівлі-продажу;

- Забезпечення прозорості та доступної доставки.

У будь-якому випадку державна регуляторна політика в сфері електронної комерції має бути спрямована на:

- сприяння розвитку електронної комерції, у тому числі за рахунок забезпечення рівної конкуренції для бізнесу та захисту прав споживачів;

- подолання бар'єрів та перешкод для транскордонної електронної комерції;

- врахування існуючих ринкових тенденцій та ділової практики.

Максимальне наближення вітчизняного законодавства до права ЄС у сфері електронної комерції та інтеграція до ЄЦР ЄС означатиме наступні можливості:

1) Для держави: зростання економіки в цілому та її перехід на новий рівень, зростання ВВП за рахунок збільшення обсягів виробництва/продажу, скорочення регіонального дисбалансу в можливостях працевлаштування та

отримання доходу, збільшення доходів бюджету завдяки збільшенню обсягів електронної комерції та використанню механізмів детінізації;

2) Для бізнесу: доступ до онлайн-ринків та електронних послуг країн ЄС, отримання нових можливостей та каналів збуту продукції, ефективна пряма та оперативна взаємодія з кінцевим споживачем; економія на витратах, пов'язаних із утриманням працівників, офісу і т.п., спрощені правові та адміністративні бар'єри, користування загальними правилами вільного транскордонного онлайн-розповсюдження товарів (послуг) та цифрового контенту, зрозумілий порядок укладання цифрових контрактів, онлайн-платежів, захисту персональних даних;

3) Для споживачів: вільний доступ до міжнародних ринків збуту, можливість порівняння цін, якості та більший вибір продукції, звільнення від посередників, захист та гарантування прав споживачів під час укладання дистанційних контрактів, зрозумілий та безпечний порядок здійснення платежів, захист персональних даних.

Список використаних джерел

1. Таптунова Інна, Маріанна Казацька. *Дослідження політики в контексті імплементації Додатку XVII-3 Угоди про асоціацію*. На шляху до єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_e-commerce_31.05.2021.pdf.

Марків Г.В., к.е.н., доцент

Львівський національний університет природокористування

ЦИФРОВІ ТРЕНДИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Становлення цифрової економіки є одним із ключових трендів розвитку провідних країн світу. Економіка України не стоїть осторонь глобальних тенденцій, оскільки прагне до активної інтеграції у світове співтовариство.

Цифрові тренди (тенденції) — це напрямки розвитку цифрових технологій. Аналіз цифрових трендів дає змогу прогнозувати розвиток конкретного економічного, технологічного та навіть соціального явища в майбутньому.

I. Дані стають головним джерелом конкурентоспроможності.

Дані стають активом. Збирання, опис, зберігання та опрацювання даних дають змогу отримувати цінну інформацію для використання в ділових процесах, суспільному житті, роботі держави. Вміння працювати з даними та їх аналізувати — це можливість першим отримувати цінні ринкові «інсайти», тобто бути конкурентоздатнішим. Доступ до даних здійснюється через мережу Інтернет та інші мережі. Велика частина даних у світі стає (або вже стала) відкритою.

Бар'єри для розвитку тренду в Україні:

1. Відсутність системи правил, регламентів, стандартів збирання, класифікації, зберігання та використання даних (національний, регіональний, галузевий та інші рівні).

Ключові цифрові тренди:

2. Проблеми захисту інтелектуальної власності.

3. Проблеми щодо захисту даних, ризику кібербезпеки.

4. Відсутність у громадян достатніх компетентностей роботи з даними (цифрових навичок), відповідної освіти, професій тощо.

Можливості, які створює тренд для України:

- Розвиток нової галузі економіки, нові робочі місця.
- Створення бази для розвитку всіх галузей та цифрової економіки.
- Поява ефективного інструменту управління.
- Створення середовища, що унеможливує корупцію як явище

II. Розвиток сфери Інтернету речей (Internet of things, IoT, PoT), тобто мережі, що складається із взаємопов'язаних фізичних об'єктів (або речей) або пристроїв, які мають вбудовані датчики та сенсори, а також програмне забезпечення, що дає можливість здійснювати взаємодію фізичних речей із комп'ютерними системами та мережами, зокрема Інтернетом.

Учасники ринку оцінюють, що кількість «розумних» приладів, підключених до Інтернету до 2020Е, складе близько 30 млрд, а світовий обсяг інвестицій у цю сферу — 24 трлн дол.

Бар'єри для розвитку тренду в Україні:

1. Необізнаність бізнесу та потенційних користувачів щодо переваг та цінності технології, що впливає на низький попит та відсутність ринку.

2. Низький рівень R&D та інноваційної діяльності у сфері hardware, а наявні стартапи здебільшого орієнтовані виключно на зовнішні ринки з погляду комерціалізації.

3. Брак фахівців та інженерів у сфері OT (operational technology), неготовність системи освіти, відсутність кадрів тощо.

Можливості, які створює тренд для України:

- За широкого застосування тренд може істотно підвищити ефективність секторів економіки, малого та середнього бізнесу тощо.

- Можливості для трансформаційних інновацій, створення українськими компаніями відповідних продуктів та розробок світового рівня.

- Ефективність виробництв, організації бізнесу, логістики, транспорту тощо.

- Сфера, що створює можливості для залучення інвестицій та R&D міжнародних компаній.

III. Цифровізація або цифрові трансформації бізнесу та галузей економіки

Цифрові технології стали базою для створення нових продуктів, цінностей, властивостей та, відповідно, основою отримання конкурентних переваг на більшості ринків.

Цифровізація дала невеликим компаніям та проектним командам можливість створювати нові продукти та швидко виводити їх на ринок нарівні з присутніми там великими компаніями. Це призвело до початку зміщення «центрів інновацій» з великих компаній до малих (стартапів тощо).

Цифрова трансформація зумовлює появу нових унікальних систем і процесів, що складають їх нову ціннісну сутність (наприклад, Uber, Airbnb, цифровий банкінг тощо).

Трансформації у промисловості відбуваються згідно з концепцією «Індустрія 4.0» та з появою кібервиробництв, кіберсистем та кібермашин.

Бар'єри для розвитку тренду в Україні:

1. Відсутність національних (державних) програм, інфраструктур підтримки та стимулювання бізнесу до використання цифрових інструментів та рішень, а також розвитку інноваційного підприємництва.

2. Відсутність у країні бачення, стратегії та ініціатив цифровізації економіки та сфер життєдіяльності суспільства та країни в цілому.

3. Відсутність сталої системи культивування цифрових навичок та навичок інноваційного підприємництва на рівні середньої та вищої освіти, в секторах економіки та в суспільстві взагалі.

Можливості, які створює тренд для України:

- Підвищення конкурентоздатності секторів економіки.
- Розвиток цифрової економіки, ринку праці тощо.
- Поява нових індустрій (кросплатформових із цифровою індустрією).

- Розвиток інноваційного підприємництва.

Таким чином, реалізовані можливості цифрової трансформації вітчизняного бізнесу є безальтернативним шляхом його подальшого розвитку в сучасних умовах висококонкурентних ринків, карантинних обмежень, спричинених пандемією, та проблем, викликаних повномасштабним воєнним вторгненням росії в Україну.

Шевчук І.Б., д.е.н., професор
Діденчук В.С., магістр
Львівський національний університет імені Івана Франка

МОДЕЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕСЬКОГО СОЮЗУ

Зовнішньоторговельні відносини є важливою складовою економіки будь-якої держави, а для України, яка реалізує експортноорієнтовану модель економіки, їх ефективність є визначальною для забезпечення її динамічного розвитку. Проте аналіз засвідчує, що в Україні сформувалися недостатньо ефективні товарна й регіональна структури зовнішньої торгівлі та недовикористовуються існуючі можливості поліпшення умов товарообміну.

Поглиблення зовнішньоторговельних відносин, що є основою економічних відносин між ЄС та Україною, вимагає дослідження спільної торговельної політики ЄС. Країни ЄС успішно здійснили реформування національних економік та зовнішньо-торговельної політики відповідно до вимог ЄС. Ці країни у сучасних умовах підтримують зовнішньоекономічні відносини з Україною, сприяючи реалізації її європейської стратегії інтеграції, яка в перспективі передбачає необхідність адаптації зовнішньоторговельної політики України до спільної торговельної політики ЄС. В зв'язку з реалізацією євроінтеграційної стратегії України є актуальним дослідження зовнішньоторговельної політики країн ЄС. Перспективою розвитку подальших відносин між ЄС та Україною є те, що в червні 2022 р. Україна офіційно отримала статус кандидата на вступ в ЄС. Щоб стати повноправним членом ЄС Україна, як і всі інші кандидати, має прийняти всю збірку правил ЄС – тобто усі закони та стандарти, які в Брюсселі називають *acquis*.

Мета дослідження – обґрунтування теоретико-методичних і науково-прикладних засад застосування гравітаційних моделей для різноаспектного дослідження зовнішньоторговельних зв'язків України з ЄС.

Основною ідеєю, що стоїть за підходом гравітаційної моделі торгівлі, є зовнішньоторговельний оборот, що перебуває в прямій залежності від економічного потенціалу торгуючих країн і у зворотній від відстані між ними. Саме розмір економіки визначає попит та пропозицію, а відстань між

партнерами важлива з погляду витрат на торгівлю товарами, які ростуть зі збільшенням відстані між країнами [7].

Існують різні варіанти гравітаційних моделей, у яких в якості змінних використовуються показники чисельності населення, площі країн, довжини границі, а також фіктивні змінні, що відповідають за соціально-політичні, кліматичні й інші розходження. Таким чином, гравітаційні моделі визначають залежність односпрямованого зовнішньоторговельного потоку від параметрів внутрішньо економічного стану як країни-експортера, так і країни-імпортера.

Вплив цих факторів оцінюється на основі даних про фактичні розміри товарообігу між країнами за допомогою регресійного аналізу. Одержувані параметри гравітаційної моделі носять характер еластичності й показують, на скільки відсотків може зрости товарообіг між країнами, якщо відповідний фактор підвищиться на 1%. Звичайно дана модель представляється або в статечній, або в лінійно-логарифмічній формі [7].

Таблиці 1

Вихідні дані для знаходження параметрів гравітаційної моделі, що описує динаміку товарообороту між Україною та ЄС у 2008-2021 рр.

Рік	Чисельність наявного населення в Україні, станом на 1 лютого; тис. осіб; (N_i)	Чисельність населення країн ЄС, тис. осіб; (N_j)	ВВП України, (у фактичних цінах; млн.грн.); (Y_i)	ВВП ЄС млрд. дол. США (за ПКС, реальний ВВП); (Y_j)	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США	Товарооборот млн. дол. США (X_{ij})
2008	46372,7	439892,2	948056	14910	22195,8	32705,2	55167,1
2009	46143,7	440934,5	913345	14430	12538,8	18487,6	31026,4
2010	45962,9	441552,6	1082569	14820	16280,1	22180,8	38460,9
2011	45778,5	440769,7	1302079	15390	21638,8	29209,5	50848,3
2012	45633,6	441419,9	1411238	15630	20970,4	29947,0	50917,4
2013	45553,0	442496,2	1465198	15830	20445,5	31289,8	51735,3
2014	45426,2	443601,4	1566728	17610	20302,1	23995,3	44297,4
2015	42910,9	444570,1	1988544	18110	15339,5	18075,9	33415,4
2016	42738,1	445515,4	2385367	18480	15827,5	19558,7	35386,2
2017	42558,3	446215,2	2981227	19030	20157,6	23330,2	43487,8
2018	42364,9	447001,1	3560302	19470	23100,1	26570,1	49670,2
2019	42122,7	447367,2	3977198	19850	20122,7	24242,3	44365,0
2020	41880,0	447692,3	4222026	18720	17938,1	23125,5	41063,6
2021	41554,8	447199,8	5459574	19740	26793,0	28954,3	55747,3

Джерело: сформовано на основі [1-3; 4; 5, с. 12; 6, с. 10].

Побудуємо гравітаційну модель, що дозволить проаналізувати характер зовнішньоекономічної взаємодії України та ЄС на основі даних за період з 2008 р. по 2021 р. (табл. 1).

Прологарифмувавши вихідні дані (табл. 1) у пакеті Statistica 10.0 побудуємо рівняння лінійної регресії (рис. 1). Особливістю цієї моделі є те, що в неї не включено показник Y_2 (ВВП ЄС), оскільки коефіцієнт в моделі для цієї змінної не є статистично значимим. На основі чого можна зробити висновок, що в досліджуваному періоді на товарооборот між Україною та ЄС суттєвий вплив мали чисельності населення та ВВП України.

Рівняння гравітаційної моделі Я. Тінбергена, яке описує динаміку зовнішньоторгового обороту між Україною та ЄС у період 2008-2021 рр., має наступний вигляд:

$$X_{ij} = -380,002 \cdot Y_i^{2,283} \cdot N_i^{50,862} \cdot N_j^{-14,255}, \quad R^2 = 0,90786558, \quad (1)$$

де X_{ij} – вартість торгового потоку з країни i в країну j ;

Y_i, Y_j – показники, що характеризують номінальні ВВП відповідних країн, в національній валюті;

N_i, N_j – чисельність населення в кожній країні;

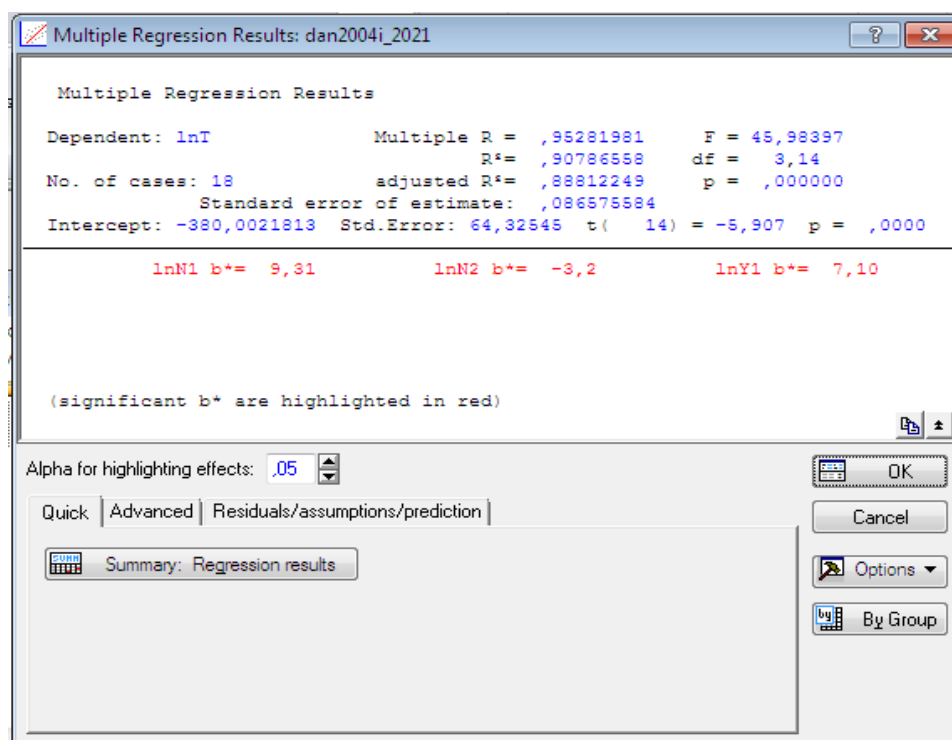

Рис. 1. Результати множинної регресії для даних табл. 1

При побудові моделі торгівлі між країнами, змінну D_{ij} (відстань між країнами) було виключено через її постійність у часі.

Regression Summary for Dependent Variable: lnT (dan2004i_2021)

R= ,95281981 RI= ,90786558 Adjusted RI= ,88812249
 F(3,14)=45,984 p<,00000 Std. Error of estimate: ,08658

	b*	Std. Err. of b*	b	Std. Err. of b	t(14)	p-value
N=18						
Intercept			-380,002	64,32546	-5,90749	0,000038
lnN1	9,31049	1,793981	50,862	9,80029	5,18985	0,000137
lnN2	-3,19342	0,800744	-14,255	3,57437	-3,98806	0,001347
lnY1	7,09871	1,122221	2,283	0,36096	6,32559	0,000019

Рис. 2. Підсумкова таблиця регресії, побудованої на основі даних табл. 1

Модель (1) є адекватною, оскільки виконується умова F -критерію Фішера: $F = 45,984 > F_{tabl} = 3,34$ при ступенях свободи $V_1 = 3$ і $V_2 = 2$ та рівні значущості $\alpha = 0,05$. Всі коефіцієнти є значимими ($t_0 = 5,91$; $t_1 = 5,19$; $t_2 = 3,99$; $t_3 = 6,33$ більші за $t_{tabl} = 2,145$ при $\alpha = 0,05$ і $V = 14$).

Економічна інтерпретація моделі (1) дозволяє стверджувати, що при збільшенні ВВП України на 1% товарооборот з ЄС збільшиться на 2,283 %. Відповідно при збільшенні чисельності населення України на 1% товарооборот з ЄС збільшиться на 50,86%, а при збільшенні чисельності населення ЄС на 1% – зменшиться на 14,26 %.

Як бачимо, зовнішньоторговельні потоки між Україною та ЄС у період 2008-2021 рр. зовсім не залежать від ВВП країни-імпортера (по крайній мірі по отриманій математичній моделі). Натомість більшу значущість мають показники чисельності населення країни-експортера, що може свідчити про зростання частини трудомісткої продукції в експорті. Крім того, показники чисельності населення країни-імпортера можуть свідчити про те, що вироблені товари та послуги в країнах ЄС при збільшенні чисельності його населення споживаються на його території, а не імпортуються.

Викликає інтерес проведення аналогічного дослідження у рамках виявлення залежності товарообороту між Україною та ЄС у розрізі певних товарів та послуг, зокрема надання послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (табл. 2), де Україна є одним із ключових гравців на IT-ринку та й в Україну найбільше надходить валюти по експорту даного виду послуг.

Таблиці 2

Вихідні дані для знаходження параметрів гравітаційної моделі, що описує динаміку товарообороту послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг між Україною та ЄС у 2008-2021 рр.

Рік	Чисельність наявного населення в Україні, станом на 1 лютого; тис. осіб; (N_i)	Чисельність населення країн ЄС, тис. осіб; (N_j)	ВВП України, (у фактичних цінах; млн.грн.); (Y_i)	ВВП ЄС млрд. дол. США (за ПКС, реальний ВВП); (Y_j)	Експорт, тис.дол. США	Імпорт, тис. дол. США	Товарооборот млн. дол. США (X_{ij})
2008	46372,7	439892,2	948056	14910	93929,5	180632,3	274561,8
2009	46143,7	440934,5	913345	14430	109106,7	115726,2	224832,9
2010	45962,9	441552,6	1082569	14820	126216,5	129445,4	255661,9
2011	45778,5	440769,7	1302079	15390	194599,8	174475,2	369075,0
2012	45633,6	441419,9	1411238	15630	327561,6	190827,9	518389,5
2013	45553,0	442496,2	1465198	15830	551542,0	449262,4	1000804,4
2014	45426,2	443601,4	1566728	17610	680446,0	276062,3	956508,3
2015	42910,9	444570,1	1988544	18110	549267,7	270118,6	819386,3
2016	42738,1	445515,4	2385367	18480	616181,6	270118,6	886300,2
2017	42558,3	446215,2	2981227	19030	55103,8	13706,7	68810,5
2018	42364,9	447001,1	3560302	19470	835177,1	318189,7	1153366,8
2019	42122,7	447367,2	3977198	19850	1046438,9	363265,9	1409704,8
2020	41880,0	447692,3	4222026	18720	1064371,0	1319426,0	2383797,0
2021	41554,8	447199,8	5459574	19740	333850,0	409501,5	743351,5

Джерело: сформовано на основі [8].

Після логарифмування вихідних даних (табл. 2.) у пакеті Statistica 10.0 отримати рівняння гравітаційної моделі Я. Тінбергена для оцінки взаємозв'язку між визначеними змінними доволі складно, оскільки $R^2 = 0,35981616$ та не виконуються умови адекватності моделі й статистичної значимості її коефіцієнтів. У зв'язку із цим, можна говорити про те, що зовнішньоторговельні потоки між Україною та ЄС у сфері надання телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг у продовж 2008-

2021 рр. ще не набула таких масштабів, щоб це прослідковувалося й у математичній залежності.

Отже, на зовнішньоторговельні зв'язки України здійснює вплив ціла низка факторів, серед яких чільне місце відводиться товарообороту та чисельності населення країн сусідів. Оцінити силу цього впливу на національному рівні, виявити приховані характеристики, визначити та інтерпретувати складні причинно-наслідкові залежності між показниками, що описують цей процес, можна застосуванням гравітаційних моделей.

Список використаних джерел

1. GDP, PPP (constant 2017 international \$) - European Union. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.МКТР.PP.KD?locations=EU>
2. Population, total - European Union. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=EU>
3. Purchasing power parities (PPPs), price level indices and real expenditures for ESA 2010 aggregates. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/PRC_PPP_IND/default/table?lang=en
4. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm
5. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році. Статистичний збірник. / Відповідальний за випуск А.О.Фризоренко. К.: Державна служба статистики України, 2018. 148 с.
6. Зовнішня торгівля України у 2021 році. Статистичний збірник. / За ред. В. Кругляк; Від. за вип. О. Вишнеvsька. К.: Державна служба статистики України, 2018. 134 с.
7. Нотатки про гравітаційну модель. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2019/09/gravity.pdf>
8. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Шевчук І.Б., д.е.н., професор

Стасенко З.В., магістр

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ ІТ-СФЕРИ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку економіки України вагомий резерв прискорення економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки зберігається в активізації розвитку інформаційного суспільства загалом та ІТ-сфери зокрема. Розвиток вітчизняної ІТ-сфери забезпечує досягнення низки макроекономічних ефектів, які вже зараз здійснюють позитивний вплив на соціально-економічний розвиток держави та у разі підсилення у середньостроковій перспективі можуть зумовити якісні структурні зміни та модернізацію національного господарства, перетворення ІТ-сфери на потужну «точку зростання» національної економіки.

Навіть в умовах активної фази війни в Україні ІТ-сфера залишилася чи не єдиною сферою, яка демонструє позитивну динаміку свого функціонування, забезпечує суттєвий обсяг надходжень до державного бюджету та валюти в країну. Так, за останні 6 років частка експорту комп'ютерних послуг у ВВП зросла з 1,8% до 3,5%, а в експорті послуг – з 13,4% до 37,8%. ІТ-галузь принесла в економіку України 6 млрд доларів США експортної виручки та досягла 10% зростання у порівнянні з 221 р. [4]. Такі результати стали можливими завдяки ефективній реалізації планів безперервності бізнесу, вчасної релокації команд та диверсифікації центрів розробки в Україні та за кордоном.

Пошкоджена та зруйнована інфраструктура, постійні обстріли, окупація областей та міграція робочої сили стали чинниками, що найбільше вплинули на діяльність української економіки під час війни. Серед експортоорієнтованих галузей лише ІТ-індустрія збільшила обсяги експорту відносно минулого року, інші ж зазнали істотних втрат.

Під час повномасштабної війни ІТ-галузь стикається з низкою проблем. На діяльність ІТ-компаній найбільше вплинули виклики, пов'язані з заборонаю виїзду ІТ-фахівців за кордон.

ІТ-бізнес – в авангарді найстійкіших українських індустрій за версією Forbes. У жовтні 2022 р. українські аутсорсери забезпечили майже 44% усього експорту послуг з України (рис. 1), у той час як на початок року тільки 38%.

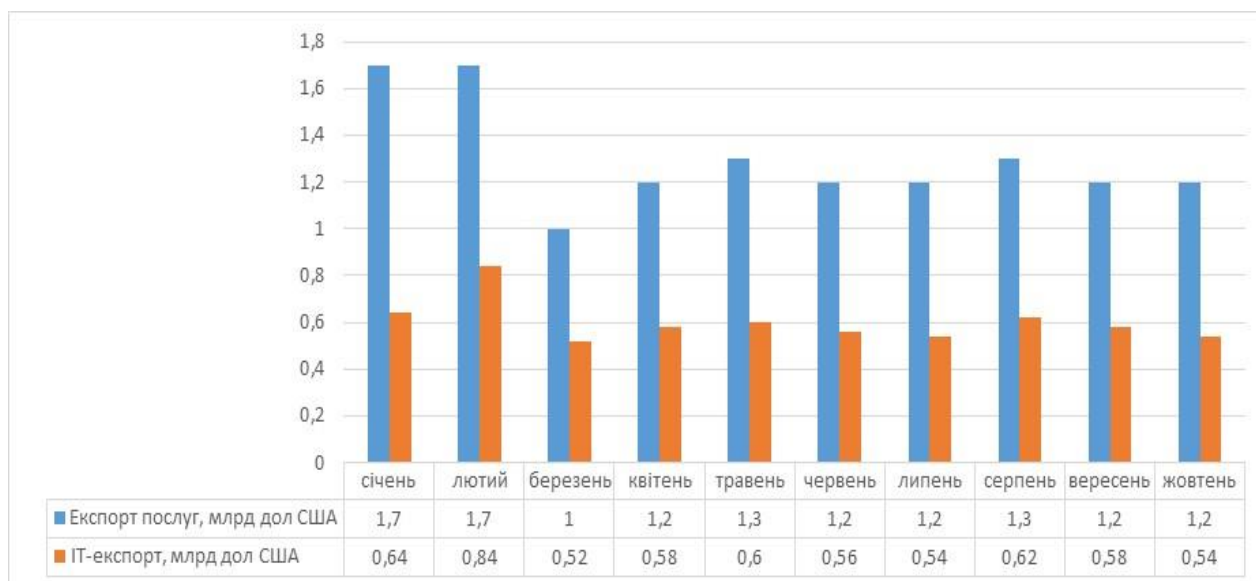

Рис. 1. Динаміка ІТ-експорту за січень-жовтень 2022 р.

Джерело: побудовано на основі [1].

Зазначимо, що найбільшим ризиком для ІТ-компаній цієї осені-зими є втратити замовників через блекаути, спричинені систематичним нищенням енергетичної інфраструктури російськими ракетами. Один із варіантів його захеджувати – глобалізуватися й розширювати бізнес за кордоном. З 24 лютого 2022 р. компанії зі списку п'ятдесяти найбільших за версією DOU відкрили понад 30 нових закордонних офісів (рис. 2).

Рис. 2. Глобалізація українського ІТ у 2022 р.

Джерело: [1].

Крім того, спостерігається масова міграція спеціалістів за кордон. Новими найбільшими осередками концентрації українських ІТ-фахівців стали такі країни як Польща, Німеччина, Румунія. За даними досліджень Львівського ІТ-кластеру навесні 2022 р. Україну покинуло до 57 000 фахівців. Однак, існує ризик, що після відкриття кордонів на еміграцію наважиться близько половини працівників ІТ-індустрії (рис. 3).

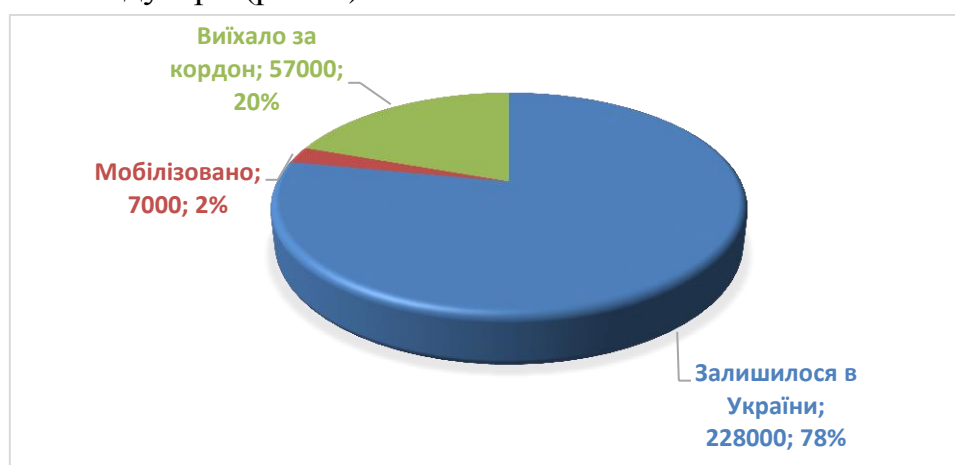

Рис. 3. Міграція українських ІТ-фахівців у 2022 р.

Джерело: побудовано на основі [1]

На внутрішньому ринку IT-праці порівняно з періодом пандемії змінилися тенденції в сторону роботодавця: з березня вакансій значно менше, ніж охочих їх обійняти. Варто відмітити, що вакансій для людей без досвіду є доволі мало, водночас уряд України не залишив намірів підготувати десятки тисяч нових IT-фахівців.

При цьому, як змінювалися зарплати та кількість кандидатів в IT-сфері можна простежити з рис. 4.

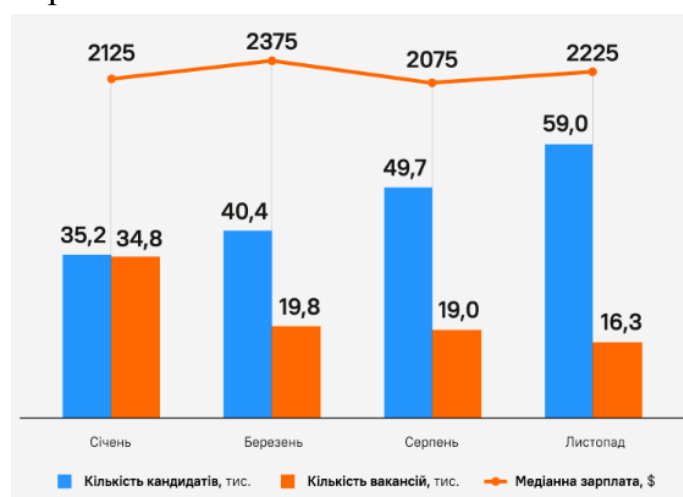

Рис. 4. Попит та пропозиція на ринку IT-праці у 2022 р.

Джерело: [1].

Інформаційно-технологічний розвиток регіонів України повинен забезпечити належне соціально-економічне зростання їх IT-сфери, бо саме IT-сфера має стати цілісною універсальною матричною основою для перспективного розвитку видів економічної діяльності та синхронізувати його з розвитком IT-сфери регіону відповідно до наростаючої інтенсивності розвитку IT та вимог розбудови сучасного інформаційного суспільств.

Аналіз тенденцій і закономірностей розвитку сучасного суспільства свідчить про високі темпи інформатизації як процесів управління, так і процесів виробництва товарів і послуг. Інформаційні технології знайшли широке застосування у професійному та повсякденному житті мільйонів людей. Сфера інформаційних технологій стає найрозвинутішим та найбільшим за обсягом сегментом інноваційної економіки України, що стабільно демонструє позитивну динаміку та перспективи зростання. За оцінками Світового Банку, міжнародних консалтингових компаній та вітчизняної IT спільноти, протягом

останніх 4-5 років щорічне зростання галузі в середньому складає не менше 25%. До того ж така тенденція зберігатиметься впродовж не одного року.

Розвиток інформаційних технологій тісно переплітається з іншими сферами людської діяльності, предметними областями і професіями, пришвидшує процес налагодження зв'язків між бізнес-партнерами, взаємовідносин між компанією і клієнтами тощо. На сьогоднішній день цей процес й надалі супроводжується їх проникненням в нові області застосування, де їх раніше не було або вони використовувалися обмежено. При цьому в якомусь сенсі змінюється сукупність користувачів ІТ (з точки зору їх демографічної структури та психології поведінки) і професіоналів ІТ (предметні області розробки програмного забезпечення, спеціалізація, освітня база, форма зайнятості).

Слід зазначити, що криза останніх років в Україні суттєво не позначилась на функціонуванні ІТ-сфери. Сказане підтверджується тим, що [2]:

- попит на українських ІТ-фахівців перевищує пропозицію у 1,8 рази;
- основна маса клієнтів українських ІТ-компаній зосереджена в США і Західній Європі;
- щороку вищі навчальні заклади України випускають понад 150 тис. студентів, серед яких 36 тис. спеціалізуються на технічних дослідженнях, у тому числі 15 тис. ІТ-фахівців;
- ІТ-зарплати в Україні, як правило, фіксуються в доларах США і виплачуються в національній валюті по поточному обмінному курсі;
- найвищими зарплати є в ІТ-фахівців, що працюють в м. Києві. В регіонах, як правило, платять на 15-30% менше;
- податки для ІТ-сектора є порівняно нижчими, ніж у більшості розвинутих країн. Переважна більшість співробітників компаній майже всі фрілансери;
- на території України розташовано 106 ІТ-компаній, в кожній з яких працює понад 80 працівників;
- головні офіси більшості ІТ-компаній є у п'яти найбільших містах України: Київ, Львів, Харків, Дніпропетровськ та Одеса.

Отож динаміка перебігу процесів інформатизації в Україні та використання ІТ у різних сферах людської діяльності не дозволяє розраховувати на суттєві зміни в державі та її регіонах у найближчому майбутньому без спільних

цілеспрямованих зусиль органів влади, бізнесу та суспільства. Лише спільними зусиллями можна досягти високого рівня інформаційного розвитку суспільства та якості життя. Тому на часі є розробка стратегій розвитку ІТ-сфери як на національному, так і регіональному рівнях.

Список використаних джерел

1. ІТ воєнного часу. Як українська техіндустрія пройшла, можливо, найважчий рік у своїй історії - у шести графіках. URL: <https://forbes.ua/innovations/it-voennogo-chasu-yak-ukrainska-tekhindustriya-proyshla-mozhливо-nayvazhchiy-rik-u-svoiy-istorii-u-shesti-grafikakh-23122022-10676>
2. Україна в стилі ІТ: 9 вражаючих фактів. URL: <http://www.epravda.com.ua/interactive/56756ff4a17a5/>
3. Шевчук І. Б. Інформаційні технології в регіональній економіці: теорія і практика впровадження та використання : монографія. Львів : Видавництво ННБК "АТБ", 2018. 448 с.
4. Як ІТ-індустрія розвиває інші галузі економіки у 2022 році. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/jak-it-industrija-rozvyvae-inshi-galuzi-ekonomiky>

ПАНЕЛЬ 6
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В РИНКОВИХ УМОВАХ
PANEL 6
FINANCIAL MANAGEMENT OF BUSINESS ENTITIES IN
MARKET CONDITIONS.

Онисько С.М., к.е.н., професор
Львівський національний університет природокористування
Фляк Ю. І., аспірант
Львівський національний університет природокористування

РОЛЬ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА

Ефективне функціонування підприємства обумовлюється умінням його керівництва оцінювати і прогнозувати мікро- і макросередовище, в якому воно здійснює свою діяльність, а також відповідним чином реагувати на їх зміни, які проявляються у вигляді факторів, несвоєчасна реакція на які може привести підприємство до глибокої фінансової кризи.

Якщо аналіз стану підприємства показав наявність кризи, то наступний етап діагностики кризового стану полягає в його подоланні, що вимагає розробки специфічних заходів управління підприємством - заходів антикризового управління. Криза може виникнути на будь-якій стадії життєвого циклу, але на різних стадіях причини, ймовірність появи, швидкість розвитку і інші параметри можуть відрізнятися. Причиною банкрутства багатьох підприємств є несвоєчасність заходів щодо подолання або запобігання кризі.

Зазвичай, підприємства вживають необхідних заходів на стадії спаду, коли ознаки кризи є яскраво вираженими, а їх прояв - незворотним. Однак, необхідно враховувати, що на стадії зародження, поряд з формуванням потенціалу розвитку нового підприємства, вже народжується небезпека кризи, яка, як

правило, розвивається дуже швидко, внаслідок чого розпізнати вид кризи і визначити її фазу дуже складно.

Розвиток підприємства обумовлює перехід зі стадії зародження на стадію прискореного зростання, що вимагає перебудови структури, диференціації функцій управління, підвищення ефективності діяльності. Це етап завоювання якогось сегмента ринку, зміцнення своїх ринкових позицій, вироблення конкурентної стратегії, підвищення ролі маркетингу в управлінні фірмою. Найчастіше цей етап розглядається, як етап кількісного зростання і вся перебудова управління підприємством пов'язана з кількісними змінами. Головною стратегією, що дозволяє підприємству продовжити цей етап, є створення умов для економічного зростання, здійснення ефективної діяльності в ньому з одночасним плануванням майбутнього. Якщо така стратегія не отримала своє втілення, підприємство опиняється на стадії уповільненого зростання.

В стадії уповільненого зростання підприємство досягає зрілого стану і стійкого положення на ринку, є достатні технологічні та фінансові можливості для здійснення подальшого розвитку у вигляді освоєння нових ринків збуту, організації нового виробництва, стратегічних розробок технології і т.д. На стадії уповільненого зростання необхідно завчасно починати роботу зі створення і освоєння нової продукції, з тим, щоб уникнути зниження ефективності роботи підприємства. Важливо періодично і своєчасно коригувати структуру управління, скасовувати підрозділи, які виконали своє завдання, створювати тимчасові цільові структурні одиниці для вирішення певних проблем, проводити глибоку діагностику стану підприємства. Перехід підприємства на стадію сповільненого зростання, поряд з іншими об'єктивними причинами, може бути обумовлений стратегічними прорахунками керівництва підприємства, пов'язаними з неефективною політикою збуту та асортиментною політикою, що обумовлюється ускладненням процесу залучення нових споживачів.

На цій стадії стратегічні упущення менеджменту можуть спричинити появу кризової ситуації. Саме до кінця цієї стадії життєвого циклу підприємства з'являється ймовірність виникнення стратегічної кризи, симптоми якої практично не відчутні і не загрожують функціонуванню підприємства в короткостроковому періоді, однак у перспективі можуть привести до

уповільнення, а потім і до зниження темпів зростання ділової активності підприємства. На цій стадії життєвого циклу прояв кризи слабкий, що ускладнює своєчасну діагностику кризових факторів та їх причин. Однак, у підприємства на цій стадії достатньо часу для виявлення і усунення труднощів, що виникли.

Несвоєчасна реакція або її повна відсутність на симптоми стратегічної кризи призводить до її загострення, розвитку кризи прибутковості, яка посилюється при переході підприємства на стадію зрілості. Зберігаючи високу ділову активність, підприємство поступово втрачає здатність отримувати прибуток. Причиною такого етапу розвитку підприємства може бути розпорощення активності з широкого кола напрямків, ускладнення організаційної структури, омертвіння значної частини капіталу. Також як і на стадії уповільненого зростання, тут важливо стежити за змінами (особливо в бік збільшення) витрат. Якщо обсяги продажів не ростуть або зростають меншими темпами, ніж витрати, це призводить до зниження рентабельності.

Якщо не вживати відповідних заходів щодо нормалізації становища на підприємстві, то під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів відбувається скорочення кількості замовлень, обумовлене скороченням обсягів реалізації, що призводить, з одного боку, до зниження рівня прибутковості аж до збитків, а з іншого - до зниження рівня ліквідності і платоспроможності. На стадії розвитку кризи результатів діяльності від керівництва вимагається більш швидка реакція, заснована на пошуку комплексу заходів по відновленню нормального функціонування підприємства. Причому необхідно враховувати заходи, спрямовані як на формування (коригування) стратегічних планів які покликані зміцнити конкурентну позицію підприємства в довгостроковому періоді, так і комплекс заходів для відновлення фінансової стійкості в поточному періоді.

Під впливом жорсткої конкурентної боротьби настає стадія спаду. Подальше скорочення товарообігу призводить до дефіциту власних оборотних коштів, скорочується обсяг грошових надходжень, непомірно зростає кредиторська заборгованість, знижується платоспроможність і ліквідність. Підприємство зі стадії зрілості переходить в стадію спаду, а криза результатів діяльності переходить в кризу ліквідності, що, за відсутності комплексу дієвих заходів короткострокового характеру, неминуче призведе до банкрутства підприємства.

Розглянуті вище тенденції розвитку кризи на підприємстві, вимагають від керівництва підприємства певних антикризових заходів впливу на ситуацію, що склалася, які можна розглядати з позиції докризового і кризового управління.

Комплекс антикризових заходів підприємства може включати заходи, як докризового управління, так і кризового. Вважається, що якщо ознакою економічної неспроможності підприємства є його неплатежі, то основний упор в програмі антикризового управління повинен бути зроблений саме на фінансовий менеджмент.

Будь-яка соціально-економічна система досягає успіху в своїй діяльності, якщо вона знаходиться в стані послідовного і неухильного розвитку. Таким чином, стратегічне управління нововведеннями на сучасному етапі розвитку економіки є найважливішим завданням антикризової політики підприємства, виконання якої багато в чому залежить від якості прийнятих інноваційних рішень, від можливості знаходити такі рішення, які організаційно і економічно зможуть забезпечити досягнення поставленої мети по максимальному продовженню сприятливої фази життєвого циклу або виведення підприємства з кризи.

Основною метою докризового управління як виду антикризового управління в динамічних умовах є недопущення появи кризової ситуації. Реалізація цієї мети пов'язана з необхідністю гнучкості та адаптивності підприємства до змін навколишнього середовища і лежить в рамках використання елементів реструктуризації (операційної та фінансової) і реорганізації. Заходи, що попереджають кризу, можуть здійснюватися вже на стадіях зародження і прискореного зростання. Але частіше будуть використовуватися на стадіях уповільненого зростання, зрілості і спаду, коли з'являється потреба в кардинальних змінах в управлінні.

Таким чином, заходи докризового управління можна розглядати з позиції підтримки функціонування, стимулювання розвитку підприємства і недопущення кризової ситуації. Органічний взаємозв'язок цих заходів, дозволить керівництву підприємства досягти певного ефекту в ході здійснення поставлених цілей. У разі, якщо компанія зазнає різного роду труднощі - реалізація заходів кризового характеру неможлива без використання заходів докризового управління.

В умовах загального прискорення науково-технічного прогресу, глобалізації та інтернаціоналізації ринку, посилення конкуренції, які супроводжується скороченням термінів дії конкурентних переваг, в ході свого господарювання під впливом зміни ринкового попиту, методів виробництва продуктів і послуг підприємство стикається з необхідністю радикальної зміни своєї структури і функцій, а також комплексної зміни принципів функціонування для вирішення проблем виживання або підвищення ефективності роботи з метою уникнення кризових ситуацій або мінімізації збитків, пов'язаних з їх появою.

Комплексні перетворення всередині підприємства, можуть переслідувати різні цілі, які в загальному вигляді можна звести до двох основних:

1. Перетворення, які здійснюються підприємством в фазах уповільненого зростання і зрілості, на ранніх стадіях розвитку кризи, як реакція на мінливі умови навколишнього середовища.

Їх метою є поліпшення конкурентної позиції підприємства, ліквідація вузьких місць, а також попередження можливих криз та недопущення їх розвитку. Вони можуть включати заходи операційної реструктуризації, реорганізації, а також частина заходів фінансової реструктуризації - реструктуризацію активів і заборгованості.

2. Перетворення, які здійснюються підприємством в стані фінансової кризи при наявності реальної загрози банкрутства. Їх метою є пошук фінансових ресурсів для виходу з кризи і задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації заходів докризового і кризового управління. Процес проведення таких заходів регламентується законодавством.

Банкрутство та ліквідація підприємств є об'єктивним економічним процесом, своєрідним «природним відбором» найбільш сильних і конкурентоспроможних підприємств. Однак, з іншого боку, банкрутство і ліквідація підприємств означають не тільки збитки для його акціонерів і кредиторів, виробничих партнерів, споживачів продукції, а й зменшення податкових надходжень до бюджету, зростання безробіття, що, в свою чергу, може стати одним із чинників макроекономічної нестабільності. Будучи зацікавленим у збереженні економічного потенціалу і оздоровленні фінансової системи, держава дає ще один шанс підприємствам, які опинилися в стані

глибокої фінансової кризи, відновити свою платоспроможність і конкурентні позиції на ринку шляхом проведення санації.

Таким чином, у разі своєчасного і правильного вибору заходів антикризового управління, а також успішного їх впровадження, підприємство може вийти з кризового стану і повернутися на попередні стадії.

Assoc. Prof. **Dorota Chudy-Hyski**

University of Silesia in Katowice

Lukasz Bożek

University of Silesia in Katowice and Association Level UP

ONBOARDING IN AN ORGANIZATION AS AN INDISPENSABLE ELEMENT OF HRM

In most countries in the world, there are three sectors of socio-economic activity. These are the sectors: public, private and non-governmental. The non-governmental sector, commonly known as the third sector, enables people to create non-governmental organizations based primarily on the needs and interests of the community. The third sector is primarily private organizations whose main driving force is not the desire for profit, but pro-social activity. These organizations are also called non-profit organizations or, increasingly, non-governmental organizations. The definition of a non-governmental organization is set out in the Act on Public Benefit Activity and Volunteerism¹.

The issue of naming the third sector is extensive. In addition to non-governmental and non-profit organizations, there are also charitable, social, voluntary and civic organizations. Non-governmental organizations is the name that comes from the English language (NGO).

Currently, the Polish economy as a socio-economic system has three sectors of activity, such as public administration (state sector), business (private sector) and the third sector (non-governmental). Each of the sectors is an important element of the state, it gives order, driving the development of each industry and activity or creating

¹ *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*. Tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 1327 ze zm.

new opportunities for a better life for another person. Each activity, regardless of its location in relation to sectors, by its very nature contributes to the development of society and the economy. Thus, regardless of the type of activity, each enterprise, organization, institution, foundation, association or other entity will need appropriate human resources with appropriate qualifications and competences. Thus, effective human resource management is a key determinant of TQM.

According to Armstrong, human resource management is the strategic and consistent management of the most important resources for the business, i.e. people, so as to be able to achieve the goals set in a given activity². At the outset, it should also be noted that people as individuals are not considered a resource in themselves, it is their skills and what they bring to a given organization is their resource, which is needed by a given activity for its further functioning. From the very definition, it follows that it is people who support the organization, it is the employees and their effort at work that makes the company, organization or institution able to operate on the market, thanks to the work of the employees it becomes possible to pursue the goal set by the management board. We, as employees or activists of a given organization, are the most important element of the entire activity.

In addition to Armstrong's definition, there are many other definitions of the importance of human resource management in organizations that may prove helpful in further consideration of the issue. In their position, B. Kożusznik and M. Adamiec define the concept of human resource management using the well-known definition by Graham and Bennett, who explained the phenomenon of personnel management as the management of the human side of the company and the relations between the employees and the managerial staff. According to the authors, the main goal of human resource management is to ensure that employees are used in such a way that they are able to provide the employer with the greatest possible benefits in return for material and psychological rewards for effort and contribution to work³. B. Kożusznik and M. Adamiec draw attention to the use of the word "exploitation". As noted, this word may be associated with negative emotions due to its similarity to the word "use". According to the authors, this is wrong thinking, which can be explained by the connection of human resource management and the goals that a given organization adopts in this aspect. If, as employees, we operate in a given workplace,

² Armstrong, M. (2000). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, s. 19.

³ Adamiec, M., Kożusznik, B. (2000). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Kraków: Wydawnictwo Akade, s. 17.

then we agree that we will use our skills and competences to achieve the goals set for us. The definition of human resource management (HRM) by Graham and Bennett directs the reader to think about this phenomenon as an action beneficial to both parties, both for the employer and the employee. As employees in a given organization, we are obliged to act in such a way as to be able to generate benefits for which the employer should provide over the due payment for work. On the other hand, the employer, for the benefits received, is obliged to reward the employed person for his effort and contribution to work in a given place.

Another definition, which can be treated as a synthesis of many other considerations, is the definition proposed in the publication of H. Król and A. Ludwiczynski, where “human resources management is the current concept of the implementation of the personnel function of the organization, the task of which is to adjust the characteristics (character) of people to the goals of the organization harmonized with the needs of employees, in specific external and internal conditions”⁴. From the above approach to the phenomenon of human resource management, it can be concluded that an element of commonality should arise between the employee and the organization in which he works. It should be ensured that the employed person has such characteristics that will fit into the specific organizational goals, while the mentioned goals should take into account the needs of the employee.

Another definition that may prove helpful in further consideration of implementation and adaptation is the one presented by C. Zajac, who defines human resource management as “a strategic, coherent and comprehensive approach to managing people who are the most valuable resource (capital) of the organization. An approach focused on integrating the most important goals of the organization with the goals of each employee, resulting from his needs”⁵. According to C. Zajac, an important aspect of HRM is its extensiveness. Managing people is a phenomenon that requires the inclusion of many factors that make up the operation of the entire organization, thus it is important that there is a common point between the employee and the workplace in the form of purposefulness of action. In order to be able to achieve organizational goals, one should take into account the personal goals of employees, which should be on a similar level with the company's goals. It can be

⁴ Król, H., Ludwiczynski, A. (red.), (2006). *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*. Warszawa: Wydawnictwo PWN, s. 55.

⁵ Zajac, Cz. (2007). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej, s. 13-14.

noticed that the definition of human resources management by C. Zajac, as well as other scholars, largely focuses on understanding and perceiving the meaning of the goal.

The common point of the above definitions, as can be seen, is the intentionality mindset. For this reason, the work will present the essence of the goal in human resource management. As in the case of defining the phenomenon of human resource management in the literature, defining the goals of HRM turns out to be a broad topic. For this reason, goals will be presented that have been written down in the literature, and which may prove helpful in further consideration of the essence of implementation and adaptation.

An organizational goal in the literature is defined as “events or states of affairs towards which an organization consciously aims”⁶. Its understanding is also separated from the essence of the organizational mission. A goal is something that an organization has the ability to achieve in a given period of time, while a mission is defined as a certain aspiration of a given activity that is sustainable over time⁷. The mission is defined as a kind of business card of the organization. Thanks to it, what is pursued is defined, as well as why a given activity exists at all.

In human resource management, as in other elements of running a business, purposefulness of action is the basic activity thanks to which organizations consciously move towards the preferred end result. In the literature, the goals of HRM are presented as follows. According to Armstrong⁸, the goal of HRM is “to enable the company to succeed because of the people it employs”. Employees play a significant role in the development of the company, it is thanks to the employees that it is possible to achieve the desired success in the long run. Armstrong, defining the main goal of HRM, also decided to write down the goals of HRM in detail, thus he presented several goals that focused on such aspects as recruiting employees who have the appropriate qualifications and competences for a given position in the ranks of a given organization; providing development opportunities for employees; ensuring decent working conditions that will enable employees to pursue their goals; paying attention to the differences in the needs of employees, or ensuring equal opportunities for employees within a given organization.

⁶ Koźmiński, A.K., Piotrowski, W. (2006). *Zarządzanie Teoria i Praktyka*. Wyd. 5, Warszawa: Wydawnictwo PWN, s. 42.

⁷ Krupski, R. (2004). *Podstawy Organizacji i Zarządzania*. Wyd. 5, Wałbrzych: Wydawnictwo I-BiS, s. 16.

⁸ Armstrong, M. (2000). Op. cit., s. 19-20.

1. Onboarding in the organization

The term “onboarding” originated in the 1970s. The processes behind it are currently one of the key challenges faced by HR departments seeking to increase employee retention in the company.

Onboarding means activities aimed at introducing the new employee to the most important issues regarding the nature and functioning of the organization, and thus - helping the subordinate to better acclimatize in the company. It is also a focus on transferring knowledge and skills in a friendly way that will allow the new employee to integrate with the environment, as well as achieve a high level of efficiency. According to Aberdeen Group research (“Welcome to the 21st century, onboarding!”), in companies where appropriate onboarding programs were introduced, employee productivity increased by up to 62%.

It should be remembered that onboarding is a complex and long-term process. Most often, it lasts about 3 months, although depending on the specifics of the company, as well as the nature of a specific position, this time can be extended to more than half a year. Still, according to the report “Welcome to the 21st century, onboarding!” prepared by Aberdeen Group, only 37% of entrepreneurs decide to implement an onboarding program lasting more than a month. This often turns out to be a mistake, because such a short time is not enough to properly introduce the employee to the life of the company.

Onboarding, i.e. implementation and adaptation is one of the key elements of the employee selection process, which, like the previous stages, should be carried out precisely and comprehensively. The onboarding process, levels, tools used and the purpose of its introduction in the organization will be presented.

Onboarding means “the process of adapting a new employee to the position and work environment, the purpose of which is to ensure efficient functioning in the professional and social area”⁹. Controlled and efficiently carried out implementation and adaptation affect, among others, building identification with the workplace and commitment to the activities performed.

2. Goals and functions of onboarding

In the literature, the essence of implementation and adaptation to work is one of the key components of the staff selection and team building procedure. This is a very important element of human resources management due to the fact that for an

⁹ Król, H., Ludwiczynski, A. (red.), (2006). Op. cit., s. 215.

employee the process of change and adaptation is one of the most difficult stages when starting work in a new organization. Therefore, the main goals of the process that guide the implementation and adaptation can be defined, which are:

- facilitating the initial stages of work,
- quick development in new employees of a friendly attitude towards the company and a tendency to stay in the organization,
- obtaining effective results of the new employee's work in the shortest possible time,
- reducing the probability of a quick departure of a new employee from the organization¹⁰.

The process of introducing an employee to the organization, like all HRM processes, is a complex process. For this reason, its basic functions can be distinguished, such as adaptive, motivational, social and organizational functions¹¹. The adaptive feature refers to the time aspect of deployment. The organization's task is to adapt the new employee to the position in the shortest possible time. The length of the adaptation process itself and its course depends on both organizational factors and the conditions of the newly hired employee. The motivational function of the implementation is designed to create a positive image of the new workplace for the employee, along with building commitment to work, through the efficient course of familiarization with the workplace. The social function of implementations is necessary for creating a work climate. The main task of this function is to familiarize the new employee with co-workers and the organizational culture. The organizational function means adapting the studio to the content and working conditions and familiarizing with the basic procedures and organizational structure.

The onboarding process can be described as one of the key elements of HRM due to its connection with the element preceding it, i.e. recruitment and selection. This element is usually time-consuming and highly costly for the organization, therefore care should be taken to ensure that the process itself and its inputs are not used up unjustifiably, and effective implementation and adaptation can ensure not only a quick start of the proper functioning of a new employee, but also can affect the speed of the emergence of operational efficiency¹².

¹⁰ Armstrong, M. (2000). Op. cit., s. 362.

¹¹ Listwan, T. (red.), (2004). *Zarządzanie kadrami*. Wyd. 2 uaktualnione, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, s. 92.

¹² Ibidem, s. 93.

3. Types of onboarding and Model 4C

In enterprises and other organizations, onboarding occurs in various forms, including informal and formal onboarding. Informal onboarding is understood as introduction and adaptation, which is not structured top-down by the procedures existing in the organization. In enterprises, informal onboarding manifests itself in activities such as conversations between employees or getting to know the workplace. This type of onboarding can be defined as learning by the employee the place and way of working without a structured onboarding process. Unlike informal onboarding, formal onboarding will be based on the created action plan and processes that are designed to introduce a new employee to organizational structures at the task and social level.

Onboarding can be implemented on the basis of created models that are used in a comprehensive way by enterprises and organizations around the world. One of such models is the 4C model by T.N. Bauer, showing 4 components of onboarding¹³, which together affect the effectiveness of the process of onboarding and adapting new employees in workplaces. The first part of the 4C model is called compliance, the second - clarification, the third - culture and the fourth - connection. The first part of the model, referred to as compliance, proves that the formal obligations of the employer have been fulfilled due to the onboarding of a new person in the company. The clarification element is responsible for ensuring that the employee understands his position and is aware of what work he is supposed to do. The culture element refers to the organizational culture as well as the mission and vision of the activity. The last element, connection, refers to building relationships and networking within the organization. T.N. Bauer determined that the way in which the component data is performed determines the onboarding process in the organization.

The first level, referred to as passive onboarding, is covered by most activities and refers to the compliance element, which is evidence of teaching the new employee how to work, organizational policies and regulations related to work. The first level is distinguished by the fact that enterprises mainly focus their attention on providing formal information on employment and work performed. Other elements of the 4C model are often only partially explained and implemented.

The second level is called high potential onboarding. Reaching the second level is tantamount to meeting the requirements of the compliance and clarification

¹³ Bauer, T.N. (2010). *Onboarding new employees: Maximizing Success*. Alexandria: SHRM Foundation, s. 2-3.

components with partial fulfillment of the culture and connection components. If onboarding fully provides formal information and explains what the employee is supposed to do at work, along with the simultaneous, partial fulfillment of the requirements of the last two components of the model, then implementation and adaptation can be described as high potential onboarding.

The last level is referred to as proactive onboarding. To be able to say that the organization conducts onboarding in this way, all four components must be met. This type of onboarding is systematized and organized.

Using the 4C model by T.N. During the onboarding and adaptation of new employees, Bauer brings many benefits to the organization, among others, it allows you to systematize the onboarding process, ensures comprehensive onboarding for each new person in the company's ranks, takes into account all the functions of onboarding and adaptation, and facilitates the entire process for the organization through clear criteria actions.

4. The onboarding process as an important element in the process of adapting a new employee

4.1. People carrying out onboarding in the organization

Carrying out onboarding in organizations is usually the responsibility of entities such as an HR specialist, direct supervisor or appointed guardian of a new employee¹⁴. The immediate supervisor introduces the new employee to the structure of the business. The supervisor plays a key role in explaining the formalities related to the position and may appoint a mentor to accompany the new employee at the beginning of the new job. The immediate supervisor will also decide whether the employee will be employed after the trial period (if he was employed under a contract for a trial period). The HR specialist in the onboarding process cooperates with supervisors and supervisors and performs an advisory function for a new person in the company. She will also be responsible, on an equal footing with her supervisor, for the preparation and implementation of the introductory training along with keeping employee records. The person appointed to act as a supervisor will have an impact on the course of the entire onboarding process due to the possibility of meeting the needs of the social function of implementation and adaptation by this person. A tutor is a person who will be able to help the new employee adapt to work.

4.2. Onboarding tools and methods

¹⁴ Król, H., Ludwiczynski, A. (red.), (2006). Op. cit., s. 217-218.

The onboarding process requires the employer to use specific tools to meet the requirements that the implementation and adaptation poses to the organization. The most popular of them will be presented just now.

The employee brochure described in M. Armstrong's position is a tool facilitating the implementation and adaptation process, which comprehensively explains the most important issues regarding employment and work¹⁵. The brochure should be a source of information on, among others, such topics as the description of the workplace, terms of employment, promotion procedures, pay, regulations, holiday rules, etc. Currently, in organizations, these elements can be found in the knowledge bases that are being created, which are intended to explain to new employees various aspects of work¹⁶. Databases of this type can be shared using a shared drive so that a new employee can access them when needed.

Implementation and adaptation requires the employer to keep documentation, which in essence is also considered as an onboarding tool. The documentation also includes the described employee brochure. Another component of the documentation will also be the necessary regulations, leaflets or occupational health safety cards¹⁷.

One of the key functions of the onboarding process is the social function. In order to meet its assumptions, Internet tools such as the company's website, where you can find profiles of current employees with their short descriptions, may be helpful¹⁸. This tool will therefore be especially important if the company or organization operates remotely. Access to the knowledge offered by employee profiles can be helpful in the first months of work, when the employee gets acquainted with the structure of the business. The use of this tool can also improve the flow of communication due to the provision of knowledge about who occupies what position and who is responsible for what tasks.

One of the useful tools in the current age of technology is providing the employee with the latest news from the life of the organization along with access to past information. Thanks to the use of this type of tool, it becomes easier for the employee to search for information about the activity and its history. News can be

¹⁵ Armstrong, M. (2000). Op. cit., s. 365.

¹⁶ Nowak, K. (2022). *Czym jest onboarding pracownika i jak skutecznie go przeprowadzić?*. <https://www.powerjobs.pl/artykuly/onboarding-czym-jest-i-jak-go-przeprowadzac> (on-line 16 luty 2023).

¹⁷ Armstrong, M. (2000). Op. cit., s. 364.

¹⁸ Bareja-Muzyczuk, D. (2018). *9 narzędzi, które pomogą Ci usprawnić onboarding*. <https://emplo.pl/blog/9-narzedzi-ktore-pomoga-ci-usprawnic-onboarding/> (on-line 16 luty 2023).

shared through media such as newsletters, articles, and bulletin boards¹⁹. These tools are also used in organizations that operate remotely.

In most activities, during the implementation and adaptation of a new employee, training is used to introduce a new person to the organization. Onboarding training can be divided into two types, including introductory training and on-the-job training²⁰. Introductory training is usually one of the first things a new employee will encounter in the workplace. The task of the induction training is primarily to introduce the organization, including:

- familiarizing the employee with the mission and vision,
- familiarization with the organizational structure,
- getting to know the culture of the organization,
- providing information on the duties and rights of employees²¹.

The introductory training is largely theoretical, and the popular methods of conducting it are any lectures or conversations. On-the-job training, unlike the introductory one, focuses on the practical aspect of the new job²². Their course depends on the position held and the duties resulting from it. Training of this type consists in repeating to the new employee how to perform given activities and duties. The most common forms of on-the-job training are instructional, mentoring, coaching and pairing systems²³.

Staying on the subject of staff development and training, we should also mention the developing e-learning opportunities, which as a tool can be understood as e-learning courses or training using a given learning platform. As M. Andreasik points out in his publication, the use of courses or training based on e-learning in the onboarding process is particularly important for the new generation of employees on the labor market²⁴. People from this generation entering the labor market are so familiar with technology and the Internet that the use of online tools is nothing new for them, and may even be an attractive element of implementation and adaptation due to its availability.

¹⁹ Nowak, K. (2022). Op. cit.

²⁰ Tadeusz, A. (2017). *Pedagogiczne elementy adaptacji (kierowanej) społeczno-zawodowej nowych pracowników*. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J - Paedagogia-Psychologia*, vol. 30, 2, s. 115-126.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Andreasik, M. (2021). *Charakterystyka e-learningu jako instrumentu wspierającego aktywności HR w adaptowaniu pracowników*. *Edukacja Ekonomistów i Menedżerów*, nr 60(2), s. 89-105.

The last tool is the survey questionnaire, which is a valuable resource when evaluating the onboarding process in the organization. Each procedure that is carried out in the business requires checking its effectiveness and functionality. This should not come as a surprise, as the organization pays a part of the budget for each of them, which should be paid back within a certain period of time. It is similar in the process of implementation and adaptation. By employing a new person for a given position, the employer entrusts this person with certain duties that are intended to support the business in pursuit of the set goals. Onboarding a new employee involves training, administrative or recruitment costs, so evaluation of this process is recommended to be able to determine whether the action has fulfilled its role and whether there were no obstacles during its implementation and whether it is effective at all.

The onboarding evaluation questionnaire is a kind of feedback from the employee, how in his opinion the whole process went and how he felt during the implementation and adaptation period²⁵. The most frequent questions asked in the questionnaires focus on determining to what extent the new employee has acclimated to the workplace, and to what extent he has been formally introduced to the organization.

Implementation and adaptation, also known as onboarding, is a process that requires meticulous and, in most cases, planned action. This is the last element of the employee selection process, which means that its proper conduct may affect the effectiveness of the entire project. One of the worst things that can happen to an employer is the quick departure of employees and staff turnover, on which large amounts of money have been invested, which will have no way to return. Implementation and adaptation is an effective measure to reduce this phenomenon. Effective use of the tools you have, knowledge about the essence of onboarding or the purposefulness of action will be useful elements for the entire process, on which the success of staff selection may depend.

Summary

1. Effective onboarding saves money, and proper employee onboarding is estimated at about 7 average monthly salaries. In the case of implementation on a specialist position, this cost increases proportionally. When the process fails, all that money is simply lost.

²⁵ Wierusz, J. (2019). *15 pytań do ankiet onboardingowych*. <https://www.surveylab.com/pl/blog/15-pytan-onboardingowych/> (on-line 17 luty 2023).

2. Thanks to onboarding, employee turnover is reduced. It's easy. Well-trained employees are happy to stay with the company for longer.

3. It also gains the productivity of entire teams. The sooner and the better a new employee is introduced, the sooner he or she is able to fully support colleagues in achieving real business results. Overall satisfaction in the team increases, and the newly hired person feels useful, which affects their satisfaction with the new job.

4. A well-designed implementation frees up managers' time. As you know, managers do not complain about excess free time. Well-organized, and preferably also automated, implementation relieves them of performing repetitive, onboarding tasks. It also allows for better organization of cooperation between HR and the new employee's supervisor.

5. Onboarding optimizes recruitment costs. Poor onboarding often influences the decision to leave a new job. In such a situation, the organization incurs double costs: for the implementation process and recruitment, which ultimately ended in failure. And vice versa: the more effective implementations, the more money saved in the recruitment budget.

6. Quality implementation means a long-term investment in staff. A well-thought-out implementation process also pays off in the long run. The organization successively builds teams dominated by long-term employees with good substantive preparation. Moreover, good onboarding means a consistent educational process. Employees have the same scope of information in their heads, the risk of gaps in knowledge or competence decreases.

7. Onboarding supports employer branding activities. Well-implemented and satisfied with onboarding employees are the best ambassadors of the company. Research shows that as many as 96% of such people are happy to recommend others to work in their organization. It is therefore worth investing in onboarding as part of employer branding and other activities.

Bibliography

1. Adamiec, M., Kożusznik, B. (2000). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Kraków: Wydawnictwo Akade.
2. Andreasik, M. (2021). *Charakterystyka e-learningu jako instrumentu wspierającego aktywności HR w adaptowaniu pracowników*. Edukacja Ekonomistów i Menedżerów, nr 60(2), s. 89-105.
3. Armstrong, M. (2000). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.

4. Bareja-Muzyczuk, D. (2018). *9 narzędzi, które pomogą Ci usprawnić onboarding*. <https://emplo.pl/blog/9-narzedzi-ktore-pomoga-ci-usprawnic-onboarding/> (on-line 16 luty 2023).
5. Bauer, T.N. (2010). *Onboarding new employees: Maximizing Success*. Alexandria: SHRM Foundation.
6. Koźmiński, A.K., Piotrowski, W. (2006). *Zarządzanie Teoria i Praktyka*. Wyd. 5, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
7. Król, H., Ludwicyński, A. (red.), (2006). *Zarządzanie zasobami ludzkimi. Tworzenie kapitału ludzkiego organizacji*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
8. Krupski, R. (2004). *Podstawy Organizacji i Zarządzania*. Wyd. 5, Wałbrzych: Wydawnictwo I-BiS.
9. Listwan, T. (red.), (2004). *Zarządzanie kadrami*. Wyd. 2 uaktualnione, Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
10. Nowak, K. (2022). *Czym jest onboarding pracownika i jak skutecznie go przeprowadzać?*. <https://www.powerjobs.pl/artykuly/onboarding-czym-jest-i-jak-go-przeprowadzac> (on-line 16 luty 2023).
11. Tadeusz, A. (2017). *Pedagogiczne elementy adaptacji (kierowanej) społeczno-zawodowej nowych pracowników*. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J - Paedagogia-Psychologia*, vol. 30, 2, s. 115-126.
12. *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*. Tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 1327 ze zm.
13. Wierusz, J. (2019). *15 pytań do ankiet onboardingowych*. <https://www.surveylab.com/pl/blog/15-pytan-onboardingowych/> (on-line 17 luty 2023).
14. Zając, Cz. (2007). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej.

Klaudia Błachut, studentka 3 roku
Zarządzanie Zasobami Ludzkimi
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Artur Horbovyy, Professor
Uniwersytet Śląski w Katowicach

ELASTYCZNE FORMY ZATRUDNIENIA JAKO SPECYFIKA NA RYNKU PRACY

Obecny rynek pracy jest dynamiczny i ulega ciągłym zmianom. Z jednej strony mamy duże zapotrzebowanie na specjalistów z różnych dziedzin, a z drugiej strony mamy braki w wykwalifikowanej sile roboczej w niektórych branżach. Zarówno popyt jak i podaż pracy kształtują warunki zatrudnienia takie jak wysokość wynagrodzeń, elastyczność czasu pracy czy dostępność ofert pracy. Na rynku pracy występuje zwykle nierównowaga między ilością pracy dostępnej a liczbą ludzi poszukujących pracy. Popyt na pracę to zapotrzebowanie na pracowników ze strony przedsiębiorstw i instytucji²⁶, natomiast podaż pracy to ilość osób gotowych do podjęcia zatrudnienia w danym czasie i miejscu²⁷. Wiele firm stara się pozyskać najlepszych pracowników, oferując im atrakcyjne warunki zatrudnienia, takie jak wysokie wynagrodzenia, elastyczne godziny pracy, możliwość pracy zdalnej czy różne benefity. Wprowadzenie nowych technologii do pracy, także wpływa na rozwój rynku pracy i wymagania stawiane przed pracownikami. Wraz z postępującą globalizacją i otwarciem granic na rynku pracy pojawiają się również nowe wyzwania związane z międzynarodową konkurencją. Firmy z różnych krajów konkurują ze sobą o najlepszych pracowników, a to wpływa na warunki zatrudnienia. Współczesny rynek pracy charakteryzuje się również dużą elastycznością i mobilnością. Wiele osób jest gotowych do przeprowadzki w poszukiwaniu lepszego zatrudnienia oraz do podejmowania pracy w różnych branżach i sektorach. Należy mieć na uwadze, że wraz z biegiem czasu mają miejsce szczególnie istotne zmiany, które są wywoływane przez zasoby ludzkie²⁸. Zasoby ludzkie na rynku pracy odnoszą

²⁶ D. Kopycińska (red) *Konkurencyjność rynku pracy i jego podmiotów*, Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s.123.

²⁷ R. Milewski, E. Kwiatkowski, *Podstawy Ekonomii/ redakcja naukowa* PWN, wyd. 3 zm. - 11 dodr., Warszawa 2016, s.183-186.

²⁸ D. Begg, R. Dornbusch, S. Fischer, *Ekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1992, s. 225-226.

się do ludzi, którzy są gotowi do podjęcia pracy i posiadają umiejętności oraz doświadczenie, które są pożądane przez pracodawców. Zasoby ludzkie składają się z różnych grup, w tym pracowników, bezrobotnych, studentów i osób, które chcą zmienić swoje miejsce pracy²⁹. Pracownicy to osoby zatrudnione w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu, które posiadają konkretne umiejętności i doświadczenie, które są pożądane przez pracodawców. Często mają oni doświadczenie zawodowe, a ich cechy i umiejętności są dostosowane do wymagań danego stanowiska pracy. Osoby bezrobotne to osoby, które chcą pracować, ale nie mają obecnie pracy³⁰. Wśród nich mogą być zarówno osoby bez doświadczenia zawodowego, jak i osoby z doświadczeniem, które straciły pracę z różnych powodów. Studenci i absolwenci to grupa osób, która może mieć wiele pożądanych przez pracodawców umiejętności, takich jak wysoka motywacja, zdolność uczenia się i elastyczność. Wszystkie te grupy stanowią zasoby ludzkie na rynku pracy, które są pożądane przez pracodawców. Pracodawcy starają się pozyskać najlepszych pracowników z dostępnych zasobów ludzkich, a osoby szukające pracy starają się dopasować swoje umiejętności i doświadczenie do wymagań stanowisk.

Praca jest podstawowym elementem funkcjonowania gospodarki i społeczeństwa. Praca daje poczucie spełnienia, pozwala na rozwój umiejętności i zdobycie doświadczenia. Odnosi się do aktywności wykonywanej przez ludzi w celu uzyskania środków do życia. Współcześnie rynek pracy staje się coraz bardziej wymagający, a wymagania pracodawców wobec kandydatów na stanowiska pracy są coraz wyższe. Osoby szukające pracy muszą być elastyczne, komunikatywne i mieć odpowiednie kwalifikacje oraz doświadczenie zawodowe³¹. Praca jest nieodłącznym elementem życia człowieka i stanowi źródło zarobku oraz satysfakcji z wykonywanej pracy.

Zatrudnienie jest relacją między pracownikiem a pracodawcą, która ma charakter umowy. Pracownik zobowiązuje się do wykonywania określonych obowiązków na rzecz pracodawcy, zaś pracodawca zobowiązuje się do wypłacenia wynagrodzenia za pracę wykonaną przez pracownika³². Relacja między pracownikiem a pracodawcą jest wzajemna i opiera się na zasadach współpracy i

²⁹ K. Kucab- Bąk, *Rynek pracy w regionie Polski Wschodniej*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza, Jarosław 2011, s.40.

³⁰ T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI*, T. 1. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s.351.

³¹ J. Lichtarski (red.) aut. oprac. Renata Brajer-Marczak, *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE, wydanie 7 zmienione i rozszerzone, Wrocław 2007, s.161.

³² J. Lichtarski (red.), *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE, 2001, s. 160.

zaufania. Pracodawca powinien zapewnić pracownikom warunki pracy umożliwiające skuteczne i bezpieczne wykonywanie obowiązków, w zamian za odpowiednie wynagrodzenie³³, a także stworzyć atmosferę pracy sprzyjającą rozwojowi i satysfakcji z pracy. Z drugiej strony, pracownik powinien wykonywać swoje obowiązki z należytą starannością i dokładnością, a także przestrzegać zasad panujących w miejscu pracy. Powinien także dbać o swoje kwalifikacje zawodowe i być otwarty na rozwój i zmiany w pracy. Współczesny rynek pracy stawia przed pracownikami coraz większe wymagania, dlatego znalezienie i utrzymanie pracy wymaga ciągłego doskonalenia swoich umiejętności i kwalifikacji. Pracownicy coraz częściej muszą być elastyczni i gotowi do zmiany pracy czy podjęcia pracy w innej branży³⁴.

Elastyczność na rynku pracy odnosi się do możliwości przystosowania zatrudnienia i pracy do zmieniających się warunków rynkowych. Obejmuje ona zarówno elastyczność w zakresie umów o pracę, jak i elastyczne formy zatrudnienia, takie jak praca zdalna, elastyczne godziny pracy, umowy zlecenia czy praca sezonowa³⁵. Elastyczność na rynku pracy jest ważnym elementem funkcjonowania gospodarki, ponieważ pozwala przedsiębiorstwom na dostosowanie zatrudnienia do zmieniającego się popytu na produkty i usługi. Na skutek tego przedsiębiorstwa mogą szybko reagować na zmiany na rynku i uniknąć kosztów związanych z utrzymywaniem zatrudnienia w czasach spowolnienia gospodarczego. Elastyczność na rynku pracy pozwala również na lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich, ponieważ umożliwia pracodawcom przyciągnięcie i zatrzymanie pracowników o odpowiednich kwalifikacjach. Z drugiej strony, elastyczność na rynku pracy może prowadzić do niepewności i niestabilności sytuacji zawodowej dla pracowników.

Zatrudnienie w oparciu o tradycyjne formy zatrudnienia jest uregulowane prawnie przez Kodeks pracy. Zwracając uwagę na rodzaj, cel oraz czas trwania umowy, wyodrębnione zostały poszczególne rodzaje nawiązywania stosunku pracy.

Umowa na czas nieokreślony jest to umowa, która nie ma określonego terminu końcowego. Oznacza to, że zatrudnienie pracownika trwa dopóki nie zostanie wypowiedziana umowa przez pracownika lub pracodawcę.

³³ Art. 22 § 1 kp Stosunek pracy.

³⁴ M. Majewska, S. Samol, *Rozwój elastycznego rynku pracy. Uwarunkowania prawno-ekonomiczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016, s.90.

³⁵ M. Armstrong, S. Taylor, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wolters Kluwer, (wydanie VI zmienione) Warszawa 2016, s.66-70.

Umowa na czas określony jest to umowa, która określa czas trwania zatrudnienia. Zazwyczaj jest to umowa na okres od kilku miesięcy do kilku lat. Po upływie tego czasu, umowa wygasa³⁶.

Umowa na okres próbny pozwala pracodawcy na testowanie pracownika przed podjęciem z nim umowy na czas nieokreślony. Okres próbny nie może przekroczyć trzech miesięcy³⁷.

Aktualnie popularną formą staje się odejście od zatrudniania tradycyjności w stronę elastyczności, regulowanych przepisami zawartymi w Kodeksie cywilnym. Elastyczne formy zatrudnienia, dają pracownikom większą niezależność i elastyczność w wykonywaniu pracy. Mogą oni pracować dla wielu pracodawców jednocześnie i zazwyczaj mają większą kontrolę nad swoim czasem pracy. Najbardziej popularne z nich to:

Umowa zlecenie jest to umowa cywilnoprawna, w której jedna strona (zleceniodawca) zleca drugiej stronie (zleceniobiorcy) wykonanie określonego zadania. Zleceniodawca określa warunki wykonania zadania oraz dookreśla wynagrodzenie³⁸.

Umowa o dzieło jest to umowa cywilnoprawna, w której jedna strona (zamawiający) zleca drugiej stronie (wykonawcy) wykonanie określonego dzieła. W umowie określa się sposób wykonania dzieła oraz wynagrodzenie za jego wykonanie³⁹.

Umowa agencyjna jest to umowa, w której agent (pracodawca) zatrudnia pracownika i udostępnia go innemu pracodawcy (zleceniodawcy) na określony czas. W tym czasie zleceniodawca płaci agentowi wynagrodzenie, a agent wypłaca wynagrodzenie pracownikowi⁴⁰.

Umowa o pracę nakładczą jest to umowa, w której pracownik zatrudniony jest tylko na określony czas lub do wykonania określonej pracy. Pracownik wykonuje pracę na podstawie nakładu pracy, czyli określonej liczby godzin pracy, a wynagrodzenie jest wypłacane proporcjonalnie do ilości przepracowanych godzin.

Wszystkie umowy muszą być zawarte zgodnie z przepisami prawa w tym z minimalną stawką godzinową, okresem wypowiedzenia umowy, limitami czasu

³⁶ Art. 25¹ § 2 kp Ograniczenia w zawieraniu umów o pracę na czas określony.

³⁷ Art. 25 § 2 kp Rodzaje umów.

³⁸ Art. 734 § 1 kc Umowa zlecenie.

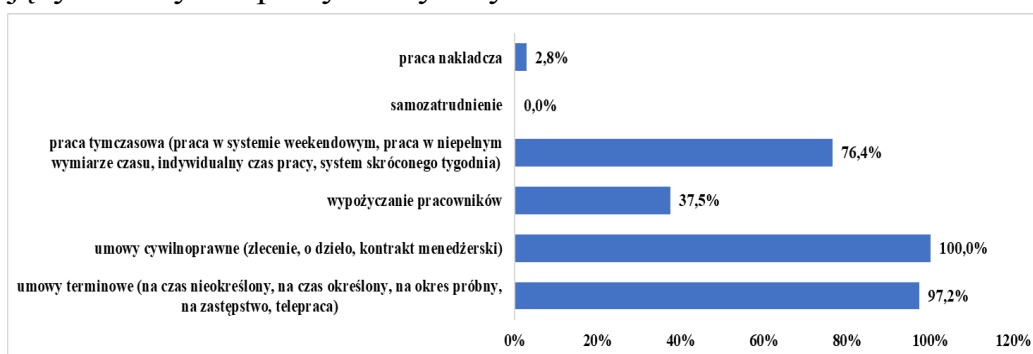
³⁹ Art. 627 kc Umowa o dzieło.

⁴⁰ Art. 758 § 1 kc Umowa agencyjna.

pracy czy prawami pracowniczymi i zapewniać pracownikowi odpowiednie warunki pracy i wynagrodzenie. W końcu, wybór między elastycznymi a tradycyjnymi formami zatrudnienia zależy od indywidualnych potrzeb pracowników i pracodawców, a także od specyfiki danego sektora rynku pracy.

W przeprowadzonych w 2023 roku badaniach wyjaśniliśmy dla siebie pozytywne oddziaływanie elastycznych form zatrudnienia. Narzędziem badawczym pozyskującym odpowiedzi był kwestionariusz ankiety. Wybór respondentów był nielosowy, a udział w badaniu wzięły 72 osoby.

Wykres 1 przedstawia zestawienie, pokazujące statystykę znajomości występujących na rynku pracy elastycznych form zatrudnienia.

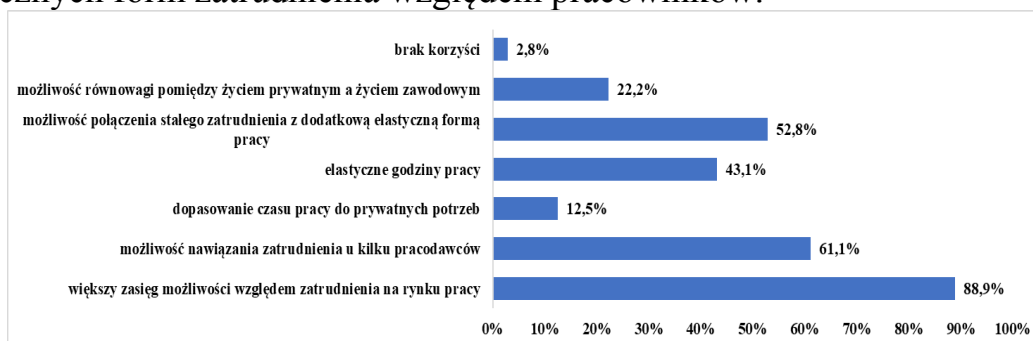
Rysunek 1. Znajomość respondenta na temat występowania elastycznych form zatrudnienia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Powyższy wykres ukazuje wiedzę ankietowanych dotyczącą rodzajów elastycznych form zatrudnienia. Największą popularnością bo aż 100% odpowiedzi uzyskały umowy cywilnoprawne. Niewiele mniej bo 97,2% mają różnego rodzaju umowy terminowe. Część ankietowanych licząca 76,4% wskazała również, że kojarzy różnego rodzaju prace tymczasowe. Najmniej wybieraną opcją jest forma wypożyczania pracowników (37,5%) oraz praca nakładcza (2,8%). Wysokie wyniki znajomości rodzajów nietypowego zatrudnienia wynikają najczęściej z podejmowania przez pracowników stosunków pracy z tego tytułu. Najczęściej osoby młodociane oraz różnego rodzaju specjaliści podejmujący niewymiarowy zakres obowiązków, decydują się na podjęcie współpracy na podstawie elastyczności, ze względu na szereg towarzyszących korzyści. Zadaniem pracodawcy bądź osoby

przez niego upoważnionej jest zademonstrowanie różnego rodzajów stosunków zatrudnienia, odbiegających od tradycyjnej formy.

Wykres 2 ukazuje wskazane przez respondentów korzyści wynikających z elastycznych form zatrudnienia względem pracowników.

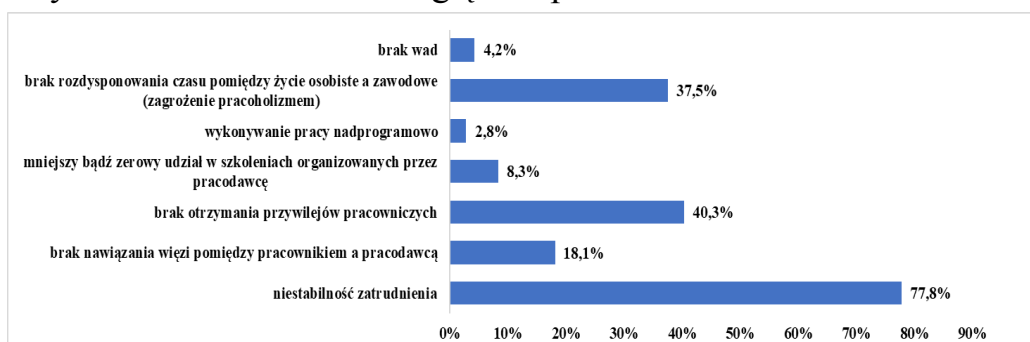

Rysunek 2. Korzyści stosowania elastycznych form zatrudnienia dla pracowników

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Respondenci odpowiadając na pytanie niosących korzyści elastycznych form zatrudnienia dla pracowników zaznaczali większy zasięg możliwości względem zatrudnienia na rynku pracy (88,9%). Następnie można zauważyć, że niewiele rzadziej wybierane jest zarówno możliwość nawiązywania zatrudnienia u kilku pracodawców (61,1%) oraz możliwość połączenia stałego zatrudnienia z dodatkową formą pracy (52,8%). Nieco mniejszą popularnością cieszy się wprowadzenie elastycznych godzin pracy (43,1%). Najrzadziej wybranymi odpowiedziami są możliwość równowagi pomiędzy życiem prywatnym a życiem zawodowym (22,2%) oraz dopasowanie czasu pracy do prywatnych potrzeb (12,5%). Zdarzyło się, że zostało zasugerowane, że z zastosowania elastycznych form nie płyną żadne korzyści dla pracowników (2,8%). Z wykresu możemy zauważyć, że według punktu widzenia pracownika elastyczność daje możliwość wyboru miejsca, czasu i warunków, które mogą być dopasowane względem posiadanych preferencji. Pozwala to pracownikom wykonywać pracę, która dotychczas była dla nich nieosiągalna. Innym aspektem jest podjęcie zatrudnienia przez pracownika pracy w tym samym momencie u większej ilości pracodawców pozwalając zdobyć doświadczenie na różnych płaszczyznach.

Wykres 3 pokazuje wskazane przez respondentów wady wynikających z elastycznych form zatrudnienia względem pracowników.

Rysunek 3. Wady stosowania elastycznych form zatrudnienia dla pracowników

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Najczęściej wybieraną wadą w kontekście wad dla pracowników okazała się mająca miejsce niestabilność zatrudnienia (77,8%). Następnie można zauważyć, że niewiele rzadziej wybierane jest brak otrzymania przywilejów pracowniczych (40,3%) oraz brak rozdysponowania czasu pomiędzy życie osobiste a zawodowe (podatność na pracoholizm) (37,5%). Rzadziej wskazywano brak nawiązania więzi pomiędzy pracownikiem a pracodawcą (18,1%), najrzadziej zaś na mniejszy udział w szkoleniach organizowanych przez pracodawcę (8,3%), brak wad takich form zatrudnienia (4,2%) oraz wykonywanie pracy nadprogramowo (2,8%). Wniosek z tego taki, że pomimo wielu zalet elastyczności zatrudnienia, istnieje kilka minusów. Najbardziej dokuczliwym aspektem jest brak lub mniejszy zakres praw, które obowiązują pracowników na podstawie tradycyjnego zatrudnienia. Pracownik obawia się również o swoje jutro w danej organizacji przez brak lub mniejszy stan stabilności pracy.

Zrealizowane badanie na temat elastycznych form zatrudnienia na rynku pracy pozwoliło określić znajomość występowania nietypowych form i zakres czynników jak są postrzegane przez respondentów. Badani głównie kojarzą elastyczne zatrudnienie z umowami cywilnoprawnymi. Jest to związane z popularnością nawiązywania zatrudnienia w oparciu o ten rodzaj umowy. Zademonstrowane zalety i wady pokazują jak wysoki jest poziom wiedzy respondentów, przekładający się na podjęcie elastycznego zatrudnienia.

Bibliografia

1. Armstrong M., Taylor S., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wolters Kluwer, (wydanie VI zmienione) Warszawa 2016.
2. Begg D., Dornbusch R., Fischer S., *Ekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1992.
3. Kopycińska D. (red) *Konkurencyjność rynku pracy i jego podmiotów*, Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.
4. Kucab- Bąk K., *Rynek pracy w regionie Polski Wschodniej*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno- Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza, Jarosław 2011.
5. Lichtarski J. (red.) aut. oprac. Renata Brajer-Marczak, *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE, wydanie 7 zmienione i rozszerzone, Wrocław 2007.
6. Lichtarski J. (red.), *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wydawnictwo AE, 2001.
7. Majewska M., Samol S., *Rozwój elastycznego rynku pracy. Uwarunkowania prawno-ekonomiczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.
8. Milewski R., Kwiatkowski E., *Podstawy Ekonomii/ redakcja naukowa PWN*, wyd. 3 zm. - 11 dodr., Warszawa 2016.
9. Pilch T., *Encyklopedia pedagogiczna XXI*, T. 1. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
10. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z2017 r. poz. 459).
11. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. z2016 r., poz. 1666, późn. zm.).

Kotliński W., PhD

Staropolska Akademia Nauk Stosowanych w Kielcach

Kotlińska A., Student rok 3

Uniwersytet Rzeszowski

ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU WYNAGRODZEŃ W POLSCE ZE WZGLĘDU NA CZYNNIKI SPOŁECZNE I DEMOGRAFICZNE

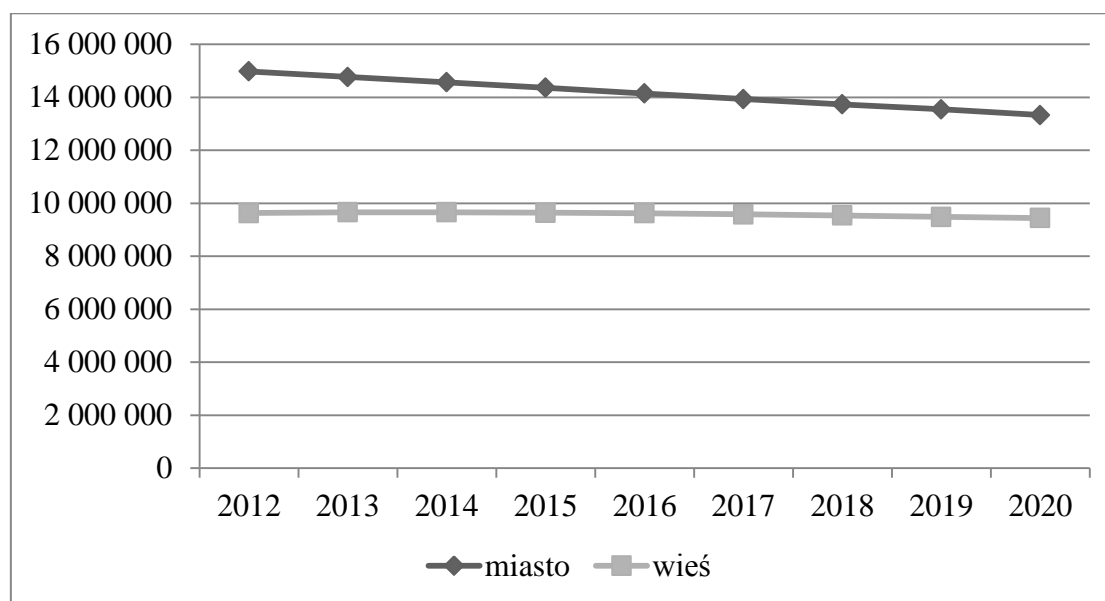
Poziom i zróżnicowanie wynagrodzeń w Polsce jest jednym z kluczowych czynników wpływających na rynek pracy oraz uwarunkowania społeczne i gospodarcze. To one są jednym z najważniejszych czynników odgrywających rolę w zarządzaniu zasobami ludzkimi.

Wynagrodzenia pełnią wiele funkcji społecznych. Są one głównym i podstawowym źródłem dochodów wszystkich gospodarstw domowych. Ich celem jest zaspokojenie potrzeb wszystkich jednostek i świadczą o zamożności populacji.

Zróżnicowanie płac wpływa na powstające podziały i nierówności w społeczeństwie, a skutkiem tego jest poziom krajowej konsumpcji co ma bezpośredni wpływ na poziom rozwoju gospodarczego.

Celem niniejszej pracy jest analiza wpływu różnych czynników społecznych i demograficznych pracowników na osiągnięte przez nich wynagrodzenia w Polsce.

Ludność w wieku produkcyjnym jest centralnym pojęciem w statystyce pracy. Zmiany w wielkości populacji w wieku produkcyjnym (określanej zwykle jako osoby między 18 i 64. rokiem życia dla mężczyzn i do 59 w przypadku kobiet) mogą mieć istotny wpływ na rynek pracy i gospodarkę. Rosnąca liczba ludności w wieku produkcyjnym stwarza możliwości wzrostu gospodarczego, jednocześnie stwarzając wyzwania dla tworzenia miejsc pracy i integracji nowych osób wchodzących na rynek pracy. Z kolei zmniejszająca się liczba ludności w wieku produkcyjnym może stwarzać wyzwania dla wzrostu gospodarczego i konkurencyjności gospodarki.

Wykres 1. Ludność Polski w wieku produkcyjnym w podziale na zamieszkiwanie miasta lub wsi w latach 2012-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres 1 przedstawia, że struktura ludności w wieku produkcyjnym w latach 2012–2020 znacząco nie zmieniła się. Niewiele więcej wśród pracujących osób jest mężczyzn oraz zdecydowanie więcej osób zamieszkuje miasta niż wsie, choć w przypadku miast trend ten wyraźnie spada co jest odzwierciedleniem zmniejszającej się liczby mieszkańców Polski.

Tabela 1.

Stopa zatrudnienia i stopa bezrobocia ze względu na płeć w latach 2015-2020

Rok	Stopa zatrudnienia		Stopa bezrobocia	
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
2015	64,6	72,4	8,0	7,4
2016	66,1	74,2	6,4	6,2
2017	67,6	76,0	5,1	5,0
2018	69,4	77,3	4,0	3,9
2019	69,9	78,6	3,8	3,1
2020	70,0	79,2	3,4	3,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

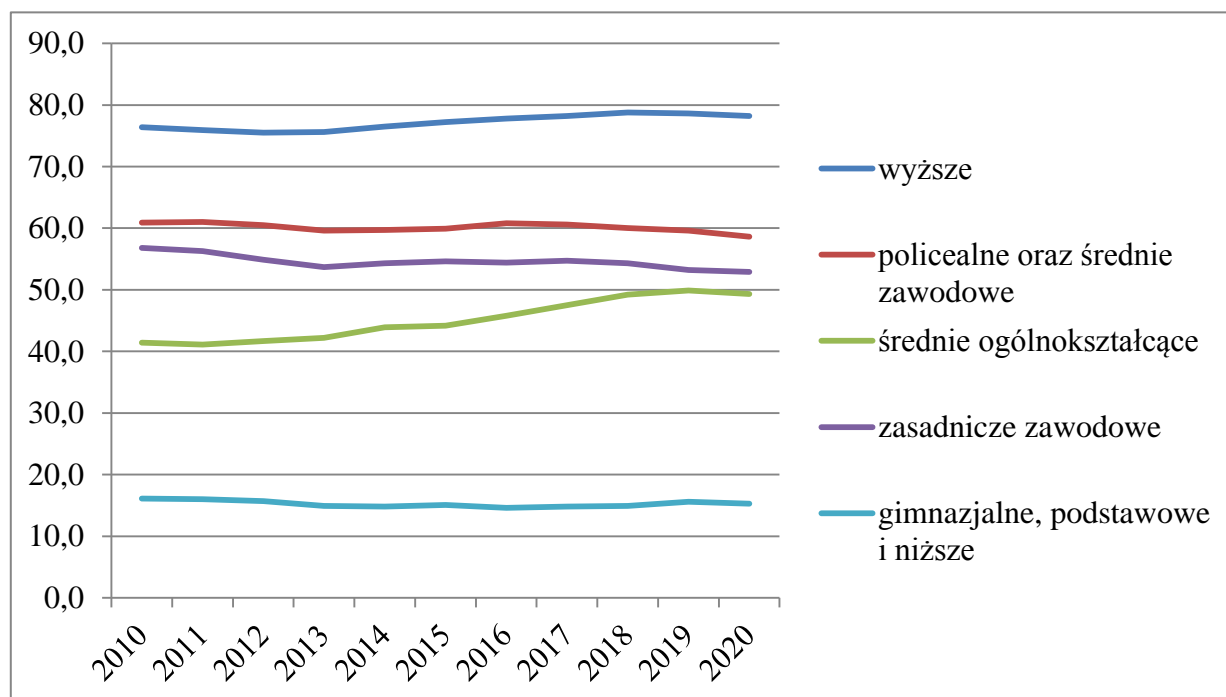
Analizując rynek pracy w Polsce ważnymi wskaźnikami jest stopa zatrudnienia i stopa bezrobocia. Z powyższej tabeli wynika, że w latach 2015-2020 stopa zatrudnienia jest zdecydowanie wyższa w przypadku mężczyzn niż kobiet o około 10 punktów procentowych. W przypadku stopy bezrobocia widać, że ogółem znacząco spadła (ok. 4 p.p.).

Edukacja społeczeństwa pomaga patrzeć na ludność nie tylko pod kątem jej liczby lub konsumentów towarów i usług, zasobów naturalnych i bogactwa, ale także jako na wytwórców bogactwa narodowego. Kiedy ludność jest traktowana jako środek produkcji, liczy się jakość, a nie ilość. W tym kontekście kluczowa staje się rola edukacji ludności, która prowadzi nas do docenienia produktywności, i wydajności.

Wykres 2 przedstawia, że w latach 2010-2020 najwyższy wskaźnik zatrudnienia uzyskały osoby z wykształceniem wyższym ok. 75% i utrzymuje się na stabilnym poziomie w trakcie całego przedstawionego okresu czasu. Osoby z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym znalazły zatrudnienie z wynikiem ok. 60% z nich. Najniższym wskaźnikiem zatrudnienia cechują się osoby z najniższym wykształceniem ok. 15%.

Krajowa płaca minimalna to najniższa kwota, jaką pracodawcy mogą zgodnie z prawem wypłacić pracownikom w danym kraju. Celem krajowej płacy minimalnej jest pomoc w zwiększeniu dochodów osób nisko opłacanych. Nabrała ona większego

znaczenia na rynku pracy charakteryzującym się spadkiem liczby związków zawodowych i wzrostem niskopłatnych miejsc pracy w sektorze usług.

Wykres 2. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku produkcyjnym ze względu na poziom posiadanego wykształcenia latach 2010-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

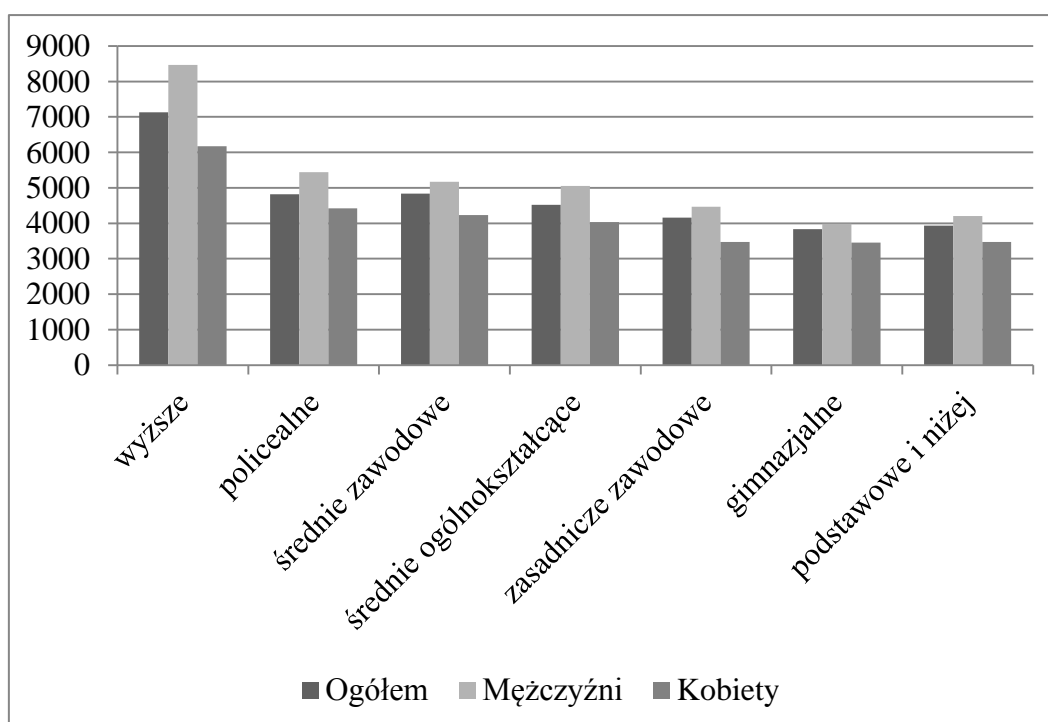
Tabela 2.

Krajowa płaca minimalna brutto w Polsce oraz zmiana jej w stosunku do poprzedniego roku w latach 2017-2023

Rok	Najniższa krajowa brutto	Zmiana procentowa w stosunku do poprzedniego roku
2023	3490	16%
2022	3010	8%
2021	2800	8%
2020	2600	16%
2019	2250	7%
2018	2100	5%
2017	2000	8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W Polsce w latach 2017-2023 widoczny jest coroczny, stopniowy wzrost płacy minimalnej, największy bo aż o 16% w 2020 roku w porównaniu do roku poprzedniego. Choć płaca minimalna ma wiele korzyści może także powodować bezrobocie - jeśli rynki pracy są konkurencyjne, płaca minimalna powyżej równowagi może spowodować spadek popytu na pracowników i nadwyżkę podaży. Coraz więcej pracowników utknęło też na płacy minimalnej. Istnieje obawa, że płaca minimalna zachęca także firmy do utrzymywania większej liczby pracowników w najniższym przedziale płac.

Wykres 3. Przeciętne wynagrodzenie brutto pracowników zatrudnionych na pełny etat według posiadanego wykształcenia ogółem i ze względu na płeć w Polsce w 2020 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Niektórym osobom osiągnięcie wyższego poziomu wykształcenia jest konieczne, ponieważ prowadzi do lepszej kariery i wyższych zarobków. Pomimo typowych wzorców, w których dochód rośnie wraz ze stażem pracy w malejącym tempie, istnieje również tendencja, że pracownicy wykwalifikowani zarabiają więcej niż pracownicy niewykwalifikowani. Umiejętność tę można zdobyć poprzez szkolenie w miejscu pracy lub szkołę.

Wykres 3 przedstawia, że im człowiek posiada wyższe wykształcenie tym większe osiąga wynagrodzenie, ale także rośnie różnica w płacach między kobietami i mężczyznami. Wynagrodzenia osób z wykształceniem mniejszym niż wyższe są na identycznym poziomie od 4 do 4,5 tysiąca złotych brutto, gdzie płace przeciętne płace osób z wykształceniem wyższym przewyższają 7 tysięcy złotych brutto. Wykres ten potwierdza to, że posiadane wykształcenie może mieć istotny wpływ na osiągnięte płace.

Do najważniejszych wniosków możemy zaliczyć to, że posiadane wykształcenie, staż pracy, wiek i zawód jaki dana osoba wykonuje mogą mieć istotny wpływ na osiągnięte wynagrodzenia. Ponadto, należy mieć na uwadze zróżnicowania w poziomie wynagrodzeń ze względu na miejsce, region zamieszkania oraz płeć.

Bibliografia

1. Liwiński J., *Wpływ kształcenia pozaformalnego na płace osób z wykształceniem wyższym*. Uniwersytet Warszawski. Warszawa 2017.
2. Łopatka A., *Poziom i przyczyny różnicowania wynagrodzeń w Polsce*. Szczecin 2015.
3. Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2020 r. Główny Urząd Statystyczny 2021, dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/struktura-wynagrodzen-wedlug-zawodow-w-pazdzierniku-2020-roku,5,7.html>
4. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, Warszawa 2022.

Titenko Z.M., PhD in Economics, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

CONCEPTUAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The agrarian sector of the economy is important in the development of the national economy as a whole, it is primarily related to ensuring the food security of the state. However, the agricultural sector has a significant impact on economic, environmental and energy security, and has a direct impact on the development of technologically related sectors of the economy.

Despite the rather difficult situation in the country, the agricultural sector has a production potential that significantly exceeds the needs of the domestic market. This

is a link that can play a significant role in the development of the national economy and contribute to integration into the global economic space, and on the other hand, it ensures the development of rural areas and increases the income of the rural population.

Analyzing the agricultural sector of the economy, it is worth noting a set of factors that, in our opinion, significantly distinguish it from other industries, namely:

- the economic results of agricultural enterprises directly depend on biological processes, which is one of the risk factors in the conditions of economic activity;

- the results of the activities of agricultural enterprises depend to a large extent on the natural and climatic conditions of conducting activities;

- the process of agricultural production involves the involvement of four types of resources, namely: fixed assets, circulating assets, labor and land. It is the involvement of land resources in the process of economic activity that distinguishes it from other spheres of activity;

- the seasonality of production is decisive for agricultural production and indicates the uneven use of resource potential, as well as the presence of peak periods of product receipts and incomes during the year;

- the investment attractiveness of the agricultural sector is lower compared to other industries, which is due to a number of factors, in particular the influence of climatic conditions on the production process and the financial results obtained in the field of crop production and a long period of payback of invested funds in the field of livestock production [1].

The effective development of the agricultural sector of Ukraine is largely determined by an effective agrarian policy and directly depends on the state's participation in its formation and implementation. It is worth noting that the country has limited budgetary resources, which determines the need to stimulate the state mechanism for regulating economic processes, which involves the introduction of methods of legal and financial and economic influence. A special place is occupied by the methods of financial regulation, which include budgetary, tax, price, investment and others.

The issue of effective development of the agricultural sector of the economy is of primary importance for the state. It is related, first of all; with the integration of Ukraine into the EU, as well as a significant increase in competition, both on the domestic and foreign markets of agro-industrial products. In recent years, the world

has seen a rapid increase in food prices and food shortages around the world. The growing crises in different parts of the world have been caused by geopolitical, economic and natural causes such as extreme heat, floods and drought caused by climate change. The crises follow food security and economic crises during the COVID-19 pandemic [2]. The situation in Ukraine is quite complicated given the escalation of the military conflict in the east of the country, which in 2022 manifested itself in a full-scale war with Russia.

The issue of solving food security in the world is becoming increasingly important against the background of the aggravation of the economic and political crisis and causes the question of finding ways to effectively develop the agricultural sector of the economy and strengthen the financial and economic security of agricultural enterprises.

According to the research conducted by us, a positive trend in the volume of production of gross products until 2019 is observed in agricultural enterprises. However, in 2020, it decreased by 12% compared to the previous year, and its amount amounted to UAH 395,718 million. In our opinion, this trend is mainly related to a decrease in the value of gross crop production in 2020 by more than 14%, with respect to the value of gross livestock production, the situation is relatively stable. However, taking into account that the share of livestock products is relatively insignificant compared to crop production, within 16-18% during the studied period, it was not able to stabilize the situation with a significant decrease in the cost of products in the field of crop production. The highest indicated indicator was in 2021, which is due to favorable natural and climatic conditions, which made it possible to obtain yields for individual crops 1.5 times higher than the average.

Regarding the situation that has arisen in the field of crop production, it is worth noting that in 2020, there is a significant decrease in the production of almost all types compared to 2019. Thus, wheat production decreased in 2020 compared to the previous year by almost 13%, corn by 14.3%, soybeans by 24.8%, and sunflower by 12.2%. Considering this situation, it is natural to decrease the value of the gross production of crop production.

Thus, the agricultural sector of the economy of Ukraine occupies a leading place in the formation of the country's economy, occupying a significant share in the export potential and in the gross domestic product. Its effectiveness largely depends

on a number of external and internal factors, including the economic and political situation, the investment climate, changes in climatic conditions, and others.

The conducted analysis of the development of the agrarian sector of the economy shows that minor positive changes are being followed, but there are a number of problems that require priority solutions, as they have a direct impact on the financial results of the mentioned enterprises. We strongly believe that the decrease in the results of activity in 2020 was caused by the Covid-19 pandemic, which affected the economic situation in Ukraine and the world in general, and unfavorable weather conditions for agricultural activities also had a negative impact. In 2021, the situation has relatively stabilized, but it should be understood that in connection with the war, closed sea routes, the impossibility of harvesting in a large territory of Ukraine and the loss of a large number of livestock complexes, agriculture will need significant support, both from the state and by international organizations to restore their positions. We believe that it is necessary to develop separate state programs to stimulate the development of small business, since its share in the total population is quite significant, but it lacks the ability to compete with large enterprises. Increasing the efficiency of financial management at enterprises in order to implement an effective strategy for their development.

References:

1. Kyrychenko O.A., Denisenko M.P., Sidak V.S. (2010). Economic security of business entities in the conditions of the global financial crisis. K.: KROC. 2010. 235p.
2. Titenko Z. Formation of a strategy for the development of agrarian enterprises in order to increase the level of their financial security. *Digital economy and economic security*. 2023. №4(04), 46-51

Васильчишин Ярина, здобувачка освіти, III курс
Борис В. М., викладач-методист
*ВСП «Стрийський фаховий коледж Львівського
національного університету природокористування»*

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Прийняття управлінських рішень часто відбувається в умовах недостатності інформації та невизначеності окремих показників господарської діяльності. Це призводить до неефективної господарської діяльності, надмірності витрат, недоотримання прибутків і, як наслідок, збитків. Для усунення таких недоліків, підвищення оперативності і точності інформації існують комп'ютерні інформаційні системи підприємств. Сучасні інформаційні системи не тільки здатні цілком задовольнити вимоги виробничих систем, але й виступають важливою передумовою їхнього розвитку. Сучасні управлінські інформаційні системи покращують зв'язки між учасниками управління, віддаленими структурними підрозділами, здійснюють аналіз господарської діяльності (не лише ретроспективний, але й перспективний), здійснюють контроль в режимі онлайн.

Відповідно до рівнів управління підприємством виділяють такі основні інформаційні системи: – оперативний рівень управління використовує системи обробки даних / транзакцій (СОД); – тактичний рівень управління підприємством – інформаційні системи управління (ІСУ), управлінські інформаційні системи; – стратегічний рівень управління підприємством відбувається автоматизовано за допомогою систем підтримки прийняття рішень (СППР).

Системи обробки даних / транзакцій призначені для вирішення задач управління бізнес-процесами підприємства на оперативному рівні. Тут використовується технологія OLTP (Online Transaction Processing – оперативна обробка даних). Головна функція СОД – реєстрація в базі даних і обробка елементарних подій, супутніх перебігу бізнес-процесів (прихід і витрата матеріальних цінностей на складах і виробничих підрозділах, прийом і звільнення співробітників, реалізація готової продукції та її оплата, ведення табеля обліку робочого часу тощо). Системи обробки даних призначені для

відображення актуального стану предметної області у будь-який момент часу. В результаті функціонування СОД генеруються такі стандартні документи, як, зокрема, платіжні доручення, лімітно-забірні карти, рахунки, витратні і прибуткові ордери. Основне завдання, яке підлягає вирішенню ІС оперативного рівня, – забезпечення високої швидкості проходження інформаційних потоків, що зв'язують учасників бізнес-процесів. Завдання СОД розв'язуються безпосередніми виконавцями бізнес-процесів (комірниками, робітниками, касирами, бухгалтерами, адміністраторами торгових залів) паралельно з виконанням основних обов'язків. Від них вимагається елементарна комп'ютерна грамотність як користувача ІС. СОД дає змогу зробити прозорим контроль за виконанням бізнес-процесів, щоб в кожний момент часу можна оперативно з'ясувати стан підприємства на всіх робочих місцях. Системи обробки даних зазвичай реалізовані у вигляді автономних програмних продуктів. Вони можуть бути тиражно-адаптованими (наприклад, ПП «ІС: Підприємство 7.7» ПП «Парус», ПП «БЕСТ») або створеними індивідуально для окремого підприємства. На основі накопиченої бази оперативних даних розв'язуються задачі більш високих рівнів управління – тактичного і стратегічного.

Інформаційні системи управління зазвичай базуються на технології OLAP (Online Analytical Processing – оперативна аналітична обробка), що, на відміну від попереднього типу систем, дає змогу здійснювати аналіз діяльності показників. У багатьох випадках безпосередніми виконавцями робіт, пов'язаних з функціонуванням ІСУ, є висококваліфіковані співробітники інформаційно-комп'ютерних підрозділів підприємства. Сучасне технічне забезпечення дає змогу запроваджувати на підприємствах комплексні інформаційні системи, що автоматизують оперативний і тактичний рівні управління. Їх називають корпоративними інформаційними системами або управлінськими інформаційними системами. Такі інформаційні системи є розгалуженими зі складною архітектурою і багатьма користувачами. Тут функція автоматизації бухгалтерського обліку залишається центральною ланкою обробки економічної інформації, але не є єдиною. Окрім задач бухгалтерського, тут автоматизовано функції кадрового обліку, складського обліку, транспортного відділу, відділу збуту і фінансових операцій, здійснено інтеграцію з інформаційними системами автоматизації виробництва.

Корпоративні інформаційні системи також реалізовані у вигляді автономного програмного продукту тиражно-адаптованого (наприклад, ПП «1С: Підприємство 8.0», ПП «Галактика») або індивідуально створеного. Системи підтримки прийняття рішень призначені для вирішення задач управління бізнес процесами підприємства на стратегічному рівні, тобто на рівні топ-менеджерів (керівництво) фірм, підприємств, організацій, що ухвалюють стратегічні довгострокові рішення. На стратегічному рівні розглядаються питання випуску і просування на ринок нової продукції, пошуку нових ринків збуту, вибору джерел фінансування, залучення інвесторів, інжинірингу і реінжинірингу бізнес-процесів. Ці рішення визначають основні напрями діяльності підприємств на тривалі періоди (рік і більше).

СППР є робочим інструментом для осіб, що ухвалюють рішення. Для задач СППР характерні труднощі формалізації цілей і обмежень, що обумовлює переважання якісних оцінок. Інформація, що є у розпорядженні осіб, що приймають рішення, зазвичай неповна, нечітка і суперечлива, тому для вирішення задач стратегічного планування застосовуються різні методи статистичного аналізу, експертних систем, математичного та імітаційного моделювання, інтелектуального аналізу даних (штучні нейронні мережі, методи «нечіткої математики», системи пошуку логічних правил в даних). Для створення таких інформаційних систем застосовується технологія Data Mining (DMg) – виявлення прихованих закономірностей. СППР зазвичай реалізовані у вигляді діалогових людино-машинних систем. Через застосування складних методів програмування такі програмні продукти є дорогими, а тому не входять до стандартизованих тиражно-адаптованих програм.

Залежно від рівня функціональності економічні інформаційні системи поділяють на: однофункціональні; багатофункціональні; повнофункціональні.

Найпростішими інформаційними системами, що реалізують окремі функції управління підприємством (бухгалтерський облік, формування податкової звітності, формування звітності про єдиний соціальний внесок тощо), є однофункціональні. До таких програмних продуктів можна віднести, наприклад, ПП «1С: Бухгалтерія», ПП «М.Е.Доc», АРМ «Єдиний внесок», ПП «iFin Zvit». У сучасних умовах такі інформаційні системи застосовуються переважно на малих підприємствах, проте вони витісняються багатофункціональними і повнофункціональними інформаційними системами,

тобто системами, в яких реалізовані або більшість, або практично всі функції управління. Багатофункціональні інформаційні системи здійснюють автоматизацію багатьох функцій управління підприємством не лише бухгалтерського обліку, але й обліку кадрів, складський облік, фінансові розрахунки, збут і постачання тощо. Зазвичай такі системи побудовано на основі технології OLTP, що базуються на оперативних базах даних. До таких систем можна віднести, наприклад, ПП «1С: Підприємство 7.7», ПП «БЕСТ». Повнофункціональні інформаційні системи – це комплексні інформаційні системи управління підприємством, в яких автоматизовано усі функції управління. Такі системи зазвичай називають корпоративними системами, управлінськими інформаційними системами. Тут зазвичай реалізовано технології OLTP (що дає змогу здійснювати реєстрацію даних та представлення актуальної інформації на запит користувача) та OLAP (що дає можливість аналізу показників діяльності). Повнофункціональні інформаційні системи володіють засобами корпоративного управління. Середні корпоративні інформаційні системи (КІС) (до них, зокрема, відносять систему «БЕСТ») мають такі засоби підтримки корпоративного управління, як можливість ведення консолідованої (сумісної) бази даних корпорації, отримання консолідованої звітності виду господарської діяльності. Крупні КІС (найбільшу популярність набули системи «1С: Підприємство 8.0», «Галактика» версії 7 і 8, а також система «Парус 8»), окрім перерахованих засобів підтримки корпоративного управління, володіють більшою глибиною підтримки процесів управління багатофункціональними групами підприємств. До таких перш за все відносяться засоби корпоративного аналізу з використанням технології інтерактивної аналітичної обробки даних (OLAP – Online Analytical Processing). Експлуатація багатофункціональних та повнофункціональних інформаційних систем здійснюється у багатокористувацькому режимі, тому такі системи повинні бути інтегрованими. Інтегрована інформаційна система (ІС) заснована на єдиній програмно-апаратній платформі і загальній базі даних. В ІС окремі функціональні підсистеми (підсистеми управління персоналом, логістики, виробництва, бухгалтерського обліку, управління фінансами тощо) взаємозв'язані на основі єдиного технологічного процесу обробки інформації. Необхідними умовами функціонування інтегрованих інформаційних систем є

наявність локальної обчислювальної мережі (ЛОМ), а також розподілена архітектура інформаційної системи.

Висновки. Вибір програмного забезпечення управління підприємством повинен базуватися на потребах менеджменту, що прямо залежить від розмірів суб'єкта господарювання, виду його діяльності, територіального розгалуження та інших факторів. Для ефективного впровадження управлінської інформаційної системи на підприємстві доцільно вирішити головну проблему – виявити основні вузькі місця управління підприємством, інформаційних зв'язків між підрозділами та знайти шляхи їх вирішення з урахуванням затвердженого ІТ-бюджету й встановлених строків впровадження. Головна вимога, що повинна обов'язково дотримуватись, – ефект від використання інформаційних систем має бути вищим, ніж затрати на його розробку, впровадження та експлуатацію. Показником під час вибору програмного забезпечення повинні стати такі фактори, як, зокрема, вдалі галузеві рішення, поширення пунктів сервісного обслуговування, можливість масштабування та налаштування системи до власних потреб, простота в освоєнні персоналом, захист інформації.

Список використаних джерел

1. Адамик О.В. Використання інструментів Data Mining для аналізу кошторису бюджетних установ / О.В. Адамик // Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в управлінні економічними процесами світової і національної економіки: сучасний стан та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11 грудня 2015 р., ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський). – Тернопіль, 2015. – С. 233–235. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sophus.at.ua/Zb_PDATU_12_2015.pdf#page=233 .

2. Адамик О.В. Використання інструментів технологій OLTP та OLAP для обліку й аналізу виконання кошторису бюджетних установ / О.В. Адамик // Наука молода : зб. наук. праць. – № 23. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 120–129. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/3442/1/Адамик%20О.В..pdf>. 3. Удосконалення управління підприємством з використанням інформаційних систем і технологій / [А.П. Злосчастьев, Н.М. Протас, Т.А. Злосчастьева] // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. – 2013. – Вип. 1 (6). – Т. 3. – С. 141–147.

3. Хорунжак Н.М. Теорія та методологія обліку у бюджетних установах в умовах інформатизації суспільства : [моногр.] / Н.М. Хорунжак. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 248 с.

4. Адамик О.В., Сисюк С.В. Глобальні та національні проблеми економіки 2016.

Галімух Ю. О., головний експерт
Антимонопольний комітет України

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ВІЙНИ (на прикладі прикордонних територій)

Розвиток прикордонних територій слід розглядати як розвиток потенціалу конкретної території. Під потенціалом прикордонної території слід розглядати сукупність потенціалів: природно-ресурсного, демографічного, економічного, екологічного. Це означає, що розвиток прикордонної території відображає системно-комплексні позитивні зміни. Адміністрування підприємницької діяльності територіальних громад прикордонних територій спрямоване на системний підхід до покрокової та узгодженої організації всіх економічних процесів виробничо-господарської діяльності з метою забезпечення стабільної роботи підприємств, задоволення потреб громади. Станом на початок 2022 рік в Україні нараховується 1469 громад, сформованих шляхом об'єднання сіл, селищ і міст. У Львівській області функціонує 73 територіальні громади.

Зміна пріоритетів місцевого розвитку в умовах війни та передачі на рівень місцевого самоврядування відповідальності, ресурсів та повноважень для забезпечення розвитку території висуває на передові позиції питання соціально-економічного розвитку територіальних громад. Його стимулювання забезпечується органами самоврядування через раціональне управління та використання ресурсів, застосування спеціалізованих правових, адміністративних, інформаційних і фінансових інструментів. Сьогодні саме розвиток підприємництва розглядається як основний стимулятор розвитку самої територіальної громади та забезпечення робочими місцями активної частини населення. Перш за все, підприємництво розглядається як інструмент зростання зайнятості на території громади та джерело підвищення дохідності місцевого бюджету і платоспроможності населення. Проте залучення підприємництва (релокація підприємств) на територію громади вимагає створення відповідного позитивного середовища для його розвитку. А формування такого середовища, в свою чергу, залежить від політики та дій органів місцевого самоврядування в

цьому напрямку, які направлені на підвищення рівня соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Ситуація з безпекою та гуманітарна ситуація залишається вкрай важкою в усіх територіальних громадах України, включаючи десять областей України, які постраждали від хвилі атак на енергетичну інфраструктуру, що почалися 10 жовтня.

До 40 відсотків енергетичної системи України було зруйновано, що спричинило аварійні відключення електроенергії та серйозні перебої з електропостачанням у територіальних громадах.

До пріоритетних завдань територіальних громад належить енергетичний менеджмент діяльність, що спрямована на забезпечення раціонального використання паливно енергетичних ресурсів для оптимізації обсягів енерговитрат.

Енергетичну політику мають лише 7% громад, більшість стратегічних планів розвитку містять цілі та завдання щодо оптимізації енергоспоживання та запровадження енергозберігаючих технологій. Це можна пояснити тим, що у громадах, де запроваджено таку посаду, енергоменеджер працює у різноманітних структурних підрозділах: у відділі житлово-комунального господарства, відділі економічної політики або у комунальному підприємстві.

Війна вносить у функціонування територіальних громад чимало змін:

- перші три місяці активна праця над залученням та розподіленням гуманітарної допомоги;

- з початку бойових дій майже третина українців були вимушені покинути свої домівки.

Це одна з найбільших криз переміщення людей у сучасному світі. В Україні понад 6,2 мільйона людей залишаються переселенцями внаслідок війни. Станом на початок листопада близько 7,8 мільйонів біженців з України перебувають по всій Європі. Близько 4,5 мільйонів біженців з України зареєструвалися для отримання Тимчасового захисту або аналогічних національних програм захисту.

За даними ООН, в Україні станом на 03.11.2022 р. [2]:

- 2, 76 млн. осіб забезпечені допомогою;
- 959,6 тис. осіб забезпечено продуктами харчування та непродовольчими товарами першої необхідності, зимовим одягом;

- 791 тис. осіб отримали грошову допомогу від Управління Верховного комісара ООН у справах біженців для забезпечення своїх основних потреб;
- 121 тис. осіб отримали притулок через пошкоджені будинки;
- 811,2 тис. осіб отримували допомогу у сфері захисту, консультації та напрямки на пунктах пропуску, транзиту та прийомних пунктах, а також через гарячі лінії, включаючи психосоціальну та юридичну допомогу;
- 296,4 тис. осіб отримало допомогу через 446 гуманітарні конвої, що доставляються до постраждалих регіонів.

Число біженців з України, зареєстрованих у інших країнах (станом на 01.11.2022 р.):

- Польща – 1млн. 469 тис. осіб; Чехія – 455, 7 тис. осіб; Словаччина - 99,4 тис. осіб;
- Молдова – 95,5 тис. осіб; Румунія – 87,8 тис. осіб; Болгарія – 55,0 тис. осіб;
- Угорщина – 31,3 тис. осіб. Всього: 2 млн. 293, 7 тис. осіб [2].

За час війни перетин кордону з України - 11 983 982 особи, перетин кордону в Україну - 7 359 216 осіб. Ці дані підтверджують, яка чисельність переважно активного населення територіальних громад України стали біженцями. І про існування реальних проблем територіальних громад щодо повернення людей додому.

Щодо залучення релокованого бізнесу бізнес-середовище Львівщини, то найбільше підприємств релокувались з галузі легкої промисловості (41 підприємств), машинобудування та металообробки: 41 – легка промисловість; 23 – машинобудування; 26 – металообробка; 25 – харчова промисловість; 14 – хімічна промисловість; 14 – медицина; 9 – будівництво; 9 – меблева промисловість; 41 – торгівля; 22 – інші [5].

У Львівський район релокувалось найбільше підприємств (142 підприємства); у Стрийський (28 підприємств); Дрогобицький район (22 підприємств); Червоноградський район (14 підприємств); Самбірський район (8 підприємств); Золочівський район (6 підприємств); Яворівський район (5 підприємств) [5].

Найчастіше переїжджають підприємства з Київської, Харківської, Донецької та Дніпропетровської областей, а саме: 77 – Київської області; 59 – Харківської області; 23 – Донецької області; 15 – Дніпропетровської області; 12

– Запорізької області; 7 – Луганської області; 5 – Миколаївської області; 4 – Чернігівської області;
4 – Херсонської області; 4 – Одеської області [5].

Такими прикладами є:

У Львові відновила справу з нуля Рубіжанська панчішна мануфактура. Працювало 162 працівники, а до Львова переїхало 15 сімей. Тимчасове приміщення – гуртожиток на Пулюя 28. На Дрогобиччині запрацювало 16 релокованих підприємств. Наприклад ТОВ «Кардавал сервіс», підприємство з виготовлення карданних валів. Підприємство релокувалось із Харкова. Сільськогосподарське підприємство ТзОВ «Меринос-Захід», яке релокувалось з Лиману та Маріуполя, де мали понад 2 тис. га землі. Теперішня спеціалізація – молочне скотарство. Також запрацювало на Львівщині підприємство з Харкова, яке виготовляє верстати з комп'ютерним числовим програмним керуванням. Після завершення бойових дій підприємства повернуться на первинні локації та стануть драйверами відбудови економіки в громадах. Відповідно до державної Програма релокації підприємств всього 761 підприємство переміщені в більш безпечні регіони [4].

Отже, у контексті стимулювання розвитку підприємництва на території громади актуальним є напрями ефективного адміністрування підприємницької діяльності територіальних громад:

- активізація людського потенціалу та забезпечення соціально-економічного розвитку території громади;
 - стимулювання відтворення капіталу в економіці громади;
- формування позитивного іміджу громади;
- забезпечення високої якості надання соціальних послуг, інфраструктурної бази та покращення еколого-енергетичної ситуації в громаді [3].

Основними перешкодами ведення підприємницької діяльності в більшості об'єднаних територіальних громад є: відсутність доступу до кредитних ресурсів внаслідок їх високої вартості, виникненні ризиків неплатоспроможності та високий рівень тіньового характеру таких суб'єктів, що характеризується приховуванням реальної інформації щодо акумуляції та розподілу прибутків [1]. Розв'язання даної проблеми потребує розвитку інфраструктури фінансової підтримки підприємницької діяльності. Важливою є проблема працевлаштування населення, а основними причинами появи даної проблеми є:

відсутність на місцевому рівні інформації про кваліфікацію та професійні навички місцевого населення, невідповідність рівня кваліфікації населення та спеціалізації підприємств, загострення соціальних проблем, які перешкоджають працевлаштуванню населення, особливо жінок.

За результатами проведеного дослідження можемо констатувати, що впровадження індексу інклюзивного розвитку регіонів дає можливість одержати більш реальну оцінку сучасного розвитку територій, рівня соціально-економічних показників, екологічної безпеки. А, це в свою чергу дозволить об'єктивно проводити ранжування територій, на основі якого можна буде приймати конструктивні управлінські рішення на всіх рівнях публічної влади, запроваджувати стимулювання соціально-економічного розвитку територій для забезпечення сталого розвитку в інтересах людини.

Список використаних джерел

1. Васьківська К.В., Лозінська Л. Д., Галімух Ю. О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7858> (дата доступу 27.11.2022).
2. Основні показники по Україні станом на 03.11.2022. URL: [file:///C:/Users/Dell/Downloads/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20(1).pdf) (дата доступу 06.11.2022).
3. Kateryna Vaskivska, Oleksandr Chopyk, 2019. Economic development of the business entities of suburban area. Monograph. Edited by Professor K. Vaskivska. Lublin: KUL. 164 p.
4. Програма релокації підприємств. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (дата доступу 10.12.2022).
5. Regional Bureau for Europe. URL: [file:///C:/Users/Dell/Downloads/20221104%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2034%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/20221104%20Ukraine%20situation%20flash%20update%20No%2034%20(2).pdf) (date of access 27.11.2022).

Гарасим'як Н.З., здобувач вищої освіти
Львівський Національний Університет ім.Івана Франка

МАРКЕТИНГОВЕ АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ: НОВІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Кризи у сучасному світі є досить частим явищем, адже можуть охоплювати усі сфери життя та діяльності людини. Тому на сьогодні важливо здійснювати заходи щодо попередження криз. Проте на момент, коли кризові ситуації виникли, підприємствам необхідно здійснювати спеціальні заходи антикризового управління, які мають на меті зменшити рівень негативних наслідків кризових явищ.

За словами науковців, основу антикризового управління повинна бути покладена парадигма ресурсного підходу до пояснення успіху підприємства. Її відмітна особливість полягає в орієнтації не на вибір ринку діяльності та його зміну в разі несприятливої кон'юнктури, а на дослідження сильних та слабких аспектів конкретного підприємства, на вивчення можливостей завоювання та збереження його конкурентних переваг [1, с. 128].

Маркетинг в антикризовому управлінні не є просто окремою складовою, а є основою, на якій будуються всі інші підрозділи підприємства. Для того, щоб створити антикризовий механізм, необхідно враховувати внутрішні можливості підприємства, такі як прогнозування, планування, інформаційне забезпечення, мотивація персоналу, процеси централізації та децентралізації, інтеграція та диверсифікація управління, організаційні структури управління контролю та інші. Всі ці складові взаємодіють із маркетингом і разом забезпечують стійкість роботи підприємства в умовах кризи. Головні завдання маркетингу під час антикризового управління зображено на рис. 1 [2, с. 76].

За словами науковців К. Натрус та С. Хамініч, «сутність антикризової маркетингової стратегії полягає у висуванні найбільш важливих цілей в області виробничої, цінової, збутової політики та визначенні генеральних напрямків ділової активності підприємства».

Маркетинг під час антикризового управління має чотири стадії:

- аналіз і оцінка ринкових і маркетингових можливостей організації;

- відбір цільових ринків;
- розробка комплексу маркетингу;
- розробка і реалізація маркетингових програм [2, с. 77].

Рис. 1. Завдання маркетингу за різних типів антикризового управління

Основним елементом антикризового маркетингу є здатність компанії до інновацій та пошуку нових ринків, що дозволяє їй розширювати свої можливості та забезпечувати стабільний розвиток в умовах кризи.

У рамках проведення антикризового маркетингу на підприємствах готельно-ресторанного комплексу доцільно використовувати такі підходи та технології, як: використання соціальних медіа для реклами та залучення нових клієнтів, впровадження програм лояльності, розвиток онлайн-бронювання та замовлення, використання аналітики даних. Застосування віртуальної реальності та доповненої реальності можуть бути корисними для створення віртуальних турів своїх готелів та ресторанів. Інтерактивні технології дозволять клієнтам використовувати електронні меню з можливістю налаштувати свої

замовлення, вибирати складові та переглядати фото страв. Також важливим аспектом антикризового управління є розвиток альтернативних джерел доходів та зменшення витрат, наприклад, розширення асортименту послуг, введення нових продуктів, залучення додаткових ринків збуту та інші.

Для успішного антикризового маркетингу на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу також важливо забезпечити ефективне управління ризиками. Щоб зменшити ризик, організація повинна використовувати ресурси для мінімізації, моніторингу та контролю впливу негативних подій, одночасно максимізуючи позитивні події [3].

Важливою складовою антикризового маркетингу є постійне вдосконалення процесів та інструментів маркетингу, вивчення нових трендів та підходів, а також аналіз ефективності використовуваних маркетингових стратегій та їх адаптація до змінних умов ринку.

Таким чином, маркетингове антикризове управління на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу є ключовим фактором успіху в складних економічних умовах, адже вимагає від підприємств ретельного аналізу ситуації, швидкої адаптації до змін та використання нових технологій. Нові підходи та технології дозволяють підприємствам готельно-ресторанного бізнесу ефективно взаємодіяти зі споживачами, залучати нових клієнтів та зберігати уже наявну клієнтську базу.

Підприємства, які успішно реалізують такі підходи, зможуть успішно пережити кризу та вийти на новий рівень розвитку, адже новітні маркетингові підходи та технології дозволять підприємствам готельно-ресторанного бізнесу знизити витрати на маркетинг та збільшити ефективність своїх маркетингових кампаній в умовах кризи.

Список використаних джерел:

1. Гавриш О.А., Овчаренко А.Ю. Антикризове управління підприємством // Проблеми розвитку підприємництва в Україні. - № 5 (1). – 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://orcid.org/0000-0002-1961-3267>
2. Натрус К. С. Антикризовий маркетинг як складова стратегічного управління / К. С. Натрус, С. Ю. Хамініч // Економічний вісник університету. - 2016. - Вип. 31(1). - С. 72-79. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31%281%29_13
3. Why is risk management important? URL: <https://www.ibm.com/topics/risk-management>

Гнатишин Л. Б., д.е.н., професор
Варфалюк В. В., аспірант

Львівський національний університет природокористування

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ В АГРОХОЛДИНГАХ

Функціонування агрохолдингів та їх позиції на ринку визначаються особливостями їх виробничо-господарської діяльності, специфікою організаційно-правових форм, а також можливостями забезпечувати та використовувати конкурентні переваги. Завданнями розробки та реалізації ефективної системи управління фінансами агрохолдингів є досягнення стратегічних та тактичних цілей їх діяльності на основі використання сучасних механізмів залучення фінансових ресурсів, оптимізації структури капіталу та забезпечення фінансової стійкості, максимізації прибутку та підвищення ринкової вартості агрохолдингу [3].

Управління фінансами в агрохолдингах являє собою сукупність прийомів, методів і засобів для підвищення їх прибутковості та мінімізації ризику неплатоспроможності. Відтак, основною метою управління фінансами в є одержання максимальної вигоди від функціонування агрохолдингу в інтересах їх власників. Здебільшого для досягнення цієї мети система фінансового менеджменту агрохолдингів вирішує низку завдань. До сфери професійних інтересів фінансового менеджменту агрохолдингів належать:

- постійне підтримання поточної платоспроможності (ліквідності), тобто своєчасне виконання поточних зобов'язань за рахунок оборотних активів;
- сприяння зростанню рентабельності власного капіталу, тобто максимізація прибутку на кожну грошову одиницю вкладених засновниками коштів;
- підтримання платоспроможності в довгостроковому періоді, тобто виконання зобов'язань перед інвесторами та кредиторами, які мають довгострокові вкладення в підприємства;
- забезпечення фінансовими ресурсами процесів розширеного відтворення.

Отже, в середовищі агрохолдингів управління фінансами є своєрідним інструментом реалізації корпоративної фінансової політики. Цей процес

забезпечується через вплив на організацію і використання фінансових відносин та фінансових ресурсів. Ефективне управління фінансами агрохолдингів передбачає правильне використання власних фінансових ресурсів, залучення додаткових фінансових ресурсів на найвигідніших умовах, інвестування їх із найбільшим ефектом тощо. При цьому суб'єктами фінансового управління є управлінські структури та фінансовий апарат на всіх рівнях управління в агрохолдингах.

Управлінню фінансами в агрохолдингах властива своя система функцій, які можна поділити на дві групи [2]:

1. Розробка фінансової стратегії діяльності агрохолдингу; формування ефективних інформаційних систем, які забезпечують чітке відслідковування внутрішньої і зовнішньої фінансової інформації та обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень; проведення комплексного аналізу різних аспектів фінансової діяльності агрохолдингу; здійснення фінансового планування діяльності агрохолдингу за його основним напрямком; розроблення системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень; здійснення контролю за реалізацією прийнятих управлінських рішень.

2. Управління активами (оборотними, необоротними, оптимізація їх структури); управління власним та залученим капіталом, оптимізація структури капіталу; управління інвестиціями; управління грошовими потоками від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності; управління фінансовими ризиками (складом, профілактикою та страхуванням фінансових ризиків); антикризове фінансове управління (відновленням фінансової стійкості, забезпеченням фінансової рівноваги та управління санацією агрохолдинга).

Таким чином, система управління фінансами повинна створювати умови для адаптованості до умов ринкової конкуренції та прогресивного нарощування потенціалу агрохолдингів за умови ефективного використання наявних ресурсів. Результатом грамотного управління фінансами є виживання агрохолдингу в умовах конкурентної боротьби; запобігання банкрутства і великих фінансових невдач; лідерство в боротьбі з конкурентами; максимізація ринкової вартості агрохолдинга; прийнятні темпи росту економічного потенціалу агрохолдинга; ріст обсягів виробництва і реалізації продукції, надання послуг; максимізація прибутку і мінімізація витрат; забезпечення рентабельної діяльності тощо. Водночас управління фінансами також

передбачає сферу фінансового забезпечення капітальних вкладень на технічне переобладнання, реконструкцію та розширення агрохолдинга. Для ритмічного відновлення обсягу оборотних коштів в системі управління фінансами агрохолдингу доцільно забезпечити грамотне формування та правильний розподіл виручки від реалізації продукції. Наявність вільних коштів дає змогу інвестувати в інноваційні технології та розширювати виробництво. За допомогою власних виробничих потужностей агрохолдинги мають змогу створювати замкнутий цикл виробництва, що сприяє зменшенню виробничих затрат, зниженню собівартості продукції, ціни та підвищенню конкурентних переваг [1]. Відмінною рисою фінансового механізму агрохолдингів має стати залучення зовнішніх фінансових ресурсів завдяки експортним операціям.

Список використаних джерел

1. Мельник К.Б. Фінансове забезпечення функціонування агрохолдингів в сучасних умовах. *Науковий вісник НУБіП України*. 2013. Вип. 181-5. С. 57-66.
2. Слободяник А. М., Плотник П. А., Зазимко С. А. Проблема впровадження сучасного управління агрохолдингом в умовах діджиталізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7808>.
3. Соболева Г. Г. Управління фінансами підприємства. *Young Scientist*. 2016. № 11 (38). С. 685-688.

Грабович І.В., аспірант

Шпак Н.О., д.е.н., професор

Національний університет «Львівська політехніка»

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Маркетингова діяльність підприємств стає все більше залежною від цифрових технологій, оскільки діджиталізація перетворила способи комунікації, збору і аналізу даних, а також розповсюдження продукту на ринку. У таких умовах підприємства повинні забезпечувати свою маркетингову стратегію достатнім рівнем фінансування та ефективним використанням ресурсів. Використання цифрових технологій дає можливість вимірювати ефективність маркетингових кампаній та відстежувати поведінку користувачів.

Інвестування в правильні маркетингові інструменти забезпечує точний моніторинг результатів та можливість їх оптимізації. Правильно розроблена маркетингова кампанія дає можливість максимізувати ефективність інвестицій та зменшити витрати на рекламу. Наприклад, використання соціальних медіа дає можливість проводити рекламні кампанії з меншим бюджетом, але з більшою кількістю контактів.

Один з ключових принципів фінансування маркетингової діяльності полягає у складанні бюджету. Бюджет маркетингу повинен бути визначений на основі розрахунку потреби у фінансових ресурсах для виконання стратегії маркетингу компанії. Діджиталізація маркетингової стратегії вимагає значного фінансування, оскільки потребує розвитку технологічної інфраструктури, придбання необхідного обладнання та програмного забезпечення, підготовки та навчання персоналу тощо. Підприємства повинні виділяти достатньо коштів на розвиток та впровадження цифрових маркетингових стратегій. Планування бюджету маркетингових кампаній має включати розгляд можливостей використання інструментів інтернет-маркетингу, таких як контекстна реклама, електронна пошта, соціальні медіа та SEO [1]. При цьому, слід враховувати, що ці канали маркетингу можуть бути досить витратними, тому слід визначити оптимальний бюджет для кожного каналу маркетингу.

Для оцінювання ефективності своїх маркетингових кампаній, підприємствам слід вести облік витрат на кожну рекламну кампанію, а також вимірювати результати, такі як кількість продажів, зростання трафіку на сайті, збільшення конверсій тощо. Одним з найпоширеніших фінансових показників є ROI (повернення інвестицій), який показує ефективність інвестицій у маркетинг [2]. Завдяки розрахунку ROI, підприємство може визначити, який з каналів маркетингу приносить більше прибутку та на якій стадії кампанії необхідно коригувати витрати для підвищення її ефективності.

Для врахування ризиків впливу часу у довгостроковому періоду на зміну вартості прибутку та витрат, науковці [2; 3] пропонують використовувати методи дисконтування та розраховувати ефективність маркетингової діяльності за допомогою індексу дохідності як відношення сукупного дисконтованого прибутку від застосування інструментів маркетингу у кожному році, до сукупних дисконтованих витрат на застосування цих інструментів. Даний підхід передбачає розрахунок ефективності комерційних цілей підприємства,

метою якого є максимізація отриманого прибутку від кожної додаткової одиниці грошових одиниць, витрачених на маркетингову діяльність [4].

Вимоги до аналізу даних в маркетинговій діяльності стають все вищими, оскільки підприємства збирають та аналізують великі об'єми даних про споживачів, конкурентів та ринок загалом. Це вимагає залучення кваліфікованих спеціалістів, аналітиків та маркетологів. Важливо вести детальний аналіз результатів кожної маркетингової кампанії, використовуючи відповідні цифрові інструменти аналітики.

Розробка маркетингової кампанії є важливим елементом успішної діяльності підприємства. В умовах діджиталізації, коли все більше та більше людей користуються цифровими технологіями, важливість фінансових аспектів у розробці маркетингової кампанії стає ще більшою. Умови глобальної діджиталізації принесли багато нових можливостей для підприємств з точки зору маркетингу. Діджитал-маркетинг може бути більш ефективним і економічним, ніж традиційні форми маркетингу, але тільки в тому випадку, якщо витрати визначені і контролюються належним чином. Однак, щоб використовувати ці можливості ефективно, підприємства повинні приділяти увагу фінансовим аспектам своєї маркетингової діяльності. У сучасних умовах важливо бути в курсі останніх трендів та використовувати інноваційні цифрові маркетингові інструменти, щоб збільшити свою конкурентоспроможність. Однак, важливо зберігати баланс між креативністю та фінансовою дисципліною.

Список використаних джерел

1. Головчук Ю.О., Дибчук Л.В., Середницька Л.П. Контент-маркетинг як стратегія просування на ринок та поширення послуг. *Економіка та держава*. 2022. № 4. С. 69-75. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.4.69>.
2. Антонюк А.А. Вибір підходів до формування показників оцінки ефективності маркетингової діяльності на підприємстві. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2007. № 2. С. 11-14.
3. Плаксіє Т.В., Білега О.В. Методичні підходи до оцінки ефективності управління системою маркетингу підприємств будівельного сектору. *Формування ринкової економіки*. 2009. С. 109-116.
4. Шпак Н.О., Грабович І.В. Підходи до оцінювання ефективності використання інструментів маркетингу підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 45. С. 84-90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-45-15>.

Дейнека К., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Тоцька О. Л., д. е. н., професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

АЛГОРИТМ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах військового стану в Україні з'являється та розвивається велика кількість кризових явищ, що безпосередньо впливає на економічний стан країни. Оскільки економіка України перебуває у дуже скрутному становищі, велика кількість потужностей, виробництв і підприємств були пошкодженими або зруйнованими, то антикризове управління набуває ще більшої актуальності, ніж у до військовий час.

Антикризове управління є поширеним і практикується у більшості розвинутих країн світу. Адже завчасне виявлення та розроблена стратегія уникнення або подолання може врятувати підприємство від настання фінансової кризи, а, отже, й можливого завершення діяльності.

Метою дослідження є вивчення алгоритму виявлення та подолання кризового стану, враховуючи особливості діяльності підприємств.

Перед тим як застосовувати та розглядати антикризові заходи, потрібно ідентифікувати фінансову кризу та зануритись у її глибини. Існують такі стадії кризи:

Перша стадія. Складається з двох етапів: 1) коли підприємство не має вільних коштів аби погасити всі заборгованості; 2) коли власний капітал підприємства не може покрити заборгованості.

Друга стадія. Відкриває варіанти та можливості аналізування і виявлення потрібних шляхів для усунення неплатоспроможності підприємства.

Третя стадія. Кредитори та керівництво вирішують майбутнє підприємства [1, с. 287].

Менеджмент кризових ситуацій має відповідно до ситуації задіяти такі етапи:

- діагностика кризової ситуації й оцінка її параметрів;

- розробка шляхів і заходів для подолання фінансової кризи та наслідків, які вона спричинила;
- реалізація цих пропозицій;
- вихід до нормального стану функціонування підприємства та відновлення його платоспроможності.

Кожен із цих етапів має детальніші завдання. Наприклад, діагностика кризової ситуації й оцінка її параметрів включає виявлення перших симптомів утворення кризової ситуації або ймовірність її виникнення. Всі результати на етапі діагностики оформляються у рекомендації, прогнози й аналітичні оцінки.

Економічна діагностика має оцінити стан економічних об'єктів, її метою є виявлення проблем розвитку. Завданнями діагностики є: оцінка стану підприємств за обмеженої інформації; оцінка ефективності; визначення можливих варіантів економічної динаміки; оцінка можливих наслідків.

Існує два напрями діагностики:

- 1) оперативна діагностика – діагностика, яка відстежує ризики, інформаційні потоки, беззбитковість і фінансовий стан у загальному;
- 2) стратегічна діагностика – є оцінкою ефективності діяльності підприємства [1, с. 122–124].

Концепція подолання фінансової кризи на підприємстві містить у собі: розробку шляхів і планів для подолання фінансової кризи; покращення міжособистісних комунікацій; наявність документаційних потоків; покращення інноваційних процесів; розробку інших планів і шляхів подолання кризи й оцінку ризику від їх реалізації.

Для успішного подолання фінансової кризи на підприємстві потрібна підтримка, зацікавленість у подоланні та співпраця на всіх можливих етапах. Безперервний контроль і оцінки робіт, високий рівень керівництва та згуртованість персоналу можуть призвести до відновлення функціональності й платоспроможності підприємства.

Щоб отримати швидкі й успішні результати в подоланні кризи, при чому з мінімальними ресурсами, потрібно, в першу чергу, застосувати такі заходи з організації зв'язку: покращення структуризації даних; профілактика кризових ситуацій шляхом внутрішнього та зовнішнього моніторингу середовища підприємства; розвиток нових каналів для комунікації; вдосконалення якості отримання інформації; підвищення кількості та якості групових рішень;

здатність швидко відреагувати та задіяти всі запропоновані шляхи для подолання фінансової кризи шляхом її передбачення; наявність на підприємстві групи менеджерів, які спеціалізуються на подоланні криз [2, с. 23–29].

Реалізація та створення шляхів антикризового управління є дуже важливими для кризового підприємства. Антикризове управління має включати у себе та враховувати стан цього підприємства у матриці кризових станів і повинне бути направленим на мінімізацію впливу негативних факторів.

Стабілізаційна програма кризового підприємства повинна, в першу чергу, запропонувати заходи, які спрямовані на поновлення платоспроможності цього підприємства. Оскільки у підприємства, яке знаходиться під загрозою банкрутства, дуже обмежені або й взагалі відсутні резервні фонди, то термін втілення стабілізаційної програми є дуже малим і саме по цьому можна помітити чим відрізняється звичайне управління від антикризового. Різницею є зміна критеріїв при прийнятті будь-яких рішень.

Головною метою стабілізаційної програми є заповнення різниці між витратами та надходженнями, керуючи коштами. Це здійснюється за рахунок вже отриманих в активах засобів і засобами, які отримуються підприємством, якщо воно вийде з кризового стану.

Заповнити цю «кризову яму» можна за рахунок максимізації або економії.

Для збільшення коштів на підприємстві, потрібно перевести активи у грошову форму, що несе за собою великі витрати і тому вимагає рішучих дій, таких як продаж короткострокових вкладень (зазвичай на кризових підприємствах він задіюється у першу чергу, оскільки це є найпростішим способом мобілізації коштів); продаж дебіторської заборгованості; продаж виробничих запасів, які є надлишковими; продаж запасів вже виготовленої продукції, що припускає більші збитки від продажу й обтяження з податковими органами; продаж нерентабельних виробництв [3, с. 672].

Однією з найбажаніших мір є викуп боргових зобов'язань з дисконтом. Шанс викупити борги виникає через те, що криза на підприємстві знецінює його борги. Це рішення, в рамках стабілізаційної програми, є в умовах, на яких може відбутися викуп.

Антикризове управління має постійно контролювати, аналізувати та моніторити стан підприємства. Щоб проводити аналіз стану кризового підприємства, в першу чергу, потрібно оцінити його потенціал. Необхідно

обов'язково оцінити потенціал у таких розділах як: фінанси; організаційна структура; маркетинг; менеджмент; виробництво; розподіл продукції.

Отже, існує багато зовнішніх і внутрішніх факторів, які можуть спричинити фінансову кризу на підприємстві. Для такого аби уникнути неплатоспроможності та ліквідувати перші ознаки банкрутства на підприємстві, необхідно розробити та задіяти фінансово-економічний комплекс дій і розробити стратегію. Також дуже важливо виявити фінансові складнощі на початкових рівнях, це підвищить шанси уникнення виникнення банкрутства. Важливо зазначити, що в сучасних умовах антикризові заходи варто було б задіювати не тільки на кризових підприємствах, а й на фінансово стабільних.

Зрозумілим є і те, що боротьба з фінансовою кризою є довгим та важким процесом, який потребує згуртованості, мотивації та дотримання послідовності і правил.

Список використаних джерел

1. Ткаченка А. М., Телін С. В. Антикризове управління як один з напрямів підвищення ефективності управління діяльності підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 3. С. 122–124.
2. Ватченко О. Б., Шаранов Р. С. Антикризове управління підприємства в умовах нестабільного ринкового середовища в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 6. С. 23–29.
3. Бланк І. А. Антикризове фінансове управління підприємством. Київ: Ельга. Ніка-Центр, 2006. С. 672.

Єскатерінін І. В., магістр, I курс
Поліський національний університет

Шубенко І. А., к.е.н., доцент
Поліський національний університет

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ З РФ

В умовах війни з РФ кожне українське підприємство, організація знаходяться у стані абсолютної невизначеності, що пов'язане із зовнішніми викликами, які зумовлені війною. Крім того, економіка нашої країни суттєво похитнулася, через повномасштабне вторгнення РФ, адже українські підприємства втратили своє майно, будівлі, засоби виробництва, окремі економічні зв'язки, ринки збуту своєї продукції. Тому нині виходить на перший план у сфері організації фінансового менеджменту процес організації фінансового планування та прогнозування на підприємствах. Ще до війни питання організації фінансового планування та прогнозування було актуальним через високоризиковість зовнішнього середовища, а в умовах війни гострота цього питання посилилася.

Питання організації фінансового планування не нове у сфері організації підприємницької діяльності, це питання розкривалося, зокрема, Поддєрьогінім А.М., Біликом М.Д., Тешевою Л.В., Хохловим М.П. Сердюковим К.І., Великим Ю.М., Хлевицькою Т.Б., Ставерською Т.О. Вони визначали основні теоретико-практичні засади фінансового планування та прогнозування, проблеми, які виникають при цьому, шляхи їх вирішення. Процес організації фінансового планування у діяльності підприємств, під час війни з РФ потребує вдосконалення та є досить важливою складовою фінансової стратегії кожного підприємства, особливо це посилиться після перемоги України у період відновлення.

Наскільки у підприємствах правильно організована система фінансового планування і прогнозування настільки буде ефективно воно працювати, здійснювати основне своє призначення та йти до визначеної мети. Діяльність будь-якої підприємницької діяльності потребує логічного і чіткого фінансового

плану або прогнозування у довгостроковій перспективі. Ринкова економіка несе високі ризики для суб'єктів господарювання, тому роль фінансового планування лише посилюється.

Науковці по різному підходять до сутності фінансового планування, розглянемо окремі положення. Як з позиції юридичних осіб так із позиції юридичних осіб. Так, багато авторів розглядають фінансове планування з позиції управління доходами та витратами. Наприклад, «Фінансове планування – це процес аналізу ситуації та складання плану діяльності, пов'язаної з доходами та витратами, спрямованої на досягнення певних фінансових цілей» [4]. Інший автор, розглядає фінансове планування як функцію управління «... що спрямована на планування доходів та напрямків витрачання грошових коштів підприємства, прогнозування результатів їх руху та впливу на економічне оточення, тобто процес розробки системи фінансових планів, фінансових норм і нормативів різного змісту і призначення залежно від завдань та об'єктів планування, спрямованих на забезпечення подальшого економічного розвитку підприємства» [3, с. 6].

Зазвичай, ціллю фінансового планування є визначення обсягу фінансових ресурсів окремо взятого підприємства, враховуючи величину формування виручки підприємства за рахунок власних та позикових коштів, а також ефективний розподіл фінансових ресурсів для досягнення основної мети підприємства. Ціль підприємства досягається за допомогою низки завдань, а саме: визначення необхідних фінансових, людських, матеріальних та інших ресурсів; встановлення зв'язків із банківськими установами та іншими кредиторами підприємства для залучення необхідних ресурсів, окреслення і чітке розуміння плану податкових та інших зборів, що надходять до бюджету та соціальних фондів, виявлення основних напрямів витрачання коштів, жорсткий контроль за ефективністю витрачання власних та позикових коштів. Тому поняття фінансове планування є досить багатогранне через його векторність. Основні підходи до поняття «фінансове планування» показане на рис.1.

З фінансовим плануванням тісно пов'язане і таке поняття як фінансове прогнозування. Недооцінювання як планування так і прогнозування може стати одним із чинників банкрутства підприємства, як зазначають науковці [2, с. 278]. Тобто між цими поняттями існує тісний зв'язок.

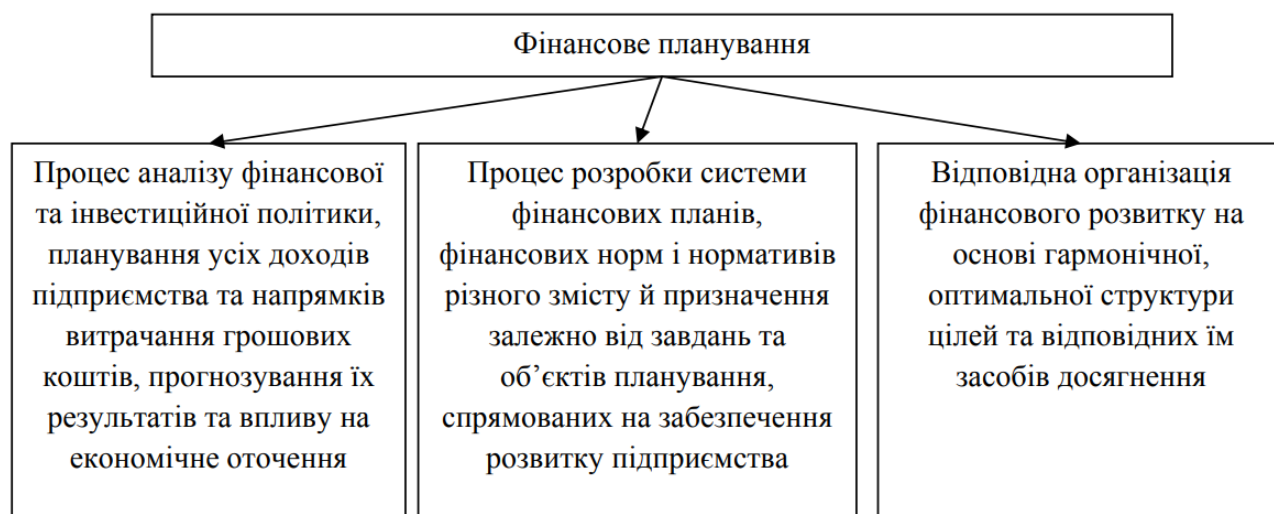

Рис. 1. Основні підходи до поняття фінансове планування

Джерело: [1, с. 279].

Деякі вчені-економісти наголошують на тому, «...що фінансове планування – це процес, що складається з певних етапів, зокрема:

- 1) аналізу інвестиційних можливостей та можливостей поточного фінансування, які має підприємство;
- 2) прогнозування наслідків поточних рішень з метою запобігання неочікуваного у майбутньому;
- 3) обґрунтування обраного варіанту з ряду можливих рішень для включення його у заключний план;
- 4) оцінки результатів, яких досягнуло підприємство, відповідно до параметрів, встановлених у фінансовому плані» [1].

Розглянемо, які методи використовуються при фінансовому плануванні та прогнозуванні, що показано у табл. 1.

Вказані методи не є статичними або такими, що використовуються виключно у плануванні або прогнозуванні, при одному і тому ж процесі може використовуватися як ті, так і інші методи, тільки планування є більш точним і ґрунтується на реальних показниках, в той час як прогнозування може ґрунтуватися на планових показниках, які часто піддаються корекції, а тому прогноз не завжди може бути точним.

Тобто за фактом фінансове планування переплітається із прогнозуванням, а іноді використовуються і однакові методи дослідження при цьому.

Таблиця 1

**Порівняння методів, які використовуються при
 фінансовому плануванні та прогнозуванні**

Методи, які використовуються при плануванні	Методи, які використовуються при прогнозуванні
Коефіцієнтний метод – визначення величини доходів і витрат.	Метод часових рядів – це використання послідовності економічних показників, вимірних через однакові інтервали часу
Метод оптимізації планових рішень - , де розробляються кілька варіантів планових показників, за якими вибирається найбільш оптимальний варіант	Балансовий метод - це метод, що передбачає розробку балансів на основі системи показників, в якій одна частина характеризує ресурси по джерелам їх надходження, а інша (що дорівнює першій) вказує на розподіл (використання) таких ресурсів по всім напрямкам їх витрачання
Мережевий метод - заснований на теорії графів, який дозволяє на основі мереживних графів здійснювати управлінський процес	Метод експертних оцінок передбачають багатоступеневе опитування експертів за спеціальними схемами та подальшу обробку отриманих результатів за допомогою інструментарію економічної статистики (метод Дельфі, метод комісії, метод віднесеної оцінки, метод прогнозованого графа).
Нормативний метод - спосіб, що передбачає застосування системи нормативів, норм витрачання ресурсів,	Економетричні методи зможу виявити особливості функціонування підприємства та передбачити на цій основі його майбутньої поведінки у разі зміни будь-якого з параметрів моделі.

Джерело: [3].

Виходячи з вище розглянутого, ми прийшли до такого. В умовах невизначеності, фінансових криз, а наразі, і війни з рф підприємства конче потребують чіткого фінансового планування, яке буде ґрунтуватися на теоретичній складовій та швидкій адаптації до умов, які постійно змінюються.

Крім того, фінансове планування та прогнозування через свою трьохвимірність, наприклад оптимістичний варіант, песимістичний та найбільш реалістичний сценарій сприятиме чіткому баченню фінансової складової підприємства, що надасть змогу швидко реагувати на виклики та приймати адекватні рішення.

Фінансове планування та прогнозування тісно пов'язані між собою, через сукупність методології та методів роботи, сценаріїв розвитку подій, терміни виконання. Фінансове планування використовується у короткострокових періодах, фінансове прогнозування у подовжених часових рамках.

Крім того, вважаємо, що фінансове планування і прогнозування доповнюють один одного та є важливою складовою організації фінансового менеджменту на окремо взятому підприємстві.

Список використаних джерел

1. Великий Ю.М., Чвартецька О.В. Теоретичні основи фінансового планування та прогнозування на підприємстві
URL http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/3.pdf
2. Сердюков К.І., Великий Ю.М., Десніков К.С. Роль фінансового планування і прогнозування у забезпеченні фінансової стійкості підприємства. Економіка та суспільство. Випуск 11.2017. С. 277-282
3. Хлевицька Т.Б. Фінансове планування та бюджетування: навчальний посібник. Київ. Державний університет телекомунікацій, 2021. 130 с.
4. Як жити так, щоб вистачало? URL <https://financer.com/ua/blog/finansove-planuvannia/>

Лященко Я.Ф., студентка
фаховий молодший бакалавр, III курс
ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБіП України»

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

В Україні у період подальшої розбудови ринкової економіки виникає нагальна потреба у дослідженні економічних процесів, аналізів становлення та розвитку ринкових відносин, розробці рекомендацій для прийняття ефективних управлінських рішень щодо успішного реформування економіки. Важливе значення в цих умовах має розвиток фінансовий ринок, що відображає соціально-економічні зміни. Становлення фондового ринку в Україні відбувалося в умовах недостатнього досвіду та супроводжувалось періодичною зміною його моделі, на сучасному етапі розвитку він має елементи як європейської, так і американської моделей фондового ринку.

У нашій державі фінансовий ринок сформувався для обслуговування завдань приватизації державної власності, тому він спочатку й виконував в основному функцію перерозподілу власності. На цій основі вітчизняний фінансовий ринок набув боргового, а не інвестиційного характеру. Причини цього й у особливостях сформованої структури власності. Акціонерна власність в Україні характеризується як інсайдерська, зі значною часткою великих пакетів акцій у мажоритарних власників. Така структура власності не стимулює виходу емітентів на фінансовий ринок, а загроза поглинання і перехоплення фінансового контролю над підприємствами є дуже реальною. Головною проблемою української акціонерної власності є не малі обсяги фінансування, а побоювання втрати контролю над власністю. Однак і в цих умовах перспектива може бути лише одна — трансформація фінансового ринку в основний інструмент переходу акціонерної власності до ефективного власника. Світова практика нагромадила багатий досвід функціонування фінансового ринку як механізму, що дозволяє мобілізувати та перерозподіляти грошові кошти, фінансувати інвестиційні проекти та досягати найбільшого ефекту в управлінні власністю та фінансовими активами.

Фінансовий ринок та ринок цінних паперів ототожнені. На сьогодні в Україні у цілому створені інститути, які забезпечують функціонування фінансових ринків, однак немає досить ефективного механізму залучення такими інститутами. Сучасний ФР країни має всі елементи інфраструктури, властиві фондовим ринкам розвинених країн, однак стан його розвитку неповною мірою відповідає загальносвітовим тенденціям. На вітчизняному ринку цінних паперів не вистачає фінансових інструментів із високим інвестиційним потенціалом, відзначається низька капіталізація, недостатня прозорість, обмежена ліквідність, відсутня торгівля похідними цінними паперами та строковими контрактами – фінансовими і товарними ф'ючерсами.

Торгівельна активність залежить від присутності на ринку іноземного спекулятивного капіталу. Більшість вітчизняних цінних паперів, акцій мають документарну форму випуску, яка ускладнює їх обіг та зумовлює високу вартість транзакційних витрат. Залишається недосконалою інфраструктура ФР, права інвесторів та громадян недостатньо захищені. Можливості ФР використовуються на невисокому рівні, цей важливий сегмент національного фінансового ринку не забезпечує вільне та швидке переливання інвестиційного капіталу, створення відповідних умов для розвитку виробництв, запровадження наукоємних технологій.

Таким чином, ФР у країні не завжди здатен позитивно впливати на розвиток вітчизняної промисловості та економіки. Спричинена така ситуація недостатньою регулюючою роллю держави, відсутністю умов, в яких суб'єкти ринку зобов'язані дотримуватись загальносупільних інтересів, діяти у межах чітко визначених загальних правил. Зокрема, стримує зростання корпоративного інвестування та іноземних інвестицій недосконала нормативно-правова база. Відсутність достатніх законодавчих основ щодо функціонування іпотечних та інвестиційних банків не дозволяє створювати успішно реалізовану в розвинених країнах змішану модель ФР, у тому числі в частині присутності на ринку корпоративних цінних паперів – як банків, так і спеціалізованих інвестиційних інститутів.

Недостатнє законодавче регулювання таких базових аспектів функціонування ринку, як ціноутворення, ринкова стабільність, оподаткування, прозорість. На зменшення обсягів ФР, що відбувалось протягом останніх років, вплинула низка чинників, зокрема невисока ліквідність вітчизняних цінних

паперів, розпорошеність і фрагментарність біржової та депозитарної інфраструктури, незначна частка біржового сегменту ринку в порівнянні із позабіржовим, недостатня кількість інвестиційно-привабливих фінансових інструментів. У цілому ФР країни потребує подальшого реформування та удосконалення механізмів функціонування. Незважаючи на досить високу динаміку свого формування, ФР як ефективний механізм реалізації інвестиційних програм держави, суб'єктів підприємницької діяльності досі знаходиться на стадії формування та розвитку. Разом із тим, Україна має достатній економічний потенціал для розбудови національного фондового ринку, темпи розвитку якого випереджатимуть динаміку зростання валового внутрішнього продукту.

Інфраструктура ФР забезпечує зв'язок між емітентами та інвесторами шляхом здійснення таких функцій:

- виконання угод із цінними паперами та їх похідними та відповідно мінімізація супутніх ризиків;
- здійснення поставки фондових інструментів покупцеві або його довірений особі з перереєстрацією в обумовлені строки прав власності;
- оплата поставлених цінних паперів, їх відповідне зберігання та облік.

Одним із критеріїв, що характеризують рівень розвитку інфраструктури ФР, є кількість професійних учасників, ліцензованих Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку України на здійснення відповідної діяльності. Формування фінансового ринку нерозривно пов'язано з процесом активізації інших складових цього ринку: ринку страхових послуг, ринку цінних паперів та ринку кредитних ресурсів.

Розвиток та становлення фінансового ринку України є необхідною передумовою розвитку інших секторів економіки держави. Добре функціонуючий страховий ринок, розвинені небанківські кредитні установи, пенсійні фонди та інші фінансові установи сприяють стабільному та прогнозованому розвитку усіх економічних процесів у суспільстві. Акумуляуючи значні обсяги грошових коштів, фінансові установи є потужним джерелом інвестицій в економіку країни, що розвивається досить динамічно. Фінансовий ринок є однією з найважливіших ланок національної економіки. В Україні вже зроблено перші кроки на шляху стратегічного аналізу та прогнозування розвитку окремих видів фінансових установ та ринків, зокрема

здійснено аналіз банківської системи, ринку цінних паперів, страхового ринку. При цьому фрагментарно для окремих сегментів фінансового ринку України вирішувалися тактичні питання на короткий період часу. Невизначеними залишалися і пріоритети фінансового сектору України в умовах глобалізації світових фінансових ринків. Відсутність цілісного бачення концептуальної моделі всього фінансового сектору України на довготермінову перспективу призводить до нескоординованого розвитку фінансових установ і ринків із існуючими потребами у відповідних фінансових послугах з боку реального сектору економіки та населення України. Подальший розвиток економіки є неможливим без розвиненого, стабільного, надійного та ефективного фінансового ринку нашої держави. Таким чином, однією з найважливіших цілей нинішнього етапу розвитку економіки країни є втілення обґрунтованих та системних реформ у фінансовому секторі для забезпечення додаткових джерел фінансування економічного зростання. Це в свою чергу потребує розробки та послідовного впровадження довготермінової комплексної стратегії розвитку фінансового сектора України, враховуючи існуючі економічні реалії та стратегічні пріоритети України в умовах глобалізації світових фінансових ринків.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL://<http://www.minfm.gov.ua> (дата звернення 20.04.2023р.)
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14/ed20190207> (дата звернення 20.04.2023р.)
3. Сайт НБУ. URL: <http://bank.gov.ua> (дата звернення 20.04.2023р.)

Мажак Вікторія, здобувачка освіти, III курс
Борис В. М., викладач – методист
*ВСП «Стрийський фаховий коледж Львівського
національного університету природокористування»*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Фінансовий менеджмент представляє собою систему управління фінансовими ресурсами та оборотом грошових засобів підприємства. І як кожну управлінську систему його потрібно розглядати в двох аспектах. З одного боку, складовою фінансового менеджменту є суб'єкт управління (тобто підсистема, що управляє), з іншого боку – об'єкт управління (тобто підсистема, якою управляють).

Як суб'єкт управління фінансовий менеджмент підприємства включає:

органи державного управління;
фінансові й податкові органи;
власника;
апарат управління підприємством.

Тобто, фінансовий менеджмент як суб'єкт управління охоплює всі рівні управління.

Безпосередньо на підприємстві управління здійснює апарат управління підприємством (служба фінансового менеджера) та власник (засновники, збори акціонерів).

Як об'єкт управління фінансовий менеджмент піддається впливу потоків управлінських рішень, реалізація яких дозволяє підтримувати підприємство у стані ділової активності.

Процес управління складається з наступних етапів (рис. 1.1).

Об'єктами управління на підприємствах є: майно; майнові права; роботи і послуги; інформація; результати інтелектуальної діяльності; нематеріальні блага.

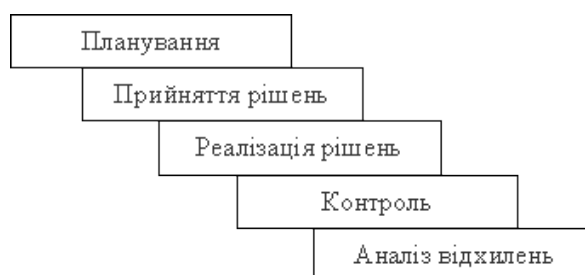

Рис. 1.1. Схема етапів процесу управління

Основною характерною рисою всіх об'єктів управління є те, що вони можуть вільно змінювати власника, якщо вони не обмежені в обігу і не вилучені з обороту.

Об'єктами фінансового менеджменту є фінанси підприємств та його фінансова діяльність, тобто економічні відносини, які опосередковані грошовим обігом, зміна розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Матеріальною основою фінансового менеджменту є грошові потоки підприємства, які втілюються в реальному грошовому обігу, викликаному рухом вартості.

Слід підкреслити, що фінансовий менеджмент є невід'ємною складовою загального менеджменту підприємства. Адже, фінансовий менеджмент дозволяє більш ефективно вирішувати виробничі (програма виробництва і збуту, якість виробничих, матеріальних, фінансових ресурсів, місце розміщення виробництва, його потужність), економічні (оборот і його структура, структура витрат, прибуток, рентабельність, дивіденди), фінансові цілі (платоспроможність, ліквідність, інвестування, фінансування, фінансова структура) господарюючого суб'єкта. Крім того, фінансовий менеджмент дозволяє виявляти й аналізувати взаємозв'язки між цілями підприємства та координувати їх.

З метою реалізації процесу управління фінансами підприємств застосовується фінансовий механізм.

В економічній літературі поняття “фінансовий (фінансово-кредитний) механізм” використовується досить широко. Але єдиної думки щодо його визначення та його складових не існує. Серед розмаїття визначень і підходів

вчених та практиків до поняття “фінансовий механізм” найбільшої уваги заслуговують два аспекти, два підходи до розуміння його суті.

Перший підхід полягає в тому, що під фінансовим механізмом розуміють функціонування безпосередньо фінансів підприємств. Матеріальним відображенням фінансових відносин є грошові потоки. Організація цих потоків, порядок їх здійснення відбувається за певними правилами, певними напрямками, що і характеризує фінансову “техніку”. На підставі даного підходу і виходить розуміння фінансового механізму як організаційного відображення фінансових відносин. Такий підхід до визначення фінансового механізму відображає внутрішню організацію функціонування фінансів підприємств. Однак, це цілком точно втілюється в понятті “організація фінансів”, і ототожнювати це поняття з фінансовим механізмом недоцільно.

Другий підхід до розгляду поняття “фінансовий механізм” полягає в тому, що його розуміють як сукупність методів і форм, інструментів, прийомів і важелів впливу на стан та розвиток підприємства. Цей підхід відображає зовнішню дію функціонування фінансів підприємств, характеризує фінанси як вирішальний фактор впливу апарату управління на економічний стан підприємства. Завдяки такому аспекту суті фінансового механізму необхідно чітко визначити його складові, його структуру.

Враховуючи, що фінансовий механізм дає уявлення про те, за допомогою чого можна здійснити фінансовий вплив, і повинен показувати, як це зробити, то у складі фінансового механізму доцільно виділяти фінансові інструменти, за допомогою яких реалізуються прийняті рішення та фінансові індикатори, що достовірно відображають стан суб’єкта фінансових відносин.

Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання та система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.

Фінансовий механізм має певну загальну модель (див. рис. 1.2).

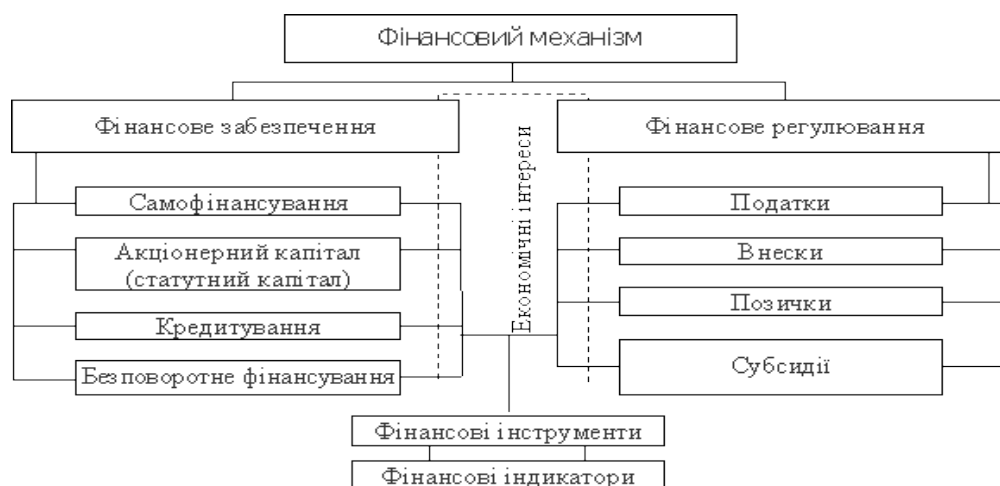

Рис. 1.2. Загальна модель фінансового механізму

Фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на вирішення окремих завдань фінансової політики господарюючого суб'єкта. При цьому розрізняють забезпечувальну і регулятивну його дію. Забезпечувальна дія проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто покриття повсякденних потреб і характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення. Регулятивна дія здійснює вплив через виділення достатніх коштів та через конкретну форму фінансового забезпечення і характеризує активний вплив фінансового забезпечення. В цілому ж дія фінансового механізму спрямована на реалізацію економічних інтересів учасників фінансових відносин.

Вона має наступні напрями свого прояву:

за допомогою фінансових інструментів встановлюються певні пропорції розподілу доходів, які впливають на забезпеченість фінансовими ресурсами;

за допомогою встановлення певних пропорцій розподілу доходів встановлюється відповідна система реалізації економічних інтересів.

Фінансове забезпечення та фінансове регулювання проводиться за допомогою фінансових інструментів, які, в свою чергу, мають свої важелі впливу, а саме:

первинного впливу, що діють у процесі вилучення частини доходів (податки, внески, відрахування);

вторинного впливу, що діють шляхом збільшення доходів (банківські позички, бюджетні субсидії).

Дія фінансових інструментів здійснюється на основі:

загального підходу, характерного для всіх суб'єктів фінансових відносин (єдиний рівень оподаткування, кредитування, фінансування);

селективного, диференційованого підходу.

При здійсненні ефективної фінансової політики перевага надається селективному підходу.

Важелі впливу на соціально-економічний розвиток підприємства визначають характер дії фінансових інструментів, коригують цю дію та поділяються:

за напрямом дії – стимули, санкції;

за видами – норми й нормативи;

за методологічними засадами – умови і принципи формування доходів, нагромаджень і фондів; умови і принципи фінансування і кредитування.

В теорії фінансів система фінансових індикаторів включає:

фінансові категорії;

фінансові показники;

фінансові коефіцієнти.

Застосування фінансових категорій як фінансових індикаторів не є доцільним, тому що вони відображають лише наукову абстракцію реальних економічних відносин, тобто чисто теоретичні поняття і не можуть використовуватись як інформаційна база. Фінансові показники підприємства характеризують кількісну сторону фінансових відносин і показують обсяги фінансових операцій, що дозволяє оцінити масштаби фінансової діяльності. Фінансові коефіцієнти – це відносні фінансові показники, які виконують оцінюючу функцію, тобто дають можливість оцінювати фінансову діяльність. Саме вони можуть виступати у ролі фінансових індикаторів, якщо при їх визначенні виконуються вимоги повноти, достовірності та своєчасності.

Отже, по-перше, фінансовий механізм – це складна система, яка дозволяє управляти фінансовою діяльністю. По-друге, це механізм, який дозволяє вирішувати практично всі проблеми, але слід враховувати, що роль фінансів у відносинах розподілу є вторинною і основне регулювання здійснюється в сфері виробництва.

Мартинюк Г. П., к.е.н., старший викладач
Поліський національний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Домінантами успіху бізнесу вважають досягнення бажаного стану соціальної відповідальності та підвищення рівня капіталізації підприємств на основі отриманого прибутку. З часів античності й дотепер для бізнесу залишаються актуальними і набувають дедалі більшого значення питання фінансового стану, результатів діяльності, наявності і управління грошовими коштами та власним капіталом. Вибір європейського вектору розвитку та системні перетворення економіки потребують адаптації національних стандартів та переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності.

Відтак, фінансова звітність має базуватися на взаємній узгодженості засад ведення обліку та складання фінансової звітності. Їх суть для потенційних користувачів віддзеркалюється в отриманні достатнього рівня фінансової інформації для прийняття ефективних управлінських рішень. І тому наразі, нагальними постають питання теоретичних засад формування фінансової звітності.

Серед дослідників теорії обліку та звітності можна відзначити Р.О. Костирко, Н.О. Лоханова, І.О. Макаренко, В.В. Петрушевська, М. Проданчук, Т.М. Сльозко та ін., наукові праці яких присвячено формуванню теоретичних концепцій та обґрунтуванню ролі і об'єктивної необхідності фінансової звітності.

Розкриття сутнісних характеристик поняття “фінансова звітність” дає підстави стверджувати про фінансово-економічну природу даного процесу. Така наукова позиція базується, передусім, на тому, що для фінансової звітності властивий механізм фіксації залишків по рахунках на певну дату, в основі якого генеруються паралельні процеси засад, щодо визначення результатів діяльності підприємства. Процес формування фінансової звітності пов'язаний із веденням фінансового обліку та нормативним регулюванням формування звітності.

В Україні фінансова звітність регулюється законом України «Про бухгалтерській облік та фінансову звітність», національними та міжнародними

стандартами фінансової звітності. Так, Сторожук Т. М. стверджує що «виправданим з погляду уніфікації бухгалтерського законодавства буде внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» щодо максимального наближення термінів, що використовуються в цих документах, до загальноприйнятої термінології МСФЗ»[2].

Відтак, на основі узагальнення дослідження законодавства та різних наукових підходів дозволило констатувати, що фінансова звітність, починаючи від найпростіших форм балансу та звіту, завжди пов'язується з фіксацією фінансових ресурсів та визначенням результатів діяльності підприємств.

Результатом опрацювання теоретичних основ наукового дослідження стало обґрунтування трьох основних позицій. По-перше, фінансова звітність функціонує в системі економічних відносин фіксуючи фінансовий стан підприємства на певну дату. По-друге, визначення результатів діяльності у відповідності із видами діяльності підприємства. По-третє, деталізація інформації про рух грошових коштів, джерела зміни власного капіталу та іншої інформації визначеної Примітками.

Невід'ємним сегментом для великих підприємств, підприємств суспільного характеру та особливого виду є формування звіту про управління та звіту про платежі на користь держави. Фінансова звітність зазначених суб'єктів господарювання повинна бути засвідчена аудиторським висновком.

Разом з тим, враховуючи особливості організації взаємовідносин при формуванні фінансової звітності, можна віддзеркалити структурні та інфраструктурні суб'єкти державного та недержавного організаційно-правового статусу, а також формальні та неформальні інституції, що визначають “правила гри” для прямих (бізнес, внутрішні користувачі) та опосередкованих (державні і недержавні установи) учасників відносин при формуванні звітності підприємствами (рис. 1). Пріоритетним завданням зазначених фінансових та не фінансових інституцій визначено процес забезпечення їхньої спроможності до системного поєднання спільних фінансово-економічних інтересів щодо правильності, своєчасності та достовірності фінансової звітності.

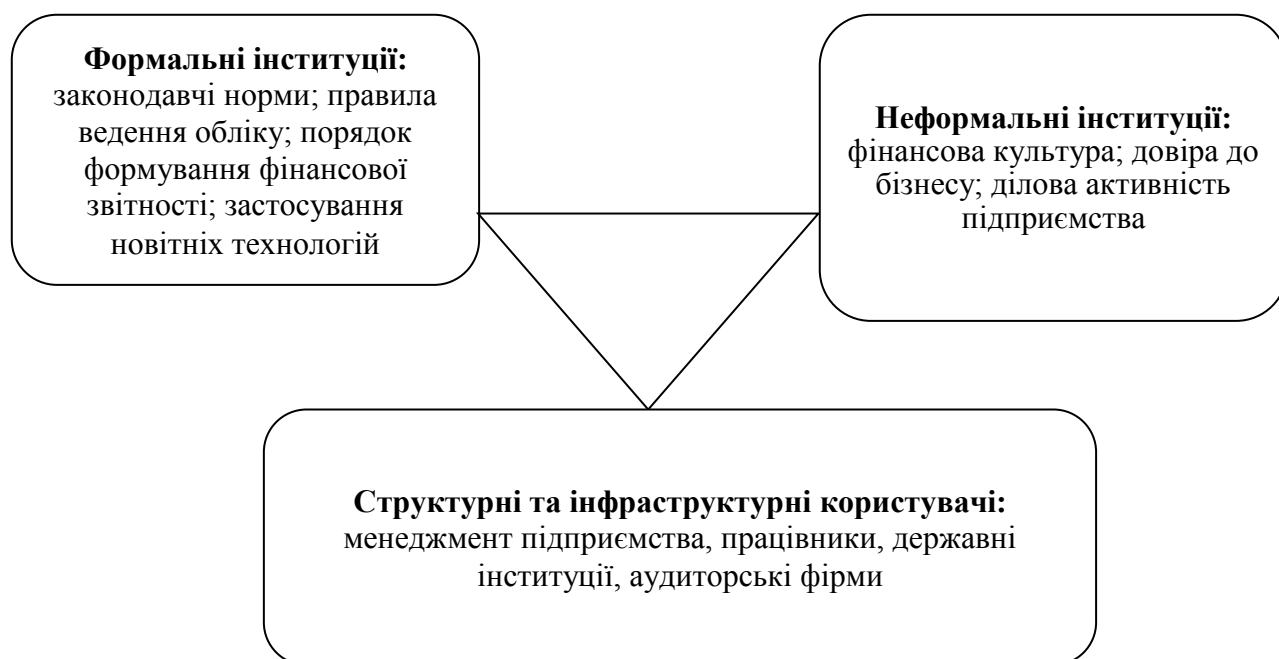

Рис. 1. “Інституціональний трикутник” взаємодії учасників та користувачів фінансової звітності

Першопричиною формування фінансової звітності за відповідними формами є законодавчі норми та правила визначені стандартами. Для організації процесу формування фінансової звітності застосовуються різні доступні підприємству бухгалтерські програми, ділова активність та фінансова культура.

Так у наукових доробках Драган О. О. стверджує що «Трансформація антикризового менеджменту суб'єктів господарювання відповідно до Кодексу з процедур банкрутства (2018) актуалізує розроблення та реалізацію заходів антикризового менеджменту з урахуванням новацій чинного законодавства» [1]. Разом з тим він зазначає що « нормативно не врегульованим аспектом використання даних фінансової звітності у контексті антикризового менеджменту під час санації до відкриття провадження у справі про банкрутство та судової санації є формування системи показників аналізу фінансово-господарського стану на основі фінансової звітності, складеної відповідно до НП(с)БО 1. [1].

Враховуючи зазначене, запропоновано використання ієрархічних інституціональних трансформацій при формуванні звітності.. На першому рівні здійснюється формування звітності в основі якої закладено процес зростання

фінансової культури. Другий рівень пов'язаний з відновленням консолідованої відповідальності бізнесу, що є визначальною умовою взаємодії користувачів звітності.

Список використаних джерел:

1. Сторожук Т. М. До питання термінологічного трактування дефініції "фінансова звітність". Облік і фінанси. 2019. № 4. С. 54-62.
2. Драган О. О. Фінансова звітність як інструмент антикризового менеджменту. Економіка та управління АПК. 2022. № 1. С. 131-139.

Пасічний В.А., аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні економічні відносини в Україні обумовлюють діяльність підприємств та умови їх функціонування. Для того, щоб зберегти свої позиції на ринку підприємствам, потрібно правильно визначати свою стратегію і тактику поведінки та систематично проводити управління діяльністю підприємства задля підвищення ефективності функціонування та одержання прибутку. Важливим елементом загальної системи управління фінансовою діяльністю підприємства та підвищення його фінансової безпеки є система ефективного управління його фінансовими ресурсами.

Ефективне управління та співвідношення власних і залучених фінансових ресурсів на підприємстві повинно бути одним із головних завдань суб'єктів господарювання. Адже при досягненні оптимізації, ефективності, та раціонального розподілу фінансових ресурсів на підприємстві можна забезпечити стабільність діяльності та підвищити рівень фінансової безпеки.

Джерелами формування фінансових ресурсів підприємств є власні та залучені кошти. Власний капітал характеризує загальну вартість засобів підприємства, які належать йому на правах володіння, користування та розпорядження, тобто перебувають у його власності й використовуються

суб'єктом господарювання для формування частини активів безстроково на безоплатній, безповоротній основі [1].

Залучені кошти представлені отриманими на фінансовому ринку короткостроковими та довгостроковими кредитами. Поряд із можливістю необмеженого доступу до кредитних коштів як позитивною стороною використання залученого капіталу, умови його отримання (зокрема, термін кредитування, відсоткова ставка) можуть бути досить обтяжливими для суб'єктів господарювання [2, с.15], що зменшує інтерес до залучення фінансових ресурсів такого виду.

Проведений аналіз динаміки фінансових ресурсів свідчить, що у 2022 загальний обсяг джерел фінансування скоротився на 7,6 %. Загальний обсяг власного капіталу зменшився на 9,1 %. Від'ємний показник величину власного капіталу на підприємстві спровокований наявністю непокритого збитку протягом аналізованого періоду. При цьому обсяг довгострокових зобов'язань і забезпечень зріс на 2,46 %. Управління капіталом компанії спрямовується на забезпечення безперервності системної діяльності підприємства з одночасним забезпеченням зростання приросту прибутків завдяки оптимізації співвідношення власних та залучених коштів. Обсяги поточних зобов'язань і забезпечень у 2022 року в порівнянні з 2019 – зменшились на 25,48% (рис.1)

При раціональному формуванні фінансових ресурсів та визначення ефективних напрямків їх вкладення, а також дієвого контролю за їхнім функціонуванням, досягаються вагомі результати виробничо-господарської діяльності підприємств. Та навпаки, при недостатній кількості фінансових ресурсів на підприємстві виникають проблеми, які мають негативний вплив на виробничу діяльність, на конкурентоспроможність та на прибуток загалом.

Одним із основних напрямків підвищення ефективності діяльності підприємства та забезпечення його фінансової безпеки є оптимізація джерел формування та раціонального розподілу фінансових ресурсів. При виявленні проблем з фінансовими ресурсами на підприємстві, необхідно визначити пріоритетні напрямки удосконалення їх джерел формування.

Отже, варто відмітити, що будь яке підприємство повинно визначити для себе оптимальні шляхи удосконалення джерел формування фінансових ресурсів та виявити саме ті шляхи вкладення ресурсів, що зможуть забезпечити додатковим капіталом та підвищити репутацію підприємства. Раціональний

розподіл та результативне формування фінансових ресурсів, впливають не тільки на фінансовий стан підприємства, а також мають вплив на державні грошові потоки. Тому необхідно приділяти увагу питанню фінансових ресурсів підприємств. Адже, на сьогодні, існує безліч сфер, які потребують вкладень та інвесторів, що шукають перспективні підприємства для власних вкладень.

Список використаних джерел:

1. Дропа Я.Б., Терешко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах розвитку фінансової системи [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/01/60-1.pdf>
2. Бойко Є. М. Сучасний стан та проблеми процесу формування фінансових ресурсів підприємства в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 15-16.
3. Слюсаренко К. В. Проблеми формування та використання фінансових ресурсів підприємств України в сучасних умовах господарювання. *Молодий вчений*. 2015. № 5 (20). С. 84 -91
4. Куліченко Ю.Л. Фінансові ресурси підприємства та їх оптимізація. *Молодіжний вісник УАБС НБУ. Серія «Економічні науки»*. 2013. № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bulletin.uabs.edu.ua/> / B726B86443B5FFB6C3

Тофан І.М., к.е.н., доцент

Львівський національний університет природокористування

Семко В.Г., аспірант

Національний педагогічний університет імені М.П.Дрогоманова

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку України сільське господарство є важливим джерелом податкових надходжень до державного бюджету. За статистичними даними Національного банку України частка сільського господарства у структурі ВВП у 2021 році складала 10,2%, що на 1% більше рівня 2020 року [2]. На агропродовольчу продукцію припадає найбільша частка загального експорту України – близько 41% за рік, а добробут 13 млн. сільських жителів прямо залежать від стану національного агросектору [1]. У 2022 році українські аграрії експортували агропродукції на \$20 млрд, проте ці показники є на 50% нижчими, ніж були за рік до повномасштабного російського вторгнення в

Україну. Все це впливає і на світові ринки, адже і значною мірою через війну в Україні світові ціни на продовольство в середньому за 2022 рік були на 14,3% вищі, ніж у 2021 році.

Податкові надходження від агропромислового сектору економіки у 2021 році становили – майже 50 млрд. грн., або 11% у структурі усіх податкових надходжень. Крім того сільське господарство демонструвало найвищий приріст виробництва в 2021 році – 14,4% і за підсумками 2021 року виробництво в аграрній галузі зросло на 19,2%. Однак з початком 2022 року виникли значні проблеми формування доходної частини бюджетів, адже повномасштабна війна значно послабила фінансові можливості аграріїв, особливо агрохолдингів, які опинилися перед проблемою реалізації експортного потенціалу через розрив налагоджених логістичних ланцюгів, а також через втрату значних матеріально-технічних та земельних ресурсів у місцях проведення бойових дій та прифронтових районах.

Експерти Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) підрахували і оцінили фактичні збитки від нанесеної шкоди активам сільськогосподарських підприємств України за 9 місяців війни у 6,5 млрд \$. США [3]. Внаслідок війни, більше 10 тисяч аграріїв втратили можливість працювати, що значно зменшить фіскальні надходження від галузі у цілому до бюджетів усіх рівнів. За рахунок зменшення реалізації сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку, скорочення податкових надходжень за три квартали 2022 року склало 23.7%, порівняно з 2021 роком [4].

Протягом останніх років рівень рентабельності фермерських господарств був конкурентний з корпоративним сектором, а у тваринництві і взагалі на 5-10% перевищив показники агрохолдингів. Це, на нашу думку, стало наслідком впровадження доступних кредитних та дотаційних програм держави, а також грантової міжнародної підтримки. Однак, брак сучасної багатофункціональної техніки та в цілому фінансових оборотних активів стримують поступальний фермерський рух.

Після введення 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану, сільське господарство, як основа продовольчої та складова національної безпеки, вимагає посиленої уваги і усілякої підтримки держави. Безумовно така підтримка є як з боку самої України, так і безпрецедентна допомога надається з боку багатьох країн світу та міжнародних інституцій. На нашу думку,

першочерговою проблемою аграрного сектору України під час повномасштабної війни є організація взаємовідносин між усіма суб'єктами аграрного виробництва.

Вважаємо, що найслабшою ланкою національної аграрної структури є фермерство, як наслідок неналежної підтримки держави та недобросовісної конкуренції з боку агрохолдингів. Однак з початком повномасштабної війни саме фермери й особисті селянські господарства продемонстрували найвищу адаптивність щодо збереження та розвитку локальних ринків і ланцюгів постачань продовольства та стали надійним джерелом забезпечення населення продуктами харчування. Тим не менше, від бойових дій постраждали практично всі сільськогосподарські виробники України, які постали перед безпрецедентними викликами, серед яких виділяємо: військове блокування агресором морських шляхів для традиційного експорту зернових культур; катастрофічні втрати основних засобів через їх знищення і розкрадання; порушення традиційних логістичних ланцюгів збуту продукції та постачання оборотних засобів, що на фоні спаду національної економіки спричинило їх дефіцит і суттєве дорожчання та значно обмежило доступ суб'єктів господарювання до їх купівлі через нестачу оборотних коштів. Замінування полів на звільнених територіях та в зоні бойових дій суттєво збільшує ризики проведення польових робіт, а вимушена міграція та мобілізація працівників галузі спричинює дефіцит трудових ресурсів, що на фоні вимушених відключень електроенергії та руйнування інфраструктури гальмує їх ефективне використання.

Модель післявоєнної структури сільського господарства України ми вбачаємо у збалансованому розвитку корпоративного та дрібнотоварного секторів зі зміною пріоритетів на розвиток малих селянських і фермерських господарств. Для цього необхідно розробити Національний план дій з розвитку фермерства, який повинен бути складовою частиною плану післявоєнної відбудови України, з відповідними гарантіями фінансування, реалізації та контролю за виконанням. Для успішної реалізації перспективного плану необхідно створити відповідний концептуально-правовий та організаційно-інституційний базис з подальшою фінансовою та організаційною підтримкою реалізації його етапів. Відшкодування втрат, спричинених війною та зміна аграрного устрою держави у напрямку підтримки розвитку фермерства

сприятиме стійкості національної продовольчої системи, екологічної безпеки та соціально орієнтованому розвитку сільських територій в умовах проведення земельної та адміністративної реформи в Україні.

Список використаних джерел

1. Підтримка аграрного сектору в умовах воєнного стану: що варто знати?
URL:<https://cutt.ly/b9Towun>
2. Національний банк України. Інфляційний звіт: Жовтень 2021 року
URL:<https://cutt.ly/q9ToLby>
3. Інформація про фіскальні ризики. Міністерство фінансів України.
URL:https://mof.gov.ua/uk/download/page/3993/_2023_10_09_.pdf
4. Інформаційний звіт. Державна казначейська служба України.
URL:<https://landlord.ua/news/podatkovy-nadkhodzhennia-do-biudzhetu-vid-ahrariiv-tsohorich-vpaly-maizhe-na-25/>

Тритинник Х. І., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) II курсу
Державний податковий університет
Шепиленко В. Ю., старший викладач
Державний податковий університет

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сучасні тенденції економіки характеризуються новим етапом реформ, посиленням економічної та політичної кризи, зростанням невизначеності та волатильності бізнес-ситуації, що вимагає від суб'єктів господарювання швидкого та гнучкого реагування на мінливі фактори зовнішнього середовища. Така ситуація вимагає запровадження на підприємствах ефективних механізмів управління, які дозволять їм швидко виявляти та ідентифікувати зміни і забезпечувати відповідну адаптацію своєї господарської, фінансової та інвестиційної діяльності. Ключовим викликом для підприємств є забезпечення їх фінансової стійкості [2].

Фінансова стійкість - це здатність підприємства чи організації повноцінно функціонувати та розвиватися, забезпечуючи баланс у зовнішньому та

внутрішньому середовищі, що гарантує здатність підприємства вчасно погашати свої борги та його інвестиційну привабливість. Фінансова стабільність і стійкість підприємства забезпечується його виробничою, комерційною та фінансовою діяльністю. Це визначення чітко показує, що на фінансову стабільність впливають зовнішні та внутрішні фактори. Ступінь впливу цих факторів і фінансових ризиків на фінансову діяльність підприємства залежить від кон'юнктури фінансового ринку та змін економічної і політичної ситуації в країні.

Зовнішні або екзогенні фактори (загальноекономічні фактори: темпи зростання ВВП, рівень інфляції, характер податкової системи, темпи зростання реальних доходів населення, рівень безробіття, ринкові фактори: монополізація ринку, рівень попиту, рівень пропозиції, стан валютного ринку, інші фактори: політична ситуація, демографічна ситуація, стихійні лиха). Внутрішні або ендогенні фактори (організаційні фактори: рівень маркетингу, рівень використання основних засобів, диверсифікація асортименту продукції, рівень управління виробництвом; інвестиційні фактори: рівень використання інвестиційних ресурсів, розмір прибутку, отриманого від запланованих проектів, управління інвестиціями; фінансові фактори: характер фінансової стратегії, обсяг позикового капіталу, розмір дебіторської заборгованості, капітал (рівень витрат, рівень фінансового ризику, фінансовий менеджмент).

Крім того, фінансова стійкість повинна характеризуватися станом фінансування, що відповідає вимогам ринку та потребам розвитку. Загалом науковці розглядають чотири типи фінансової стійкості:

- Перший тип - це коли фінансовий стан підприємства абсолютно стабільний, запаси і витрати менші, ніж сума власних оборотних коштів і банківських кредитів;
- Другий тип - нормальна стійкість фінансового стану, коли платоспроможність підприємства гарантована;
- Третій тип - нестійкий (передкризовий) фінансовий стан, порушення платоспроможності, навіть за наявності порушень платоспроможності, за рахунок залучення тимчасового залучення вільних коштів підприємства;
- Четвертий тип - підприємство перебуває у критичному фінансовому стані, то воно знаходиться на межі банкрутства, при якому запаси і витрати перевищують суму власних оборотних коштів, кредитів під заставу товарно-

матеріальних цінностей, активів і тимчасових джерел вільних коштів. У такій ситуації для забезпечення платіжного балансу погашається заборгованість по заробітній платі, кредитах, позиках банкам, постачальникам.

Таким чином, якщо фінансова стійкість суб'єкта господарювання є недостатньою, то це може призвести до неплатоспроможності підприємства та загального функціонування суб'єкта господарювання. Надмірна фінансова стійкість також може мати негативний наслідок у вигляді уповільнення розвитку виробничо-господарської діяльності через надмірні запаси та резерви на підприємстві.

Основними шляхами підвищення фінансової стійкості є: підвищення рентабельності виробництва, досягнення точки беззбитковості за рахунок нерозподіленого прибутку, повне завантаження виробничих потужностей підприємства, підвищення якості та конкурентоспроможності продукції, зниження собівартості, раціональне використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, скорочення невиробничих витрат і втрат. Увагу слід приділяти насамперед питанням ресурсозбереження: прогресивним стандартам, нормативам, впровадженню ресурсозберігаючих технологій, використанню вторинної сировини, організації ефективного обліку та контролю за використанням ресурсів, вивченню та впровадженню передового досвіду впровадження режимів зниження собівартості, ресурсозбереження та скорочення невиробничих витрат і втрат. Матеріальне та моральне стимулювання працівників [1].

Отже, фінансова стійкість відображає фінансові ресурси і ступінь, в якій підприємство здатне забезпечити безперервне функціонування свого виробництва та витрати на його диверсифікацію і модернізацію. Процес забезпечення фінансової стійкості підприємства повинен бути спрямований на мінімізацію негативного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на діяльність підприємства.

Список використаних джерел

1. Башнянин Г. І. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання та шляхи її покращення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. С. 98–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_2_18

2. Патута О. С., Пришко К.Є. Вплив структури капіталу на фінансову стійкість підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. С. 323–327. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/58.pdf

Удуд. І. Р., к.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
Белоус Д.Є., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс
Львівський національний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Індустрія гостинності відіграє життєво важливу роль у світовій економіці, охоплюючи широкий спектр бізнесів, включаючи готелі, ресторани, подорожі та туризм, планування подій тощо. Зі зростанням глобалізації та зміною споживчих уподобань індустрія гостинності стикається з численними викликами, які впливають на її конкурентоспроможність. У статті ставимо за мету проаналізувати сучасні проблеми конкурентоспроможності в індустрії гостинності, зосередивши увагу на останніх дослідженнях і публікаціях, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми та формулювання власних положень і висновків, які можуть сприяти подальшому розвитку даної галузі.

Конкурентоспроможність індустрії гостинності стала критично важливою проблемою як для практиків, так і для політиків та дослідників. Індустрія гостинності функціонує в динамічному та висококонкурентному середовищі, що характеризується зміною вподобань споживачів, технологічним прогресом, розвитком нормативно-правової бази та інтенсивною конкуренцією між підприємствами. Ці фактори створюють значні виклики для здатності індустрії залучати та утримувати клієнтів, генерувати прибутки та досягати сталого зростання. Проблема конкурентоспроможності в індустрії гостинності є багатогранною і охоплює різні аспекти, такі як стратегічне управління, маркетинг, людські ресурси, операційна діяльність та інновації. Розуміння та вирішення цих проблем має вирішальне значення для виживання та успіху індустрії в сучасному висококонкурентному бізнес-середовищі.

Проблемі конкурентоспроможності в індустрії гостинності присвячено багато досліджень і публікацій. Дослідники вивчали різні аспекти конкурентоспроможності, включаючи фактори, що впливають на

конкурентоспроможність підприємств гостинності, стратегії, прийняті гравцями індустрії для отримання конкурентних переваг, а також вплив конкурентоспроможності на продуктивність і стійкість. Наприклад, дослідження підкреслили важливість інновацій та впровадження технологій для підвищення конкурентоспроможності підприємств гостинності (Sigala, 2017). Дослідження також вивчали роль маркетингових стратегій, таких як брендинг та управління взаємовідносинами з клієнтами, у підвищенні конкурентоспроможності в індустрії гостинності (Chen, 2018). Практики управління людськими ресурсами, включаючи навчання та розвиток працівників, управління талантами та мотивацію, також були визначені як критичні фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємств індустрії гостинності (Guerrero та ін., 2018). Крім того, дослідження підкреслюють важливість сталих практик, таких як екологічна стійкість і соціальна відповідальність, для підвищення конкурентоспроможності в індустрії гостинності (Park et al., 2018).

Необхідно більш детально вивчити роль сталого розвитку та відповідального ведення бізнесу в підвищенні конкурентоспроможності в індустрії гостинності.

Станом на кінець 2021 року в Україні діяло 1 956 320 суб'єктів господарювання, зокрема 370 906 підприємств і 1 585 414 фізичних осіб-підприємців. Кількість суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу склала 69 775 одиниць (3,6% від загальної кількості суб'єктів господарювання в Україні), з них 7 560 підприємств, що становить 2% від загальної кількості підприємств в Україні, та 62 215 фізичних осіб-підприємців, що складає 3,9% від загальної кількості фізичних осіб-підприємців в Україні. Загальна кількість суб'єктів господарювання в готельно-ресторанному бізнесі на кінець 2021 року збільшилась на 12 197 одиниць порівняно з кінцем 2017 року (підприємств на 275 одиниць, фізичних осіб-підприємців на 11 922 одиниці). Частка суб'єктів господарювання в готельно-ресторанному бізнесі в загальній кількості суб'єктів господарювання залишалася незмінною на рівні 3,6% від 2019 до 2021 року. Проте, дані за 2022 рік потребують серйозного уточнення через руйнування, спричинені військовою агресією Росії на території України, особливо на регіональному рівні. Інформацію про кількість суб'єктів господарювання в

готельно-ресторанному бізнесі з 2017 по 2021 роки з розбивкою на підприємства та фізичних осіб-підприємців зображено на рис. 1

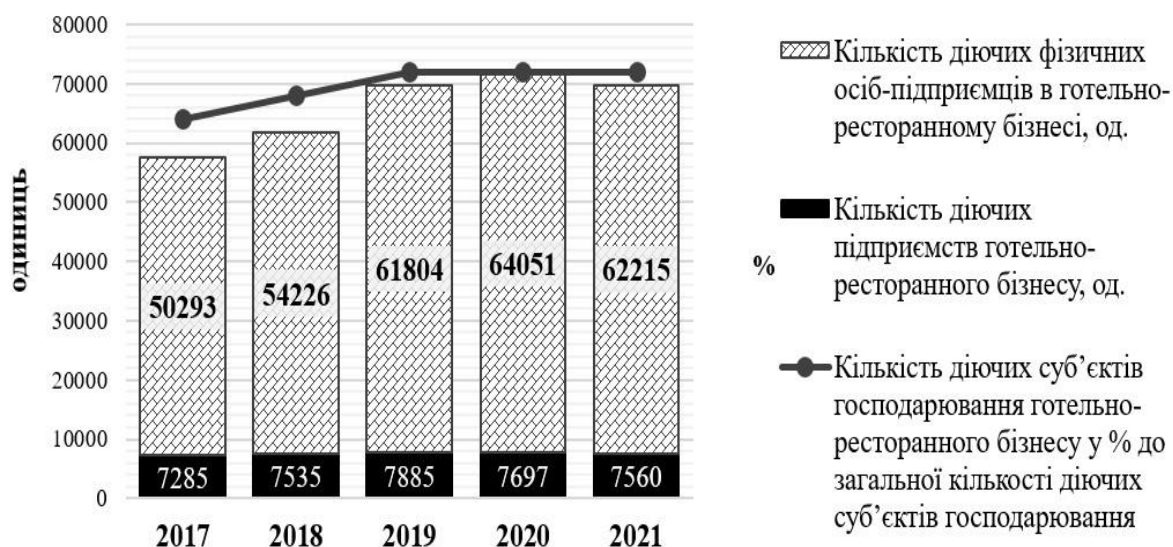

Рис. 1. Кількість діючих суб'єктів господарювання у 2017–2021 рр.

За результатами 2021 року, обсяг реалізованих послуг у готельно-ресторанному бізнесі України склав 107285,3 млн грн, зокрема 48059,1 млн грн (44,8%) - підприємства, та 59226,2 млн грн (55,2%) - фізичні особи-підприємці. Це в 2,19 рази більше, ніж результати 2017 року. З 2017 до 2019 року обсяг реалізованих послуг зростав щорічно, але в 2020 році відбувся спад у зв'язку з обмеженнями, пов'язаними з пандемією COVID-19. Однак вже у 2021 році обсяг реалізованих послуг почав зростати завдяки впровадженню технологій онлайн-продажів, оптимізації штату працівників та послабленню карантинних обмежень. Протягом п'ятирічного періоду, обсяг реалізованих послуг готельно-ресторанного бізнесу України становив менше 1% від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання України.

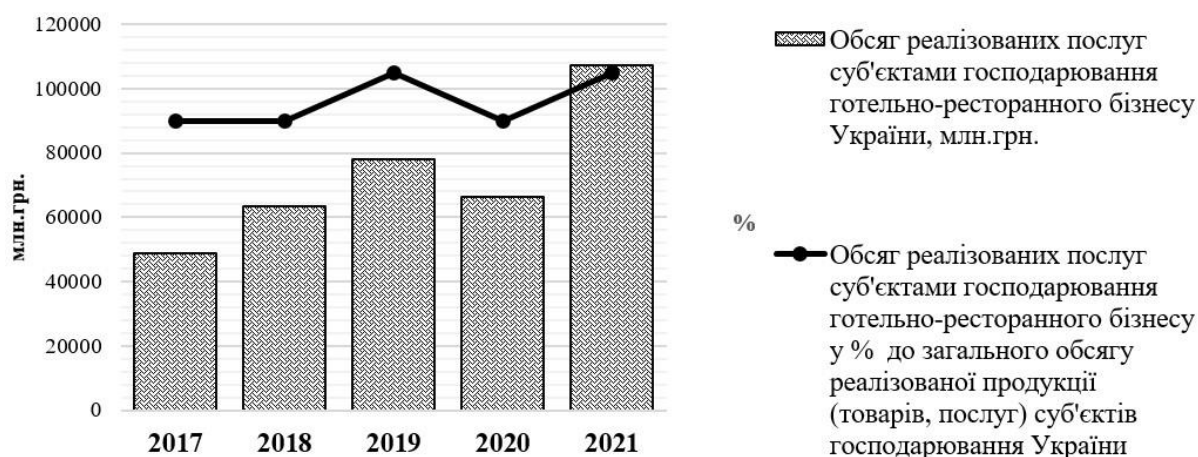

Рис. 2. Обсяг реалізованих послуг суб'єктів господарювання у 2017–2021 рр.

У регіональній структурі обсягу реалізованих послуг суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу місто Київ займає перше місце з часткою 67%. Також значна частка припадає на Львівську область – 6,40%, Дніпропетровську – 5,88%, Київську – 3,65%, Харківську – 3,31%, Одеську – 2,82%. Найменша частка припадає на Луганську (0,14%), Сумську (0,15%) і Чернівецьку (0,18%) області.

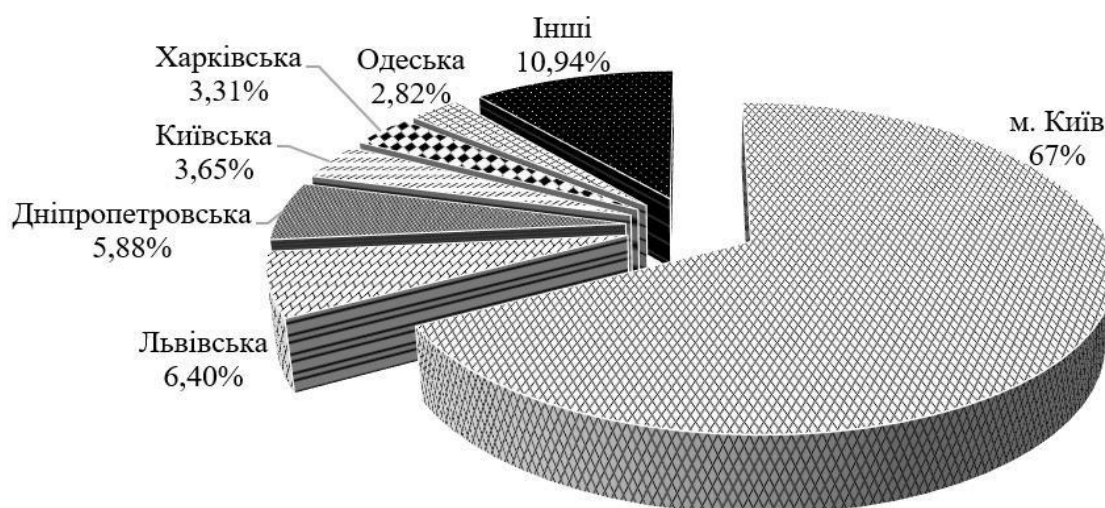

Рис. 3. Регіональна структура за обсягом реалізованих послуг суб'єктів господарювання готельно-ресторанного бізнесу України у IV кварталі 2021 р.

Аналіз основних економічних показників діяльності суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу свідчить про позитивні зрушення у 2021 році. Однак,

початок збройної агресії проти України в лютому 2022 року змінив цю тенденцію на невизначену та спадання. Загалом, головною метою підприємств готельно-ресторанного бізнесу, які не постраждали фізично внаслідок обстрілів, зараз є виживання.

Існує кілька ключових глобальних проблем, які впливають на конкурентоспроможність індустрії гостинності. По-перше, стрімкий розвиток технологій значно трансформував ландшафт індустрії гостинності, створивши виклики та можливості для бізнесу. Інтеграція цифрових технологій у різні аспекти індустрії, такі як платформи онлайн-бронювання, мобільні додатки та соціальні мережі, змінила спосіб взаємодії клієнтів з готельним бізнесом та їхні очікування щодо персоналізованого досвіду. Це призвело до посилення конкуренції та необхідності для підприємств гостинності постійно адаптуватися та впроваджувати інновації, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку.

По-друге, мінливі споживчі вподобання та вимоги створюють виклики для конкурентоспроможності індустрії гостинності. Споживачі все частіше шукають унікальний та автентичний досвід, персоналізовані послуги та сталі практики. Це вимагає від підприємств індустрії гостинності інвестувати у створення диференційованих пропозицій, надання виняткового обслуговування клієнтів та впровадження екологічно відповідальних практик, що може бути ресурсомістким і дорогим.

По-третє, мінливий нормативно-правовий ландшафт створює виклики для конкурентоспроможності індустрії гостинності. Дотримання різних норм, таких як трудове законодавство, правила безпеки харчових продуктів та екологічні норми, може бути складним і трудомістким процесом, що збільшує операційні витрати підприємств сфери гостинності. Крім того, зростаюча увага до соціальної відповідальності, різноманітності, справедливості та інклюзивності на робочому місці додає ще один рівень складності для підприємств гостинності.

Нарешті, посилення глобальної конкуренції в індустрії гостинності створює виклики для бізнесу, щоб залишатися конкурентоспроможним. Зростаюча кількість міжнародних готельних мереж, поява туристичних агенцій в Інтернеті та розширення платформ спільної економіки посилюють конкуренцію за клієнтів, таланти та ресурси. Це вимагає від підприємств

гостинності розробки ефективних стратегій позиціонування на ринку, диференціації та утримання клієнтів, щоб залишатися конкурентоспроможними на глобальному ринку.

Отже, сучасні проблеми конкурентоспроможності в індустрії гостинності є багатогранними та динамічними, що зумовлено такими факторами, як швидкий технологічний прогрес, зміна споживчих уподобань, еволюція нормативно-правового поля та посилення глобальної конкуренції. Підприємствам індустрії гостинності необхідно проактивно реагувати на ці виклики, щоб підвищити свою конкурентоспроможність і забезпечити довгостроковий успіх.

Загалом, вирішення сучасних проблем конкурентоспроможності в індустрії гостинності вимагає проактивного і стратегічного підходу. Інвестуючи в технології та інновації, надаючи унікальний досвід, забезпечуючи дотримання нормативних вимог і розробляючи ефективні ринкові стратегії, готельний бізнес може підвищити свою конкурентоспроможність і досягти довгострокового успіху в динамічній і конкурентній індустрії гостинності.

Список використаних джерел

1. Бухаліс, Д., та Амарангана, А. (2015). Розумні туристичні дестинації: Покращення туристичного досвіду через персоналізацію досвіду та послуг дестинації. Інформаційно-комунікаційні технології в туризмі 2015 (с. 377-389). Springer.
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Долен, М., Тейшейра, Р., та Гомеш, Р. (2018). Вплив екологічної стійкості на продуктивність готелю. Міжнародний журнал управління гостинністю, 70, 20-28.
4. Кім, Ю., та Лі, С. (2020). Розуміння мінливих уподобань клієнтів в індустрії гостинності. Міжнародний журнал менеджменту гостинності, 86, 102475.
5. Погасій С. О., Краснокутська Ю. В., Нікітіна І. В. Аналіз основних трендів розвитку ринку готельних послуг. Збірник наукових праць «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва». 2019. № 23. С. 180– 191. URL: <http://ppb.khadi.kharkov.ua/article/view/186317>.
6. Розенбаум, М. С., & Перлман, М. (2017). Управління трудовими відносинами в індустрії гостинності: Тематичне дослідження Marriott International. Журнал людських ресурсів в гостинності та туризмі, 16(3), 285-303
7. Сміт, Я. (2019). Вплив технологій на індустрію гостинності. Журнал готельного та туристичного менеджменту, 40, 58-64.

Федорченкова А. О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня, V курс
Сумський національний аграрний університет
Галинська А.В., к.е.н., доцент
Сумський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У МЕДИЧНІЙ УСТАНОВІ

Послідовні процеси, створені задля модернізації системи вітчизняної охорони здоров'я, виступають нині важливим елементом соціальної політики держави. Якщо взяти до уваги той факт, що ефективність роботи медичних організацій як державного, так і приватного сектора, а також надання населенню якісних медичних послуг мають високу суспільну значущість, розгляд питання особливостей управління медичними працівниками виступає дуже актуальним напрямом для дослідницької діяльності. Також відзначимо, що пріоритетна орієнтація української охорони здоров'я на надання населенню якісних послуг виступає як провідний фактор впровадження у практику управління медичною організацією сучасних персонал-технологій.

Сучасний стан дослідження питань управління персоналом характеризується розмаїттям загальнотеоретичних і прикладних наукових б розробок вітчизняних і закордонних вчених, що потребує узагальнення й систематизації. Дуже вагомими були внески у розвиток методології управління персоналом такими вітчизняними вченими, як Ревська І.А., Ровенська В.В., Саржевська Є.О., Григор'ян М.Р. Білінська М.М., Колот А.М., Короленко В.В., та інші вчені.

Управління медичними працівниками виступає як невід'ємна складова загальної системи управління медичною установою. Вважається, що в управлінні медичними працівниками треба зазначити те, яких цілей управління би мало бути досягнуто (з допомогою тих чи інших способів впливу), і навіть те, з допомогою чого як і цей вплив здійснюється.

Під медичними працівниками розуміють групу професій, пов'язаних із профілактикою, діагностикою та лікуванням захворювань, тобто працівників, які займаються психологічним, фізичним, а також соціальним здоров'ям

громадян. Медичні працівники традиційно поділяються на працівників молодшого (санітарки, молодші медсестри та сестри-господарки), середньої (медичні сестри) та вищої ланки (лікарі).

Нерідко у значенні «медичні працівники» використовують термін «медичний персонал», що некоректно, оскільки ці терміни не тотожні. Останнім позначають медичних працівників, які працюють виключно у медико-санітарних установах. Медичний персонал також поділяється на молодший, середній та вищий.

Дефініція поняття управління медичними працівниками впливає з визначення поняття управління кадрами, уточнюючи і конкретизуючи останнє стосовно цілком певної, вузької сфери професійної діяльності.

Загалом під управлінням кадрами розуміють цілеспрямовану діяльність керівництва організації, менеджерів та фахівців підрозділів системи кадрового менеджменту, що включає підготовку концепції та стратегії так званої кадрової політики, а також принципів і методів для управління кадрами організації.

Безпосередньо управління медичними працівниками - це частина кадрового менеджменту (або HR-менеджменту) як галузі знань, а також практична діяльність, яка спрямована на забезпечення у медичній організації наявності якісного кадрового складу (який здатний виконувати закріплені у трудовому договорі професійні функції) та на оптимальне використання зазначених кадрів. Як говорилося нами вище, управління медичними працівниками постає як невід'ємна частина системи управління у медичній організації.

Специфіка медичної організації накладає на кадровий менеджмент в останній ряд специфічних особливостей. До них можна віднести наступне:

- особливу технологію управління;
- особливий системний підхід до підбору кадрів (насамперед, до підбору старшої ланки та керівників);
- систему управління сестринськими кадрами як специфічний вигляд HR-менеджменту;
- інновації у кадровій роботі медичної організації.

Технологією кадрового менеджменту в медичному закладі охоплюється широкий набір функцій, починаючи з прийому та закінчуючи звільненням кадрів. Зазначена технологія передбачає як інформаційне та технічне, так і

нормативно-методичне та діловодне забезпечення для системи управління медичними працівниками. Її специфіка обумовлена тим безперечним фактом, що на ефективність роботи медичних працівників впливають не лише їхні професійні та особисті якості, а й стаж роботи співробітника (його досвід), а також показниками адаптації співробітника в колективі.

Також нерідко наголошується, що особливістю технології управління медичними працівниками є той момент, що вона має базуватись на трьох елементах: по-перше, бути безперервною; по-друге, мати різні методи оцінки якості; по-третє, мати як внутрішній, і зовнішній підхід контролю якості медичної допомоги.

У цьому, комплексні соціологічні дослідження специфіки функціонування медичних установ у контексті технології управління кадрами дозволяють дати оцінку характеристикам кадрового складу, а також показникам якості медичних послуг та тенденціям у розвитку системи вітчизняної охорони здоров'я загалом.

Якщо говорити про особливий системний підхід до підбору медичних кадрів, то слід зазначити таке.

Цей підхід повинен базуватися на виборі найважливіших професійно-особистісних аспектів, якими повинні володіти управлінці всіх ланок медичної організації.

Виходячи з проведених досліджень можна сформулювати наступний набір професійно-особистісних якостей управлінського складу медичної організації:

- По-перше, сюди необхідно віднести як власне бажання керувати людьми, так і здатність до отримання задоволення від досягнення цілей, яких досягнуто завдяки корпоративній роботі, а не лише до задоволення від особистих досягнень, влади, пільг та матеріального заохочення.

- По-друге, передбачається, що управлінець у медичному закладі має розумові здібності вище середнього їх рівня. Неможливо вимагати поваги до управлінця від його підлеглих, якщо останній інтелектуально слабкий. Неможливо вимагати від такого керівника якісної реалізації управлінських функцій.

- По-третє, сюди необхідно включити комунікабельність, причому вона оцінюється за цілим набором критеріїв, якими вважаються: бесіди, участь у

нарадах, ділові папери та ін. (звертається увага на вибір висловлювань, організацію мислення, чіткість та переконливість викладу).

- По-четверте, від керівника вимагається чесність, оцінювана з його моральної надійності, за довірою підлеглих і відповідальності керівника за ті дії, якими то, можливо скомпрометувати підрозділ чи установа загалом.

Особливо необхідно відзначити систему управління сестринськими кадрами, оскільки вона (у її вигляді), на думку ряду дослідників, є причиною низької якості роботи медичних організацій.

Зауважимо, що зазначена вище система (при якій лікарі відповідають за виконання медичними сестрами їхніх професійних функцій, у свою чергу медсестри — за виконання роботи санітарками, а старша та головна медсестри основну частину свого робочого часу проводять за господарськими питаннями) стала фактичним гальмом підвищення якості у роботі медичних сестер, гальмом запровадження у практику роботи медичних закладів високоефективних нових медтехнологій.

Торкаючись питання інновацій у кадровій роботі медичної організації, зазначимо, що інновації у кадровому менеджменті на даному етапі видаються передусім як інноваційний погляд на медичні кадри. Персонал перестали розуміти як якусь сіру масу працівників, у кожному із співробітників намагаються бачити індивідуальність. Такий підхід диктується ринком медичних послуг. Його метою є залучення кожного медичного працівника до процесу покращення роботи організації.

Особливим видом інновацій в управлінні медичними працівниками виступає кадровий аутсорсинг, при якому медичні установи (зазвичай приватні, але мають місце та випадки в муніципальних та державних організаціях) передають ряд функцій кадрового менеджменту спеціалізованим (зовнішнім) кадровим агентствам. Наприклад, їм можуть передаватися функції, пов'язані з наймом медичних працівників, активно розвивається діяльність зовнішніх кадрових служб з оперативної роботи з медичними працівниками у організації. Однак слід зазначити, що стратегічні питання з управління медичними працівниками залишаються у віданні кадрових служб організації.

З ключових особливостей управління медичними працівниками впливають особливі завдання кадрового менеджменту в медичних установах, а також особливі методи досягнення цих завдань.

До ключових завдань управління медичними працівниками, ґрунтуючись на аналізі теоретичних джерел, можна віднести такі:

1. комплектацію штату медичної організації відповідно до стратегії її розвитку в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі, а також відповідно до цілей планування (включаючи цілком певні фінансові чи інші показники);

2. створення у медичній організації системи з підготовки управлінського резерву, реалізацію наступності керівного складу та зниження ризиків кадрових втрат;

3. формування та своєчасну реалізацію процедури щодо прийняття рішення про долю медичних працівників, які не справляються зі своїми професійними обов'язками;

4. орієнтацію кадрової служби для досягнення запланованих результатів;

5. постійна професійна освіта медичних працівників; їхнє вдосконалення, що включає систематичне розширення спектру професійних знань; розвиток їх особистих якостей, які необхідні для засвоєння нових знань та формування нових навичок, необхідних медичним працівникам для виконання професійних обов'язків.

До основних методів управління медичними працівниками, можна віднести такі методи:

- Способи економічного плану, тобто прийоми впливу керівника на працівників за допомогою конкретного зіставлення витрат на кадри та результатів їх роботи (матеріальне стимулювання або матеріальні санкції, соціальні пільги працівникам державних і приватних медичних установ, спеціальні програми іпотечного кредитування тощо) ;

- методи організаційно-розпорядчого плану, тобто прийоми прямого впливу, які мають директивно-обов'язковий характер і засновані на таких елементах, як дисципліна, відповідальність, влада, примус, нормативно-документальне закріплення функцій тощо);

- методи соціально-психологічного плану, які включають мотивацію, моральне заохочення (зокрема відомчими нагородами), соціальне планування тощо.

Виходячи з аналізу проблем у сучасній практиці управління медичними працівниками, можна виділити й особливі стратегічні напрями для вдосконалення системи кадрового менеджменту у медичних організаціях.

До них має сенс віднести такі: оптимізацію організаційно-кадрової структури в установі; організацію системи забезпечення та підтримки якості медичних послуг з її стандартизацією та регулярним переглядом введених стандартів; впровадження науково-обґрунтованої медпрактики, організацію медичної допомоги з орієнтацією на пацієнтів.

У рамках роботи у зазначених стратегічних напрямках бачиться розумним запропонувати такі заходи щодо вдосконалення системи управління медичними працівниками:

По-перше, важливим кроком виступає доопрацювання програм медичних навчальних закладів у частині розширення інформації про управління кадрами в медичній організації, про соціальні аспекти подібного управління та застосування знань з кадрового менеджменту фахівцями на практиці.

По-друге, слід ініціювати перехід від бюрократичної системи управління кадрами до системи, що передбачає облік специфіки організаційної культури в медичному закладі, облік задоволеності медичних працівників своєю працею, формування позитивної, малостресової робочої атмосфери, що забезпечує якість праці медичних працівників.

По-третє, бачиться необхідним забезпечення участі медичних працівників у процесах планування та стратегічного розвитку організації, оскільки останнє сприятиме як підвищенню зацікавленості працівників у розвитку медичного закладу, так і як наслідок підвищенню ефективності діяльності організації.

По-четверте, впровадження у практику управління персоналом медичних організацій прийомів регулярної оцінки ефективності праці медичних працівників та відповідної системи стимулювання дозволить, на наш погляд, забезпечити, з одного боку, прийняття більш ефективних кадрово-управлінських рішень, а з іншого боку підвищить мотивацію медичних працівників до якісного виконання професійних обов'язків.

Запропонована сукупність заходів дозволить досягти таких результатів:

По перше. Підвищення рівня професійних знань управлінських кадрів медичних установ, що дозволить ефективніше керувати медичним персоналом.

По-друге. Підвищення внутрішньої організаційної культури медичних установ, що потенційно призведе до підвищення результативності діяльності медичних працівників.

По-третє. Дозволить збільшити залучення медичних працівників до процесів управління, через формування механізмів зворотного зв'язку та коригування інструментів управління на основі аналізу отриманих даних.

У своїй сукупності, зазначені новації дозволять підвищити ефективність та результативність механізмів управління медичною установою в цілому та персоналом, зокрема. Також, як потенційні наслідків пропонованих новацій можна, можливо виділити підвищення якості медичних послуг і підвищення рівня задоволеності пацієнтів наданими послугами.

Список використаної літератури

1. Григор'ян М.Р. Технології управління медичним персоналом .*Сучасні наукові дослідження та інновації*. 2016. № 7. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/07/69724> (дата звернення: 10.04.2023).

2. Ровенська В.В., Саржевська Є.О. Управління персоналом закладів охорони здоров'я в нових умовах господарювання та перспективи розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3(57). URL: [https://www.evd-journal.org/download/2019/3\(57\)/19-Rovenska.pdf](https://www.evd-journal.org/download/2019/3(57)/19-Rovenska.pdf) (дата звернення: 10.04.2023).

3. Ревська І.А. Технологізація управління професійним розвитком кадрів медичних організацій . *Research'n Practical Medicine Journal*. 2016. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologizatsiya-upravleniyaprofessionalnymrazvitiem-kadrov-meditsinskih-organizatsiy> (дата звернення: 10.04.2023).

Явна Ірина, аспірант

Львівський національний університет природокористування

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядаючи сільське господарство з позиції оцінки фінансового потенціалу можемо відмітити його значимість для прогнозування та оцінки проведеної роботи. Вже більше десяти років сільське господарство розглядається фінансовими інституціями як надійний позичальник та партнер, а не галузь із проблемами та сезонним надходженням коштів, сукупність збиткових підприємств та низькоосвідчених працівників, позичальника з відсутнім заставним майном та засобами виробництва. Тепер бачимо аграрні підприємства технічно врівноважені та фінансово підкуті суб'єкти господарювання.

Однією з проблем сільського господарства є обмежена здатність до застосування усіх важелів отримання повноцінних ресурсів через розширені торговельні мережі тому існує можливість використання державних допомог. Держава, за допомогою різноманітних важелів та інструментів, впливає на різні процеси та галузі. Більшість підприємств залишається сировинним додатком переробних гігантів, а також навіть продукти, які можна реалізовувати кінцевому споживачеві в переважній більшості реалізуються посереднику без амбіцій отримати торговельну вигоду.

Державна підтримка може бути важливим елементом забезпечення фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. У багатьох країнах світу, уряди надають допомогу сільськогосподарським підприємствам в різних формах, таких як субсидії, кредити, податкові пільги та інші заходи.

Одним з найважливіших видів державної підтримки є субсидії. Це безповоротна фінансова допомога, яку надає держава для підтримки розвитку сільського господарства та забезпечення продовольства. Субсидії можуть бути спрямовані на розвиток нових технологій, вирощування нових культур, підтримку малих та середніх підприємств тощо. Ці кошти допомагають

підприємствам зменшити витрати на виробництво, збільшити обсяг виробництва та покращити якість продукції.

Державна підтримка, також, може бути надана у формі кредитів за пільговими умовами. Це може бути особливо важливим для малих та середніх підприємств, які можуть мати обмежені фінансові можливості. Кредити можуть бути надані на підтримку розвитку виробництва, придбання нового обладнання, запасів насіння та добрив. Вона може бути відображена у формі податкових пільг для сільськогосподарських підприємств. Наприклад, підприємства можуть бути звільнені від сплати податку на нерухомість або податку на землю, або мати знижений рівень оподаткування.

Важливо зазначити, що державна підтримка може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Наприклад, надмірна субсидія може призвести до збільшення обсягів виробництва та перевиробництва продукції, що може вплинути на зниження цін на ринку та зменшення прибутковості підприємств. Також може виникнути проблема залежності підприємств від державної підтримки, що може зменшити їх мотивацію до самостійного розвитку та підвищення ефективності виробництва. Однак, відповідно налаштована державна підтримка може допомогти забезпечити стабільність та розвиток сільського господарства, зберегти робочі місця та зменшити залежність від імпорту продуктів харчування.

У кінцевому результаті, ефективність державної підтримки залежить від правильного балансу між підтримкою та стимулюванням розвитку самостійної діяльності сільськогосподарських підприємств. Для досягнення цього балансу необхідно враховувати різноманітні чинники, такі як ринкові умови, технологічний прогрес, конкуренцію та інші фактори.

Позитивним зрушенням в системі державного дофінансування підприємницької діяльності в сільському господарстві та способом виведення бізнесу з тіні є цифровізація. Кожен громадянин України може скористатися державними програмами, які передбачають наступний перелік фінансування у вигляді гранту для ветеранів та членів їхніх сімей, гранту на власну справу, гранту на переробне підприємство, гранту на сад та гранту на теплицю. Такі гранти передбачають фінансування сільськогосподарських ініціатив на суми до 7 млн. грн. Ці види допомог дають можливість використати важелі державної підтримки щодо створення нових робочих місць, виходу підприємницької

діяльності з тіні та зростання дохідної частини бюджетів різних рівнів на перспективу.

Так, За рішеннями Мінекономіки, в 2022 році переможці грантової програми підтримки бізнесу eРобота отримали 1,555 млрд грн, зокрема за останній тиждень – 717,59 млн грн. [2] Ці кошти, за умовами участі у програмах, будуть повернуті до бюджету у короткі терміни у вигляді податків.

У 2021 році були запроваджені різноманітні програми та заходи фінансової підтримки для сільськогосподарських підприємств Львівської області. Зокрема, наступні види підтримки:

1. Програма кредитування сільськогосподарських виробників. У рамках цієї програми, сільгосппідприємства можуть отримати кредити з низькою процентною ставкою для здійснення виробничої діяльності.

2. Програма субсидій на відшкодування витрат на землекористування. Ця програма надає субсидії на покриття витрат сільгосппідприємств на землекористування.

3. Програма підтримки молочного скотарства. У рамках цієї програми, сільгосппідприємства, які займаються виробництвом молока, можуть отримати субсидії на здійснення закупівлі кормів та будівництво молочних ферм.

4. Програма підтримки розвитку овочевиробництва. Ця програма надає фінансову підтримку сільгосппідприємствам, які займаються вирощуванням овочів, для здійснення закупівлі насіння, добрив та інших матеріалів.

5. Програма підтримки розвитку плодкових та ягідних культур. У рамках цієї програми, сільгосппідприємства, які займаються вирощуванням плодкових та ягідних культур, можуть отримати підтримку на закупівлю насіння, добрив та інших матеріалів.

Зазначені напрями та заходи були запроваджені для забезпечення стабільності та розвитку сільського господарства. Основні види державної підтримки проілюструємо на прикладі державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств Львівської області у 2021 р. в таблиці 1.

Таблиця 1.

**Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників
Львівської області у 2021 р.[1]**

Вид програми	Сума, грн.	Кількість отримувачів
Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції	125942068	46
Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників шляхом виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь	3135245	73
Надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	39402	1
Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства	51433784	31
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств	12223753	107
Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва	20734354	107
Сума	213508607	321

Отже, програмами підтримки у 2021р. скористалися 321 підприємство аграрного сектору Львівської області на суму 213,5 млн.грн.

Фінансова підтримка держави відіграє визначну роль у забезпеченні стабільності аграрного сектору та його елементів зокрема. Фінансова підтримка може бути стабілізатором, а може бути стимулятором створення та росту. Як бачимо за останні роки широко створюються сервіси для зручності надання державних послуг, які передбачають створення додаткового продукту в галузі та розвитку вже існуючих стартапів.

Список використаних джерел

1. Звіт щодо отримувачів державної підтримки в галузі АПК. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/zvit-shchodo-otrimuvachiv-derzhavnoyi-pidtrimki-v-galuzi-apk>
2. «Робота»: у 2022 році в рамках грантових програм Урядом фактично виплачено 1,555 млрд грн. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yerobota-u-2022-rotsi-v-ramkakh-hrantovykh-prohram-uriadom-faktychno-vyplacheno-1555-mlrd-hrn>

ПАНЕЛЬ 7
КІБЕРБЕЗПЕКА У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ
PANEL 7
CYBERSECURITY IN THE FINANCIAL SECTOR

Тур О.З., викладач економічних дисциплін,
спеціаліст II категорії
Устиновська Т.Є., викладач, спеціаліст вищої категорії,
викладач -методист
Клебан О.Д., викладач, спеціаліст вищої категорії,
викладач -методист
*Відокремлений структурний підрозділ
«Вишнянський фаховий коледж Львівського
національного університету природокористування»*

КІБЕРБЕЗПЕКА У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

У сучасних умовах цифровізації українського суспільства та змін до підходів забезпечення захисту інформації стає актуальним питання фінансової безпеки підприємства та її зв'язку з кібербезпекою. Ще декілька років тому кібербезпека як елемент захисту від кіберзагроз підприємства не мала належного врегулювання на законодавчому рівні. Лише після масштабних кібератак на державні установи, у т.ч. на фінансові органи управління України, було розпочато роботу за даним напрямком. У динамічному економічному середовищі вітчизняні підприємства стикаються з новими інформаційними внутрішніми та зовнішніми загрозами, які негативно впливають як на їх фінансову стабільність, так і на інвестиційну привабливість. Слід відмітити, що значне місце серед зовнішніх загроз впливу на фінансову безпеку підприємства посідає таке достатньо нове поняття для українського бізнесу, як кіберзагрози.

На фінансову безпеку впливає низка внутрішніх і зовнішніх викликів і загроз. Відповідно, досягнення фінансової безпеки передбачає з'ясування та систематизацію явищ і подій, настання чи реалізація яких прямо чи опосередковано може становити загрозу певним національним інтересам у фінансовій сфері, серед яких на передній план висуваються загрози

інформацій-но-технічного характеру (кіберзагрози). Механізм забезпечення фінансово-економічної безпеки держави – це система правового, організаційного та інституційного забезпечення, методів і важелів впливу суб'єктів фінансової безпеки держави на її об'єкти з метою своєчасного виявлення, нейтралізації, захисту загрози національним інтересам у фінансовому секторі. Останніми роками стрімко зростають фінансові потоки за межами державних кордонів. Головне завдання держави – забезпечити гарантований рівень безпеки всіх його складових компонентів, включаючи методи нейтралізації негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, зокрема кіберзагроз.

З огляду на це, розробляючи політику фінансової безпеки будь-якої держави, необхідно враховувати можливі негативні наслідки глобалізації та цифровізації суспільної діяльності, а також впливи зовнішніх факторів агресивного і руйнівного типів, як от воєнне вторгнення на територію незалежної країни. Досягнення фінансової безпеки зумовлює вдосконалення її концептуальних, законодавчих засад, розробку політики та секторальних стратегій (наприклад, у секторі кібербезпеки), яка передбачає конкретні, чіткі, вимірювані цілі та заходи, спрямовані на їх реалізацію, розвиток правового та інституційного забезпечення. В умовах глобалізації інформаційних процесів, їх інтеграції в різні сфери суспільного життя керівництво провідних держав світу приділяє особливу увагу створенню та вдосконаленню ефективних систем державного управління та захисту критичної інфраструктури від зовнішнього та внутрішнього впливу.

Україна, як і всі країни світу, щодня зіштовхується з викликами у сфері кібербезпеки. Лише за останні кілька років державні установи неодноразово були атаковані з кіберпростору. Однією з таких атак був запуск 27.06.2017 р. різновиду вірусу Petya, який спричинив порушення роботи українських державних підприємств, установ, банків, медіа та інших. Внаслідок атаки була заблокована діяльність таких підприємств як аеропорт «Бориспіль», ЧАЕС, «Укртелеком», «Укрпошта», «Ощадбанк», «Укрзалізниця» та багатьох інших великих підприємств. Також були заражені інформаційні системи Міністерства інфраструктури, Кабінету міністрів, сайти Львівської міської ради, Київської міської державної адміністрації, кіберполіції та служби спецзв'язку України.

В Україні на законодавчому рівні приймаються відповідні закони та нормативні акти, які регулюють відносини в цій сфері. Станом на початок 2019 р. до правової основи кібернетичної безпеки України входять такі нормативно-правові акти: Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про основи національної безпеки» та інші закони, Доктрина інформаційної безпеки України, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та інші міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до українського законодавства, кібербезпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави у процесі використання кіберпростору, яка забезпечує сталий розвиток інформаційного суспільства і цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі (ст. п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»). У глобальному розумінні, кібербезпекою є реалізація заходів із захисту мереж, програмних продуктів та систем від цифрових атак.

Відповідно до Конвенції про кіберзлочинність, яка є частиною українського законодавства з 11.10.2005 р., кіберзлочини умовно поділяються на чотири види. До першого виду належать правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем. До цього виду кіберзлочинів можна віднести всі злочини, спрямовані проти комп'ютерних систем і даних (наприклад, навмисний доступ до комп'ютерної системи або її частини; навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміна або приховування комп'ютерної інформації; навмисне вчинення, не маючи на це права, виготовлення, продажу, придбання для використання, розповсюдження або надання для використання іншим чином пристроїв, включаючи комп'ютерні програми).

Основні заходи протидії кіберзагрозам у контексті політики фінансової безпеки такі:

- формування та ефективна реалізація стратегії кібербезпеки як складника політики фінансової безпеки на державному і місцевому рівнях;

- розвиток нових напрямів захисту, однією з яких має стати міжнародна співпраця між усіма зацікавленими сторонами, щоб у разі кібератаки компетентні органи сторони, яка атакується, і з території якої відбувається кібератака вико-ристовували механізми оперативного сповіщення такого інциденту, а також спільної боротьби з ним;

- формування стратегії захисту кіберпростору фінансових відносин;
- отримання передового досвіду реагування на кіберзагрози.

Слід зазначити, що кіберпростір став причиною соціально-економічного зростання держави завдяки відкритості та доступності. Тому дуже важливо підтримувати відкритість і взаємодію в інформаційній кібермережі, а також безпечний і надійний кіберпростір для створення вільного потоку інформації. Це забезпечить активну економічну діяльність, сприятиме інноваціям, економічному зростанню та вирішенню соціальних викликів, а також забезпечить переваги для України, які доступні світовій спільноті. Кіберзагрози мають транснаціональний характер, а наслідки їх втручання в фінансові відносини стали більш серйозними. Кібербезпека розширює сферу класичної фінансової безпеки та включає всі інформаційні технології, підключені до мереж, програми, процеси та інформацію про фінансові потоки.

У міру збільшення мережного трафіку, особливо між віддаленими хмарними центрами обробки даних, фінансові установи стикаються зі збільшенням витрат на підтримання прийняттого рівня продуктивності мережі між філіями та головним офісом. Придбання додаткових каналів багатопроTOCOLьної комутації за мітками (MPLS) є дорогим та трудомістким завданням. Крім того, у цьому випадку немає можливості масштабування для майбутніх потреб мережі. У той же час віддалені філії та периферійні пристрої в них є мішенню для кіберзлочинців, оскільки більшою мірою вразливі до проникнення ззовні.

Засіб захисту FortiGate Secure SD-WAN забезпечує безпечну передачу мережевого трафіку за допомогою кількох з'єднань між філією та головним офісом, включаючи загальнодоступний Інтернет. Використання цього захисту дозволяє усунути необхідність передачі всього трафіку через центр обробки даних з метою перевірки на предмет виявлення «вузьких місць», що уповільнюють передачу даних. Крім того, це рішення забезпечує

масштабованість у мережній інфраструктурі, що з'єднує філії з головним офісом, за винятком необхідності додаткових інвестицій у пропускну спроможність каналу в майбутньому.

У віддалених філіях Fortinet SD-Branch дозволяє організаціям, що надають фінансові послуги, об'єднувати можливості мереж та безпеки для філій, адміністрування всіх цих процесів здійснюється за допомогою єдиного засобу захисту FortiGate NGFW. Рішення включає комутатори FortiSwitch, точки бездротового доступу FortiAP і розширювач глобальної мережі FortiExtender LTE WAN для підтримки безпечної та високопродуктивної мережі у філії. Крім того, рішення FortiNAC контролю доступу до мережі (NAC) забезпечує повну видимість і контроль всіх пристроїв IoT, що знаходяться на периферії мережі.

Рішення FortiGate Secure SD-WAN та Fortinet SD-Branch підвищують безпеку та продуктивність мережі філії за рахунок:

- включення захищених мереж, що ускладнюють проникнення зловмисників у мережу з філії;
- підвищення ефективності роботи шляхом об'єднання мережевих технологій та рішень забезпечення безпеки в єдиний продукт, що централізовано керується за допомогою одного пристрою.

Обсяг, швидкість та складність атак з боку зловмисників постійно збільшуються. Однією з головних цілей атак такого роду є компанії, що надають фінансові послуги. Відділи безпеки, які все ще реагують на вхідні загрози в ручному режимі, перевантажені внаслідок великої кількості попереджень і неефективні проти просунутих загроз, що поширюються з високою швидкістю. У той же час внутрішні загрози, зловмисні та випадкові, створюють підвищений ризик у секторі фінансових послуг, оскільки цінність даних про фінансові послуги зростає для зловмисників.

Для боротьби з цими загрозами краще використовувати двосторонній підхід, націлений як на шкідливе ПЗ, так і на зловмисників, які його створюють. Головним елементом системи захисту з урахуванням атак є надійний аналіз загроз у часі. Всі інструменти Fortinet Security Fabric використовують комплексну систему аналізу загроз на основі штучного інтелекту, розроблену лабораторією FortiGuard Labs, яка базується на одній з найбільших у світі мереж штучного інтелекту. ІІ та машинне навчання (ML)

допомагають виявляти невідомі загрози або «загрози нульового дня», які стають все більш поширеними через використання зловмисниками передових методів, таких як поліморфізм .

Рішення FortiSandbox надає ще один рівень захисту від загроз нульового дня. Це дає можливість вивчати невідомі файли в безпечному розташуванні ще до того, як вони потраплять до мережі. А оскільки в даний час 60% шкідливих програм зашифровано , можливості перевірки зашифрованого трафіку на рівні захищених сокетів (SSL) і протоколу (TLS) у міжмережевих екранах наступного покоління FortiGate (NGFW) дозволяють перевіркам включати зашифрований трафік, не впливаючи на виробник.

Захист на основі атакуючого надає арсенал інструментів для виявлення та нейтралізації зловмисників, які намагаються проникнути в мережу, незалежно від їхнього розташування (всередині компанії або за її межами), а також від їх намірів (зловмисне або небезпечне). Завданням рішення FortiDeceptor є виявлення зловмисників, перш ніж вони встигнуть завдати шкоди. Крім того, рішення FortiInsight забезпечує захист від внутрішніх загроз, постійно відстежуючи користувачів та кінцеві точки на предмет невідповідної, підозрілої чи аномальної поведінки, що передбачає компрометацію.

Цей двосторонній підхід допомагає організаціям долати просунуті загрози шляхом:

- створення багат шарового захисту для виявлення загроз «нульового дня»;
- виявлення зловмисників під час спроби проникнення, зіставлення їхнього технологічного рівня з метою ідентифікації та усунення загрози.

Головними проблемами кібербезпеки у сфері фінансових послуг є те, що фінансові організації постійно перебувають під тиском обмеження та скорочення витрат на обслуговування свого ІТ-середовища. У зв'язку з обмеженням бюджетів на кібербезпеку необхідно використовувати стратегічний підхід до розподілу фінансових та людських ресурсів.

Враховуючи той факт, що гроші та час персоналу обмежені, потрібна стратегія, що обмежує межу ризику, а також прийняття компромісних рішень. Ці проблеми посилюються нестачею персоналу в галузі кібербезпеки , що призводить до ускладнення та подорожчання процесу пошуку певних фахівців, а також ставить під сумнів можливість їхнього знаходження.

Ефективного рішення можна досягти завдяки впровадженню новітніх технологій кіберзахисту, ефективному використанню комплексів та систем захисту, вдосконаленню механізмів обміну інформацією про кібератаки та кіберінциденти між Центром кіберзахисту Національного банку, іншими державними органами, банками, фінансовими установами тощо. Крім того, важливу роль у цьому відіграє постійний процес підвищення знань та навичок фахівців із кіберзахисту, зокрема в межах подібних навчальних заходів.

Список використаних джерел

1. Лісовська Ю.П. Кібербезпека: ризики та заходи: навч. посібник. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. — 272 с.
2. <https://wiseit.com.ua/finansy-kiberbezpeka/>
3. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/posilyuyemo-kiberstiykist-finansovoyi-sistemi-startuvalo-navchannya-z-pitan-kiberbezpeki-dlya-bankivskogo-sektoru>

Бойко Є. М., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня, III курс
Державний податковий університет

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ У ФІНСОВІЙ СФЕРІ

Кіберзлочинність у фінансовому секторі є зростаючою загрозою в сучасному цифровому світі. Вона стала серйозною проблемою для фінансових установ, урядів та приватних осіб у всьому світі. Кіберзлочинці використовують різні методи для використання вразливих місць у фінансових системах, викрадення конфіденційних даних та здійснення шахрайських дій.

Розглянемо типи кіберзлочинів:

Кіберзлочинність у фінансовому секторі набуває різних форм, включаючи фішинг, атаки шкідливих програм, атаки з вимогою викупу, інсайдерські загрози та розподілені атаки типу «відмова в обслуговуванні» (DdoS-атаки).

Фішинг – один з найпоширеніших видів кіберзлочинів. Він передбачає використання підроблених електронних листів або веб-сайтів, щоб обманом змусити людей розкрити конфіденційну інформацію, таку як паролі та номери кредитних карток. Кіберзлочинці використовують тактику соціальної інженерії,

щоб створити відчуття терміновості, страху або цікавості, щоб переконати людей поділитися своєю інформацією.

Атаки шкідливих програм – ще один тип кіберзлочинів. Кіберзлочинці використовують шкідливе програмне забезпечення для проникнення в систему, викрадення даних або пошкодження функціональності системи. Шкідливе програмне забезпечення може бути впроваджене через вкладення електронної пошти, завантаження програмного забезпечення або USB-пристрої.

Атаки з вимогою викупу стають все більш поширеними у фінансовому секторі. Під час таких атак кіберзлочинці шифрують дані в системі жертви та вимагають викуп в обмін на ключ для розшифрування. Атаки з вимогою викупу можуть призвести до значних фінансових втрат і завдати шкоди репутації компанії.

Інсайдерські загрози також становлять значне занепокоєння для фінансових установ. Ці загрози походять від осіб, які мають санкціонований доступ до систем або даних компанії. Інсайдери можуть навмисно або ненавмисно завдати шкоди компанії шляхом викрадення або витоку конфіденційної інформації, маніпулювання даними або саботажу систем.

DdoS-атаки – це тип кіберзлочину, який полягає в перевантаженні системи трафіком з декількох джерел, що робить її недоступною для законних користувачів. DdoS-атаки можуть спричинити значні перебої в роботі фінансової установи, призвести до фінансових втрат та репутаційних збитків.

Методи виявлення та реагування на кіберзлочини:

Фінансові установи можуть вжити кілька заходів для виявлення та реагування на кіберзлочини. Одним з найефективніших способів запобігання кіберзлочинності є програми навчання та підвищення обізнаності працівників. Ці програми повинні навчати працівників, як виявляти потенційні кіберзагрози та реагувати на них.

Фінансові установи також можуть впроваджувати надійні заходи безпеки, такі як брандмауери, системи виявлення вторгнень і рішення для захисту кінцевих точок, щоб виявляти і запобігати кібератакам. Ці рішення можуть допомогти виявити та заблокувати підозрілі дії та надати сповіщення в режимі реального часу.

На випадок кібератаки фінансові установи повинні мати комплексний план реагування на інциденти. Цей план повинен включати кроки для

стримування атаки, розслідування інциденту та відновлення роботи. Фінансові установи також повинні мати плани резервного копіювання та аварійного відновлення, щоб забезпечити швидке відновлення після атаки.

Відшкодування збитків:

Наслідки кібератаки можуть бути дорогими та тривалими для фінансових установ. Відшкодування збитків включає в себе оцінку масштабу шкоди, відновлення операцій та усунення будь-якої репутаційної шкоди, завданої атакою.

Фінансові установи повинні провести ретельне розслідування атаки, щоб визначити масштаби збитків і тип даних, які були скомпрометовані. Вони також повинні повідомити всіх постраждалих клієнтів і вжити заходів для запобігання подальшої шкоди.

Відновлення роботи може включати відновлення систем і даних з резервних копій, впровадження нових заходів безпеки та проведення постійного моніторингу для запобігання майбутнім атакам.

Репутаційна шкода, завдана кібератакою, може бути значною. Фінансові установи повинні мати план кризових комунікацій для спілкування з клієнтами, зацікавленими сторонами та засобами масової інформації.

Вони також повинні вжити заходів для відновлення довіри з клієнтами, забезпечуючи прозору комунікацію, впроваджуючи сильніші заходи безпеки та пропонуючи послуги із захисту від крадіжки персональних даних.

Правові аспекти:

Кіберзлочинність у фінансовому секторі регулюється різними національними та міжнародними законами і нормативно-правовими актами. У Сполучених Штатах фінансові установи підпадають під дію Закону Грамма-Ліча-Блайлі, який вимагає від компаній захищати конфіденційність і безпеку особистої інформації своїх клієнтів.

Європейський Союз запровадив Загальний регламент захисту даних (GDPR), який вимагає від компаній отримувати явну згоду від клієнтів перед тим, як збирати та обробляти їхні персональні дані. GDPR також вимагає від компаній впроваджувати надійні заходи безпеки для захисту персональних даних та повідомляти про будь-які порушення даних протягом 72 годин.

Міжнародне співробітництво має важливе значення для боротьби з кіберзлочинністю у фінансовому секторі. Група з розробки фінансових заходів

боротьби з відмиванням грошей (FATF) – це міжурядова організація, яка встановлює стандарти та просуває політику боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. FATF працює з країнами-членами над впровадженням заходів для запобігання фінансовим злочинам та сприяння міжнародному співробітництву.

Зараз розглянемо найбільш відомі випадки кіберзлочинності у фінансовій сфері:

1. Витік даних JPMorgan Chase: У 2014 році JPMorgan Chase, один з найбільших банків США, зазнав масштабного витоку даних, який скомпрометував особисту інформацію 76 мільйонів домогосподарств і 7 мільйонів малих підприємств. Порушення було спричинене групою хакерів, які отримали доступ до комп'ютерних систем банку через скомпрометований обліковий запис співробітника. Хакери викрали імена, адреси, номери телефонів та адреси електронної пошти, але жодна фінансова інформація не була скомпрометована.

2. Пограбування банку в Бангладеш: У 2016 році хакери викрали 81 мільйон доларів з рахунку Банку Бангладеш у Федеральному резервному банку Нью-Йорка. Хакери використовували викрадені облікові дані для доступу до комп'ютерних систем банку і переказу коштів на рахунки на Філіппінах. Крадіжка була здійснена через систему обміну повідомленнями SWIFT, яку банки використовують для спілкування один з одним.

3. Витік даних Equifax: У 2017 році Equifax, агентство кредитної звітності, зазнало масштабного витоку даних, який скомпрометував особисту інформацію 147 мільйонів людей. Порушення було спричинене вразливістю програмного забезпечення веб-сайту Equifax, що дозволило хакерам отримати доступ до конфіденційних даних, включаючи імена, номери соціального страхування, дати народження та адреси.

4. Атака вірусу-здирика NotPetya: У 2017 році атака вірусу-здирика, відомого як NotPetya, завдала значної шкоди кільком компаніям, у тому числі міжнародній судноплавній компанії Maersk. Атака змусила Maersk вимкнути свої комп'ютерні системи на кілька днів, що призвело до значних фінансових втрат.

5. Витік даних Capital One: У 2019 році американський банк Capital One зазнав витоку даних, який скомпрометував особисту інформацію понад 100

мільйонів клієнтів та заявників. Порушення було спричинене вразливістю брендмауера Capital One, яка дозволила хакеру отримати доступ до конфіденційних даних, включаючи імена, адреси, номери телефонів та кредитні історії.

Отже, кіберзлочинність у фінансовому секторі становить значну загрозу для фінансових установ та їхніх клієнтів. Фінансові установи повинні впроваджувати надійні заходи безпеки, програми навчання та підвищення обізнаності співробітників, а також плани реагування на інциденти для запобігання, виявлення та реагування на кібератаки. У разі кібератаки фінансові установи повинні вживати швидких заходів для мінімізації збитків та відновлення роботи. Міжнародне співробітництво та нормативно-правова база також мають важливе значення для боротьби з кіберзлочинністю у фінансовому секторі.

Список використаних джерел

1. Кібербезпека в фінансовій сфері: сучасні виклики та заходи захисту від кіберзлочинців / Л. І. Гуменюк, М. І. Гуменюк // Наукові праці НУХТ. – 2019. – Т. 27, вип. 2. – С. 43-50.
2. Кіберзлочинність у фінансовій сфері: визначення, характеристики та заходи профілактики / О. М. Міхеєва // Науковий вісник Полісся. – 2016. - № 4 (8). – С. 136-142.
3. Кіберзлочинність в банківській сфері: ризики та захист від інформаційно-комунікаційних загроз / О. О. Рудик, І. В. Чернишева // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. – 2022. – Т. 36. – С. 120-129.
4. Кіберзахист в епоху цифрової трансформації фінансових послуг / В. В. Шевченко, С. М. Тарасов, І. О. Терещенко // Економічний часопис-XXI. – 2021. - № 3-4 (2). – С. 52-57.
5. Holt, T. J., & Bossler, A. M. (2015). Examining the structure of cybercrime markets for software vulnerabilities. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(6), 622-640.

Гурмус М.В., викладач економічних дисциплін I категорії
*ВСП «Стрийський фаховий коледж Львівського
Національного університету природокористування»*

КІБЕРБЕЗПЕКА У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

У контексті забезпечення державної безпеки України питання захисту державних інформаційних систем є актуальним. Кількість спроб втручання в інформаційні системи держави постійно зростає, зростає також і кількість способів та варіацій таких дій.

Для вирішення зазначених проблем необхідно обробляти значні обсяги даних, які надходять з різних систем інформаційної безпеки підприємства. Для цього найкраще підходять методи і алгоритми роботи з великими обсягами даних та штучним інтелектом.

Пріоритетними напрямками з розробки програмного забезпечення у сфері кібербезпеки можна визначити: захист критичної інфраструктури зі зберігання та обробки даних у державному секторі (енергетика, транспорт, оборона, космічна галузь тощо), відстеження політичної дезінформації (фейкові новини).

З кожним днем у світі зростає число злочинів, пов'язаних з використанням інформаційних технологій, у тому числі й у сфері фінансів.

Кібершахрайство – це вид злочину, спрямований на завдання матеріальної або іншої шкоди шляхом розкрадання особистої інформації користувача з використанням інтерактивних технологій [1].

Шахрайство в банківській сфері з кожним роком набирає обертів, особливо в режимі самоізоляції і віддалених платежів: при оформленні заявок, реєстрації на сайтах, і навіть під час підписання договору, обов'язково мають бути зафіксовані персональні дані (паспорт, номер телефону, дата народження), а при оплаті товару – номер банківської карти. При цьому, відсутня стовідсоткова гарантія того, що дані не потраплять до рук зловмисників. За останні п'ять років в Україні кількість інформаційних злочинів зросла мінімум в 2,5 рази, а в даркнеті (анонімній мережі) стає все більше пропозицій для хакерів. Як пояснює платформа для роботи відкритими даними «Опендатабот» (українська компанія, що збирає, об'єднує та аналізує дані основних публічних реєстрів країни), злочини в сфері інформаційних технологій (кіберзлочини) – це

різні види злочинів, які здійснюються за допомогою комп'ютера і мережі Інтернет.

Зокрема, кіберзлочинці полюють на персональні дані, банківські рахунки, паролі та іншу інформацію, яка існує в електронному вигляді. Потерпілими можуть стати як фізичні особи, так і бізнес, і державний сектор. На сьогодні в Україні актуальними є такі загрози: вішинг (дзвінки), смішинг (смс-повідомлення), «викрадення» сім-карти, фішинг (підроблені сайти), інтернет-шахраї.

Існує величезна кількість шахрайських схем, тому розглянемо найпоширеніші.

Скіммінг. Цілковитою несподіванкою для багатьох може стати безслідне зникнення коштів на банківській картці. Більшість людей відразу звертаються в банк для з'ясування, інші ж констатують факт списання лише через кілька тижнів або місяців. Найчастіше працівники банківських установ розводять руками і повідомляють, що кошти з вашої картки було знято в банкоматі. Скіммінг – це крадіжка даних карти за допомогою зчитувальних пристроїв. Для захисту експерти рекомендують постійно контролювати картковий рахунок, не залишати персональні дані про себе і свою картку на інтернет-сайтах, регулярно оновлювати антивірусний захист, особливо з функцією безпечних платежів.

Кардінг – це шахрайські операції з кредитними картами (реквізитами кредитних карт), які не узгоджені з власником карти. Це може бути крадіжка або незаконне отримання кредитної картки, вкопіювання даних карти для подальшої її підробки, вкопіювання реквізитів картки для здійснення покупок через Інтернет без участі власника карти.

Шімінг – модернізований різновид скіммінгу, це коли вмонтовують в сам картоприймач більш дрібні пристосування. Вони товщиною з людський волос, практично не примітні і розміщуються всередині картридера. Таким чином дані кредитки копіюються непомітно.

Онлайн-шахрайство – це заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою, це фальшиві інтернет-аукціони, інтернет магазини, сайти і телекомунікаційні засоби зв'язку.

Піратство – протиправне поширення об'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті, належить до порушень у сфері інтелектуальної власності суб'єктів господарювання і є проявами недобросовісної конкуренції.

Мальваре – шкідливий програмний засіб, шкідливе програмне забезпечення (англ. Malware — скорочення від malicious — зловмисний і software — програмне забезпечення) — програмне забезпечення, яке перешкоджає роботі комп'ютера, збирає конфіденційну інформацію або отримує доступ до приватних комп'ютерних систем.

Протиправний контент – контент, який пропагує екстремізм, тероризм, наркоманію, порнографію, культ жорстокості і насильства.

Рефайлінг – незаконна підміна телефонного трафіку на локальний шляхом перенаправлення VoIP дзвінка з-за кордону в місцеву GSM мережу.

Програма-вимагач. Це тип шкідливого програмного забезпечення, який запобігає частковому або повному доступу до комп'ютера або файлів користувача, вимагаючи викуп за доступ до них. Вірус шифрує файли на комп'ютері або блокує доступ до нього. На екрані видно тільки картинку-блокер, і вимога провести платіж (найчастіше в криптовалютах як анонімне засіб платежу) для того, щоб розшифрувати або розблокувати систему.

Отже, стрімкий розвиток цифрових технологій, незважаючи на позитивний вплив на всі сфери людського життя, викликав значне зростання і поширення кібершахрайств та кіберзлочинів. З упевненістю можна сказати, що кібершахрайства і кіберзлочини – це основні проблеми, вирішення яких вимагає сучасних методів, активних, рішучих заходів і своєчасного нормативного реагування.

В нашій країні пріоритетними внутрішньополітичними напрямками її розвитку є кібербезпека і протидія кіберзлочинності. Здійснення кібершахрайських операцій з банківськими картками та різними платіжними операціями має негативні наслідки для стабільності фінансової системи держави. Це проявляється у гальмуванні поширення безготівкової форми оплати, зниженні довіри населення до банків у частині зберігання коштів та кредитування. Недостатні знання про механізми кіберзлочинів ускладнюють процес визначення шахрайства. Вивчення ознак шахрайства, в першу чергу, необхідно для розробки більш дієвих засобів і методів захисту від даного виду злочину. Аналіз наслідків кібершахрайств дозволяє виявити слабкі місця в

банківській системі та сприяє накопиченню інформації щодо способів, методів шахрайства, портретів шахраїв та їх жертв, формування ознак шахрайства. В результаті проведеного в статті аналізу виявлено, що збитки банків в результаті кібершахрайств зростають, не дивлячись на заходи служб безпеки. Клієнти та банки втрачають кошти завдяки різним шахрайським способам, серед яких найбільшої шкоди завдають методи соціальної інженерії.

Список використаних джерел

1. Мельников М. Піратство як злочин у галузі авторського права та суміжних прав: погляд на проблему / М. Мельников // Право України – № 4. – с. 72–75.

2. Некрасов В. Українці збагатили кібершахраїв на півмільярда: як не стати жертвою [Електронний ресурс]. FINANCE.UA. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/419603/ukrayintsi-zbagatyly-kibershahrayiv-na-pivmilyarda-yak-ne-staty-zhertvoyu>.

3. Яровенко Г. М. Моделювання виявлення ознак кіберзагроз в банках із використанням інтелектуального аналізу [Електронний ресурс] / Г. М. Яровенко, А. І. Сковронська, М. М. Бояджян // Ефективна економіка. № 7. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6453>

Пророчук Х. В., здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
Державний податковий університет
Шепиленко В. Ю., старший викладач
Державний податковий університет

ФІНАНСОВА КІБЕРБЕЗПЕКА

Організації, які працюють у фінансовій сфері, є постійними об'єктами кібератак, адже окрім роботи з грошима, такі компанії також обробляють великі обсяги конфіденційних даних, які використовують злочинці у різних шахрайських схемах.

У сучасній ситуації питання фінансової безпеки компаній та її зв'язку з кібербезпекою стає все більше актуальним оскільки за останні роки через ковід та війну багато людей перейшли на віддалену роботу, що досі залишається одним із викликів для фінансової кібербезпеки. Зі стрімким розвитком інформаційних технологій, кібербезпека у фінансовій сфері є важливим фактором, що впливає на рівень безпеки підприємств і компаній.

Про важливість цієї теми свідчить немала кількість наукових праць наукової літератури, присвяченої фінансовій кібербезпеці. Можна відзначити роботи таких науковців Л.В. Романовською, Фурашев В.М, Т.Б. Кузенко, М.С. Романовською.

За даними компанії McAfee, яка розробляє антивірусне програмне забезпечення, кіберзлочинці завдають світовій економіці збитків у розмірі 600 мільярдів доларів на рік. За даними Netjaves Group, яка спеціалізується на консалтингу у сфері кібербезпеки, наразі у світі налічується понад 6 мільярдів користувачів Інтернету. За прогнозами Ericsson, до 2030 року кількість пристроїв підключених до глобальної мережі, досягне 30 мільярдів. Тобто зі збільшенням кількості користувачів кіберпростором зростає ймовірність фактичного впливу кіберзагроз.

Хакери винайшли хитрий спосіб викрадення даних платіжних карт зі скомпрометованих інтернет-магазину. Замість того, щоб надсилати інформацію про картку на контрольований ними сервер, хакери приховують її в зображенні JPG та зберігають на самому вебсайті, з якого власне, і були викраденні дані.

У Google Play Маркет знайшли понад десять додатків, що завантажують троянську програму Joker. Ця шкідлива програма примітна тим, що таємно оформляє підписку на преміум послуги. Вона також вміє перехоплювати SMS, красти конфіденційні дані та список контактів, генерувати фейкові відгуки, нав'язливо показувати рекламу.

Однією з поширених помилок компаній є те, що вони недооцінюють важливість кібербезпеки для свого бізнесу і вирішують інвестувати в інші сфери. За даними дослідженням «EY Global Information Security Survey 2018-19», проведеного компанією Ernst & Young та опублікованого на офіційному сайті встановлено, що 77 % респондентів мають базовий набір інструментів із забезпечення кібербезпеки. Більшість компаній не знають, де саме зберігаються найважливіші інформаційні активи й не можуть гарантувати їх безпеку, що може призвести до витоку конфіденційних даних.

Ще однією помилкою організацій є навпаки переоцінка власних систем кібербезпеки. Навіть якщо організація використовує високоякісне рішення, системні операції та все програмне забезпечення необхідно регулярно оновлювати, щоб уникнути загрози безпеці всієї мережі.

Крім того, важливою причиною витоку даних можуть бути помилки людей, які стали жертвами фішингу чи соціальної інженерії. Наприклад злочинці можуть застосовувати шахрайські схеми з використанням корпоративної електронної пошти з проханням оплатити певний рахунок додаючи власні банківські дані та таким чином отримують гроші.

Щоб не траплялось таких випадків, компанія має базувати свої зусилля на глибокому розумінні кіберзагроз та чіткому розумінні того, які критичні активи вимагають найвищого рівня захисту, а потім обов'язково повинні забезпечити інформування працівників про основні правила інтернет безпеки, як розпізнати спроби шахрайства та надати поради безпечної віддаленої роботи. Якщо фінансова установа має слабкий захист, кіберзлочинці можуть отримати доступ до їхніх конфіденційних даних та особистої інформації про клієнтів, яка може бути продана нелегально.

Виділю сім основних правил кібергігієни, які допоможуть своєчасно виявити підозрілу діяльність кіберзлочинців та запобігти втраті важливих даних та іншої конфіденційної інформації:

1. Перевірка безпеки активних акаунтів.

2. Аналіз програм. Під час завантаження кожного додатку варто звертати увагу на дозволи, які ви надаєте. Часто шкідливі програми надсилають запит на отримання великої кількості дозволів, які не відповідають їх функціоналу. Це дозволяє збирати багато інформації про користувача з метою отримання прибутку.

3. Регулярне оновлення.

4. Надійний захист.

5. Надійний пароль. Важливо створювати складну комбінацію, яка містить не менше 12 символів, великі та малі літери, цифри та символи.

6. Додатковий рівень захисту. Варто використовувати двофакторну аутентифікацію, яка передбачає підтвердження особистості під час входу. Таким чином у разі викрадення пароля зловмисники не зможуть отримати доступ до ваших даних.

7. Регулярне резервне копіювання. Це є необхідним кроком для уникнення втрати важливих даних. Це допоможе відновити потрібні дані у разі їх шифрування програмою-вимагачем або видалення шкідливим програмним забезпеченням.

Таким чином, можна зробити висновок, що кібербезпека займає важливе місце у фінансовій сфері та значною мірою впливає на рівень безпеки компаній. Не дивлячись на те, що фінансові установи є цілями кіберзлочинців, існує багато рішень, які дозволяють виявити злочинців у вашій мережі. Однак, щоб побудувати достатньо потужні механізми захисту, компаніям необхідно прийняти збалансований підхід, який включає поєднання навчання співробітників із використанням потужних технічних рішень з безпеки.

Список використаних джерел

1. Дослідження глобальних тенденцій інформаційної безпеки: основні висновки «Посилення цифрового середовища проти кіберзагроз» URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/strengthening-digital-society-against-cyber-shocks.html>

2. Пантелєєва Н.М., Романовська Л.В., Романовська М.С. Кіберзагрози в умовах цифрової економіки. Фінансовий простір. № 1. С. 130-144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2019_1_10

3. Пігулка від хакерів: як бізнес захищає себе від кібератак. URL: <https://mind.ua/publications/20192978-pigulka-vid-hakeriv-yak-biznes-zahishchae-sebe-vid-kiberatak>

4. Фурашев В.М. Кіберпростір та інформаційний простір, кібербезпека та інформаційна безпека: сутність, визначення, відмінності. Інформація і право. 2012. № 2. С. 162-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2012_2_24

5. EY Global Information Security Survey URL: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/eycom/en_gl/topics/advisory/GISS-2018-19-low-res.pdf

Радкевич У.В., здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, II курс
Державний податковий університет
Шепиленко В. Ю., старший викладач
Державний податковий університет

КІБЕРБЕЗПЕКА У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В сучасних умовах розвитку суспільних відносин проблема кіберзлочинності набула глобального масштабу, а збитки від діяльності кібернетичних шахраїв сягнули десятків мільярдів доларів. До кіберзлочинів у фінансовій сфері можуть належати такі дії, як фішинг (шахрайство з використанням електронної пошти та інших електронних засобів комунікації), шахрайство з використанням банківських карток, атаки на банківські системи та електронні платіжні системи, кібервикрадення криптовалют, розповсюдження шкідливих програм для отримання конфіденційної фінансової інформації тощо[3, с. 124].

Для боротьби з кіберзлочинністю у фінансовій сфері України, діє комплекс заходів, які включають у себе законодавчу базу, встановлення стандартів безпеки, захист інформації та проведення аудитів безпеки інформаційних систем. Крім того, важливу роль в боротьбі з кіберзлочинністю грають також співпраця з міжнародними організаціями та координація дій з іншими країнами. Фінансові організації, які діють в межах фінансового ринку, мають велику кількість конфіденційної інформації про своїх клієнтів, включаючи персональні дані та фінансові дані. Тому дуже важливо забезпечити високий рівень кібербезпеки для захисту цієї інформації від несанкціонованого доступу, крадіжки або зламу.

Основні принципи кібербезпеки у фінансовій сфері включають:

1. Захист мереж та інфраструктури: захист мережі від атак, використовуючи різноманітні технології, такі як брандмауери, антивірусні програми та інші заходи.

2. Аутентифікація та авторизація: перевірка та підтвердження ідентифікації користувачів та їх прав доступу до інформації.

3. Шифрування даних: захист даних шляхом їх шифрування для запобігання несанкціонованого доступу до них.

4. Моніторинг та виявлення: використання різноманітних інструментів моніторингу для виявлення підозрілих активностей та реагування на них.

5. Тренування персоналу: проведення навчання та підвищення кваліфікації персоналу, щоб вони були здатні розпізнавати підозрілі активності та реагувати на них [1].

Україна має розвинену систему кібербезпеки, яка включає у себе різні організації та ініціативи, такі як державні органи, підприємства, навчальні заклади та громадські організації. Головною метою забезпечення кібербезпеки в Україні є створення спеціальних органів, такі як Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національний кіберцентр з питань кібербезпеки та інші. Завданнями цих органів є розробка та впровадження заходів щодо захисту інформаційних ресурсів держави, а також координація дій у разі кібератак та інших кіберзагроз[4].

На даний момент, Україна виявилася особливо вразливою до кібератак через військовий конфлікт з Російською Федерацією. На жаль, українські фінансові установи стали жертвами багатьох кібератак під час війни, що триває в Україні з 2014 року. За даними Національного банку України, з 2017 року фінансові установи країни зазнали втрат від кібератак у розмірі понад 2 мільярди гривень. Зокрема, в 2017 році фінансові установи втратили понад 1 мільярд гривень від кібератак, в 2018 році - більше 500 мільйонів гривень, а в 2019 році - понад 400 мільйонів гривень[5, с. 8-10].

Серед найбільш відомих кібератак на фінансові установи України можна відзначити атаку на банк "Ощадбанк" в грудні 2016 року, атаку на банк "Південний" у січні 2018 року та атаку на "Укргазбанк" в серпні 2020 року. Крім того, в 2017 році в Україні відбулась велика кібератака, яка отримала назву "Петрякової війни". Ця атака спричинила великі технічні проблеми на багатьох підприємствах, включаючи фінансові установи.

На сьогодні, Україна отримує велику підтримку від багатьох країн у сфері кібербезпеки та фінансової безпеки. Наприклад, США надає Україні допомогу в боротьбі з кіберзагрозами, включаючи участь у програмі кібербезпеки «Незворушні спільноти» та надання технічної підтримки для захисту фінансових систем; Канада підтримує Україну через програму Global Affairs Canada, яка забезпечує фінансування проєктів з кібербезпеки та навчання фахівців; Японія допомагає Україні у відновленні фінансової стійкості та забезпеченні кібербезпеки через технічну підтримку та надання фінансової допомоги. Україна має багато партнерів та друзів, які допомагають їй у забезпеченні кібербезпеки та фінансової стійкості в умовах війни.

Найбільш тісна співпраця у сфері кібербезпеки України здійснюється з Польщею. Польські фахівці допомагають українським колегам в розробці та впровадженні кібербезпекових стратегій та заходів, надає фінансову допомогу українським компаніям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних технологій в галузі кібербезпеки. Крім того, Польща тісно співпрацює з Україною в рамках НАТО та Європейського Союзу, де обговорюються питання кібербезпеки та фінансової безпеки.

Кіберзлочинність – це проблема, з якою зіштовхнулася планета у 21 столітті, і яка значно зростає та поглинає все більше коштів. Тому, забезпечення кібербезпеки у фінансовій сфері України є надзвичайно важливою задачею, особливо під час війни. Українські фінансові установи вживають заходів для запобігання кібератакам та захисту фінансової інформації. Установи розробляють та впроваджують комплексні кіберзахисні стратегії, включаючи моніторинг та аналіз кіберзагроз, захист мережі та даних, автоматизацію кіберзахисту, планування та реалізацію заходів для запобігання злочинам[2].

Список використаної літератури:

1. Горбаченко Станіслав. Кібербезпека як складова економічної безпеки України. Оpubліковано 17.08.2020. С. 180-186. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/66/903.pdf>
2. Кіберзлочинність в Україні. Оpubліковано 04.04.2023. URL: http://kolisa.ucoz.ru/news/kiberzlochinnist_v_ukrajini/2014-04-07-7
3. Коротунова А.Г. Кіберзлочинність у фінансовій сфері України. С. 124-126. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6736/1/zbirnyk_tez_03_19_44.pdf

4. Питання кыбербезпеки в умовах воєнного часу в Україні. 2022. URL:<https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2022/03/KPMG-cyber-considerations.pdf>

5. Стратегія кыбербезпеки України (2021-2025 роки). Безпечний кыберпростір – запорука успішного розвитку країни. *Проект*. С. 1-27. URL: [https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii kyberbezpeki Ukr.pdf](https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii%20kyberbezpeki%20Ukr.pdf)

Семенова О.В., здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, III курс
Державний податковий університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Виходячи з положень п. 5 ч. 1 ст. 1 *Закону України* «Про основні засади забезпечення кыбербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII [1] кыбербезпека є захищеністю життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства і держави в процесі використання кыберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного соціуму й цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних й потенційних загроз національній безпеці України у кыберпросторі.

Питання кыбербезпеки у фінансовій сфері України є актуальним та потребує постійної уваги з боку суспільства, державних інституцій та окремих фахівців. З цією метою вживаються освітні, організаційні та регуляційні заходи.

До прикладу, Центр кыберзахисту Національного банку України поєднавши зусилля із Національним координаційним центром кыбербезпеки при Раді національної безпеки і оборони України й за участі та підтримки з боку Фонду цивільних досліджень і розвитку (CRDF Global) провели навчання працівників української банківської галузі стосовно кыбербезпеки.

На думку заступника директора Департаменту безпеки Національного банку О. Скомаровського, навчальна програма виконувала завдання підвищення кваліфікаційного рівня та практичних навичок банківських службовців у царині забезпечення кыбернетичного захисту інформаційних

систем. Надійне функціонування систем безпеки виступає передумовою забезпечення стабільності діяльності банківської системи й фінансових ринків [2].

Ще однією важливою активністю з боку Національного банку України у сфері кібербезпеки щодо фінансового простору України є проєкт із протидіяння кібернетичному шахрайству.

Як зазначає заступник Голови Національного банку України О. Шабан, попри події повномасштабної війни в Україні платіжні махінації не зникли. Крім того, в 2022 році спостерігалось значне зростання його проявів. Найбільш поширеною стала фіктивна соціальна державна й міжнародна допомога українцям, які постраждали від війни. 2022 року Національний банк України виявив практично 4500 фішингових ресурсів, проте 2021 року їх число була суттєво меншим. Саме такий стан речей змусив НБУ запровадити заходи протидії шкідливим інтернет-сайтам й ввести в дію систему опору фінансовому фішингу [3].

Водночас питання кібербезпеки у фінансовій сфері України значною мірою залежить від належного рівня її регулювання. Основним нормативно-правовим актом у сфері кібербезпеки, зокрема й фінансового простору є згаданий вище *Закон України* «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Цей документ регулює питання правових та організаційних основ захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави в кібернетичному просторі.

Стандарти й правила захисту фінансових даних встановлюються як національними, так і міжнародними інституціями. До прикладу, актом, що регулює сферу кібербезпеки в Європі є Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 [4].

Стандарти у сфері кібербезпеки, що поширюються і на фінансові відносини є й у актах Міжнародної організації із стандартизації, наприклад ISO/IEC 15408 документ, який встановлює правила у царині реалізації послуги із безпеки й забезпечення гарантій оцінки [5].

Прикладом міжнародних стандартів у сфері фінансової кібербезпеки є Payment Card Industry Data Security Standard (PCI DSS) – правила безпеки даних галузі платіжних карток, сформований Радою стандартів безпеки індустрії платіжних карток [6].

Питанню ідентифікації клієнтів під час переказу коштів присвячено акти Національного банку України, зокрема лист від 13.04.2020 №25-0006/18603 [7]. Вказаний документ регулює питання узгодження внутрішніх процедур антикорупційному законодавству й налаштування автоматизованих систем з ціллю супроводження переказів коштів потрібними відомостями стосовно платника та отримувача.

Питання управління ризиками та кіберзагроз, що пов'язані із такою діяльністю регулює **Постанова Національного банку України** «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 № 64 [8].

Окремою сферою правової регуляції фінансових відносин є банківська інфраструктура, що її можна позначити як єдність організацій, що забезпечують роботу банківської системи. Така галузь вимагає дотримання ряду стандартів щодо кібербезпеки.

Документом, що регулює таке питання є Постанова Правління НБУ від 12.08.2022 № 178 «Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України» [9].

Вказаний документ розроблено на основі національного законодавства та міжнародних стандартів. Згідно з нормами цього Положення суб'єктами кібернетичного захисту є Національний банк України та банки України. Водночас до об'єктів кібернетичного захисту належить інформаційна система банку, критична інформаційна інфраструктура банку.

Засадами функціонування системи кібернетичного захисту передбачають дотримання:

- а) адекватності й пропорційності заходів кібернетичного захисту;
- б) першості запобіжних заходів;
- в) вимог щодо зведення до мінімуму кібернетичних ризиків у роботі банку;
- г) положень актів НБУ стосовно інформаційної безпеки і кіберзахисту;
- г) безперервного підтримання органами управління банку кібернетичної стійкості як організацію дієвого керівництва галуззю кіберризиків.

Отже, регулювання кібербезпеки у фінансовій сфері України здійснюється рядом актів національного та міжнародного права. Кібербезпека у

фінансовій сфері є захищеністю життєво важливих інтересів осіб, суспільства і держави у площині фінансових відносин в процесі використання кіберпростору, що характеризується сталим розвитком інформаційного й цифрового комунікативного середовища, своєчасним виявленням, запобіганням та нейтралізацією реальних й потенційних загроз фінансовій безпеці в кібернетичному просторі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
2. Посилюємо кіберстійкість фінансової системи: стартувало навчання з питань кібербезпеки для банківського сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/posilyuyemo-kiberstiykist-finansovoyi-sistemi-startovalo-navchannya-z-pitan-kiberbezpeki-dlya-bankivskogo-sektoru> (дата звернення: 11.04.2023).
3. Стартував проєкт із протидії кібершахрайству у фінансовому секторі. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/startuvav-proyekt-iz-protidiyi-kibershahraystvu-u-finansovomu-sektori> (дата звернення: 11.04.2023).
4. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 11.04.2023).
5. ISO/IEC 15408. URL: <https://www.enisa.europa.eu/topics/risk-management/current-risk/laws-regulation/rm-ra-standards/iso-iec-standard-15408> (дата звернення: 11.04.2023).
6. PCI DSS. URL: https://www.pcisecuritystandards.org/about_us/press_releases/securing-the-future-of-payments-pci-ssc-publishes-pci-data-security-standard-v4-0/ (дата звернення: 11.04.2023).
7. Лист Національного банку України від 13.04.2020 №25-0006/18603. URL: <https://news.dtkt.ua/outdated.html> (дата звернення: 11.04.2023).
8. **Постанова Національного банку України** «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 11.04.2023).
9. Постанова Правління НБУ від 12.08.2022 № 178 «Про затвердження Положення про організацію кіберзахисту в банківській системі України та внесення змін до Положення про визначення об'єктів критичної інфраструктури в банківській системі України». URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_12082022_178 (дата звернення: 11.04.2023).

Смірнова Н.І., фаховий молодший бакалавр, III курс
Галтман Т.В., викладач обліково-економічних дисциплін
*Відокремлений структурний підрозділ «Горохівський
фаховий коледж Львівського національного
університету природокористування»*

КІБЕРБЕЗПЕКА ПЛАТЕЖІВ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ОНЛАЙН-БАНКІНГУ

Цифрова трансформація, що охоплює практично всі сфери діяльності людини, вносить значні зміни до звичного способу життя людей, прискорює та видозмінює безліч операцій. Збільшення користувачів мобільними пристроями та Інтернетом стало фактором зростання популярності електронних платежів. За даними Statista, кількість користувачів мобільних платіжних систем в 2021 році становила більше 1,3 мільярда людей. [1]

За допомогою електронних платежів можна швидко та зручно з будь-якої країни світу за наявності мережі Інтернет оплатити різноманітні послуги. Завдяки цьому підприємства можуть активно розширювати ринки збуту та збільшувати мережу своїх клієнтів. Банківські установи також мають багато переваг від впровадження цифрових технологій в свою діяльність, зокрема зниження вартості обслуговування та операційних ризиків.

Автоматизація, впровадження новітніх технічних засобів і провідних банківських технологій сприяють просуванню на ринок банківських продуктів і послуг, а також підвищують їх привабливість, що позитивно впливає не тільки на процвітання банківського бізнесу, а й невід'ємно збільшує об'єм безготівкового обігу грошових коштів, що є позитивним ефектом для економіки України. [2]

Нещодавні виклики, які постали перед країною, зокрема пандемія COVID-19 та військова агресія проти України, створюють значні ризики для фінансової інфраструктури. Це вимагає пошуку нових підходів до організації фінансового обслуговування і, як наслідок, вітчизняна система електронних платежів розвивається доволі інтенсивно. Разом із цим зростає кількість шахрайських схем, які загрожують платіжній безпеці. Кібербезпека є однією з найбільш актуальних проблем в сучасному світі. Зростаюча кількість

транзакцій в онлайн-банкінгу зумовлює необхідність забезпечення високого рівня кібербезпеки платежів.

Найбільшу суму платежів і переказів у межах України протягом травня – грудня 2022 року здійснено в СЕП – 107,0 трлн грн., або 95,7% усіх платежів та переказів у межах України. Водночас найбільшу кількість платежів та переказів здійснено в карткових платіжних системах (5,1 млрд. шт., або 88,2%).[3]

В Україні з 01 квітня 2023 року запрацювало нове покоління СЕП (СЕП-4) на базі міжнародного стандарту ISO20022. Відтепер СЕП працює 24/7 що передбачає цілодобове виконання міжбанківських платіжних операцій без призупинення роботи системи та миттєвий перехід від поточного до наступного календарного дня.

Згідно з аналітичними даними НБУ за 1 квартал 2023 року учасниками СЕП були: Національний банк, 65 банків України та Державна казначейська служба України. Впродовж цього періоду було здійснено 95,2 млн. платежів на суму 56 523 млрд. грн., з них у файловому режимі проведено 94,2 млн. платежів на суму 15990 млрд. грн. та 1 млн. платежів на суму 40533 млрд. грн. в режимі реального часу. В середньому у першому кварталі поточного року за один банківський день через СЕП проходило 1,5 млн. платежів на суму 870 млрд. грн., а середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП становив 181 млрд. грн. В структурі усіх платежів за кількістю найбільшу частку, а саме 53% займали платежі на суму від 1000 до 100 000 грн., до 1000 грн. – 42,5%, а від 100 000 грн. і більше – 4,5 %. В структурі платежів за сумою 99% займали платежі на суму від 100 000 грн. і більше, на платежі в сумі від 1000 до 100 000 грн. та до 1000 грн. припало лише по 1%.

Кількість безготівкових операцій з використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за травень – грудень 2022 року порівняно з аналогічним періодом 2021 року зросла на 4,1% – до 5 194,4 млн. шт. (92,8% від загальної кількості операцій з платіжними картками), а сума – на 56,9% – до 3 443,9 млрд. грн. (68,1% від загальної суми операцій з платіжними картками). У травні – грудні 2021 року частка безготівкових операцій становила 90,3% від кількості та 61,0% від суми усіх операцій з платіжними картками. [3]

Враховуючи вагому частину безготівкових розрахунків в системі грошового обігу, виникає гостра необхідність створити максимально безпечні умови для онлайн-банкінгу та ефективно протидіяти кібершахрайству.

Згідно з дослідженням компанії "InfoSafe" у 2022 році кількість кібератак на банки збільшилася на 25% порівняно з попереднім роком.

Під час повномасштабної війни в Україні у 2022 році відбулося суттєве збільшення проявів платіжного шахрайства. Найпоширенішим видом стала фейкова соціальна допомога від державних чи міжнародних організацій постраждалим від війни українцям. У 2022 році НБУ виявив близько 4500 фішингових ресурсів, що значно перевищує показники 2021 року.

Кіберзлочинці використовують різноманітні методи атак для здійснення шахрайства в онлайн-банкінгу, такі як:

- фішинг - найпоширеніший метод шахрайства та засіб привласнення коштів і персональних даних в мережі Інтернет;
- шкідливе програмне забезпечення - техніка інфікування шкідливими програмами при відвідуванні інфікованих вірусом сайтів чи натисканням клавіш при введенні даних;
- цифровий скімінг – перехоплення даних картки під час їх введення на ненадійному сайті;
- витік даних - крадіжка даних банківської картки безпосередньо у компаній, наприклад, постачальників послуг, магазинів тощо.

Для зменшення негативних наслідків дії кібершахраїв необхідно, в першу чергу, підвищувати рівень фінансової обізнаності користувачів фінансових послуг. В цьому напрямку в Україні під керівництвом Національного банку активно реалізується багато проєктів, зокрема “Шахрай Гудбай”, які мають на меті донести до споживачів фінансових послуг інформацію про різноманітні ризики, які можуть виникати при здійсненні платіжних операцій.

У 1999 році була створена Асоціація ЄМА як об'єднання українських банків-членів міжнародної платіжної системи Еуропау, яка через кілька років стала асоціацією членів обох міжнародних платіжних систем – Visa та Mastercard. Разом з регуляторами ринку ЄМА формує законодавчу і нормативну основу, а також, національну програму платежів, що дає можливість членам Асоціації – банкам і компаніям розвивати безпечну інфраструктуру випуску та обслуговування платіжних інструментів та сервісів, підвищувати прибутковість свого бізнесу, а споживачам платіжних послуг –

комфортно використовувати платіжні інструменти і сервіси для розрахунків в Україні та за кордоном.

Місією Асоціації ЄМА є:

- розроблення і впровадження разом з українськими та міжнародними правоохоронними органами програмних продуктів і програм протидії платіжним та іншим фінансовим правопорушенням, правил і стандартів використання платіжних технологій при розрахунках і кредитуванні в Україні.

- для забезпечення впевненості клієнтів у збереженні коштів, і в рамках державно-приватного партнерства, створено і на протязі 17 років функціонує єдина в Україні міжгалузева он-лайн система обміну інформацією і взаємного інформування про платіжні, кредитні та кібершахрайства, інциденти інформаційної безпеки.

- співпраця з правоохоронними органами України та зарубіжними колегами для спільної реалізації заходів колективної безпеки.

- передача накопиченого досвіду використання безготівкових платіжних інструментів, експертної статистичної та аналітичної інформацію в сфері платежів і кредитних технологій клієнтам банків, mass-media, формуючи їх впевненість у зручності та безпеці безготівкових розрахунків. [4]

У 2017 році для поєднання та координації зусиль у сфері забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту в банківському та фінансовому секторах України було створено Центр кіберзахисту Національного банку. З 2018 року у складі Центру кіберзахисту Національного банку функціонує команда реагування на кіберінциденти в банківській системі (CSIRT-NBU). 06 лютого 2022 року, команда НБУ отримала членство у TF-CSIRT та статус "LISTED", що дасть можливість налагодити взаємодію в питаннях протистояння актуальним кіберзагрозам з командами реагування з усього світу.

TF-CSIRT – Робоча група команд реагування на інциденти безпеки (Task Force on Computer Security Incident Response Teams) та FIRST – Форум команд реагування на інциденти безпеки (Forum of Incident Response and Security Teams) – це міжнародні спільноти, що складаються з понад 100 команд реагування на кіберінциденти з різних країн світу та забезпечують обмін інформацією з питань взаємодії між командами в напрямі підвищення кібербезпеки.[3]

У світі онлайн-банкінгу кібербезпека платежів є критично важливою та актуальною темою. Національний банк, як регулятор та комерційні банки України зробили великий крок у напрямку забезпечення безпечних транзакцій та захисту клієнтів від кіберзлочинців, але вони повинні продовжувати вдосконалювати свої технології та протоколи безпеки, щоб запобігти новим загрозам.

Окрім того, користувачі онлайн-банкінгу повинні бути обізнані з кібербезпекою та приймати всі необхідні заходи для захисту своїх особистих фінансових даних.

Список використаних джерел

1. Дорошенко О.О. Електронні платежі як ключовий сегмент ринку фінансових технологій: передумови та перспективи розвитку. *Академічні візії*, Випуск 14, 2022. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/299/256>
2. Худолій Ю. С., Халєвіна М. О. Фінтехнології в банківському бізнесі: реалії та перспективи. *Проблеми економіки № 1 (47)*, 2021. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-1_0-pages-134_142.pdf
3. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2022 рік. СЕП. Факти та цифри, I квартал 2023 року. Офіційні повідомлення НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/>
4. URL: <https://www.ema.com.ua/about/>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК ТЕЗ

**III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
ТА КРАЇН V-4 В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

**DIGITAL TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL SYSTEM OF
UKRAINE AND V4 COUNTRIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN
INTEGRATION**

Частина II

(26 квітня 2023 р.)

Українською, англійською, польською, словацькою, угорською, чеською
мовами

80381, м. Дубляни, вул. Володимира Великого, 1

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.
Редакційна колегія може не поділяти думок авторів.

<http://lnup.edu.ua>
<https://lnup.edu.ua/uk/kaffinans>